K. A. STEPONAITIS

MINDAUGAS IR VAKARAI

VOKIEČIŲ MILITARINIŲ ORDINŲ VEIKLA IR MINDAUGO SANTYKIAI SU ROMA

KAUNAS, 1937 M.

MINDAUGAS ET L'OCCIDENT

L'ACTION DES ORDRES MILITAIRES ALLEMANDS ET LES RELATIONS DU ROI MINDAUGAS AVEC ROME

9(475) «13» (0031)

„Šviesos“ spaustuvė Kaune, Jakšto 2. Tel. 2-66-65

Kelios įžanginės pastabos

Bestudijuodamas dar universitete (Šv. Friburge), susidomė⸗ jau kar. Mindaugo santykių su Roma klausimu. Tam ir medžia⸗ gos parinkau Londone, Romoj, Karaliaučiuj ir kitur.

Iš karal. Mindaugo laikų yra du svarbūs klausimai, tai, bū⸗ tent: 1) ordinų veikla Pabalty ir 2) valdovų vainikavimo reikšmė. Taigi šiame savo rašiny į šiuodu klausimu kreipiau ypatingesnio dėmesio.

Pirmame klausime stengiausi nušviesti ordinų veiklos tikslus ir nurodyti, kad jie nesutiko su popiežiaus tikslais ir bendrai su krikščioniškąja dvasia. Tai pirmoji šios knygos dalis.

Antroje dalyje paliečiau Mindaugo krikštą, vainikavimąsi, vyskupijos įkūrimą ir valdovų vainikavimo reikšmę.

Autorius

Šaltiniai ir literatūra[1]

Acta Borussica ecclesiastica, civilia, literaria oder sorgfältige Sammlung allerhand zur Geschichte des Landes Preussen gehöriger Nachrichten, Urkunden ... und Dokumenten. 3 Bände Königsberg und Leipzig 1730—1732.

Altpreussische Monatsschrift, neue Folge der neuen Preussischen Provinzial-Blätter. Bd. 44. Königsberg Pr. 1907.

Antonovič, W. B.: Očerk istorii Velikago Kniažestva Litovskago. Kiew 1878.

Baczko, Ludwig.: Geschichte Preussens. 6. Bände. Königsberg Pr. 1792—1800.

Baliński, Michał: Historya miasta Wilna 2 tom. Wilna 1836.

Beleckas S. J.: Jėzuitų Valstybė — stambus įnašas civilizacijos istorijoje. N. Romuva N. 20—28, Kaunas 1936.

Batjuškov, P. N.: Bielorussja i Litva. Peterburg 1890.

Berger, E.: Les Registres d'Innocent. IV. I—III. Paris 1884.

Bielowski, Aug.: Monumenta Poloniae Historica. 4 vol. Lemberg 1864—1878.

---

[1]) Legenda: Bunge U. B. = Liv. esth. und kurländisches Urkundenbuch.

Cod. dip. Pol. et Lit. = Codex diplomaticus Poloniae et Lituaniae.
Cod. dip. Pom. = Codex diplomaticus Pommeraniae.
Cod. dip. Pr. = Codex diplomaticus Prussiae.
M.G.H.SS. = Monumenta Germaniae Historica Scriptores.
M.G.H. Dip. = Monumenta Germaniae Historica Diplomata.
M. Liv. A. = Monumenta Livoniae Antiquae.
M.P.H. = Monumenta Poloniae Historica.
Pr. U. B. = Philippi u. Seraphim Preussisches Urkundenbuch.
SS. r. Liv. = Scriptores rerum Livonicarum.
SS. r. Pr. = Scriptores rerum Prussicarum.

Blanke Fritz: Die Entscheidungsjahre der Preussenmission (1206—1274) in „Zeitschrift für Kirchengeschichte" Neue Folge X, XLVII Bd. I Heft. 1928, ps. 18—40.

Blanke Fritz: Die Missionsmethode des Bischofs Christian von Preussen, in „Altpreussische Forschungen", herausgeg. von der Historischen Kommission für ost- und westpreussische Landesforschung. Jahrgang 4, Heft 2, 1927, ps. 20—42.

Bonnell, Ernst: Russisch-livländische Chronographie von der Mitte des neunten Jahrhunderts bis zum Jahre 1410. Petersburg 1862.

Bonnell, Ernst: Über einige Ereignisse aus der Regierungszeit Mindowg's von Litthauen. Abteil. 1 u. 2. Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands. Ed. IX. Riga 1858.

Boričevski, J.: Pravoslavje i russkaja narodnost v Litvie. Peterburg 1851.

Bourell de la Roncière: Les Registres d'Alexandre IV. Paris I vol. 1902. II vol. 1 fasc. 1917.

Bryce: Le Saint-Empire romain germanique et l'Empire actuel d'Allemagne. Traduct. Domergue. Paris 1890.

Brückner: Starożytna Litwa. Warszawa 1904.

Bunge, Fridr. Georg, Dr. v.: Liv-, esth- und kurländisches Urkundenbuch. 10 Bände. Reval 1853 f.f.

Chromer, Martinus: Mitnächtiger Völkeren Historien in welcher vieler Nationen als nämlich der Polenderen, Slaven, Pomeren... Littaveren... bis auf diese unsere Zeit... in dreyssig Büchern begriffen. Basel 1562.

Chudzinski Erich: Die eroberung Kurlands durch den Deutschen Orden im 13 Jahrhundert, Inaugural-Dissertation. Berlin 1917.

Danilevič, B. E.: Očerk istorii Polotskoj Zemli do konca XIV stolietja. Kiew 1896.

Daniłowicz, Ignacy: Latopisiec Litwy i Kronika Ruska, Wilna 1827.

Daniłowicz, Ig.: Skarbiec Dyplomatów papieskich, cesarskich... ed. Sidorowicz Jan. 2 tom. Wilna 1860, 1862.

Daniłowicz, Ignacy: Wiadomość o własciwych litewskich latopisach. Warszawa 1846.

Daubmann, Joh.: Chronica. Kurzer Auszug der preussischen Chroniken von dem Jahr. 1200 bis auf diese jetzige unsere Zeit. 1567.

Daukantas, Sim.: Lietuvos istorija. 2 tom. Plimouth, Pa. 1893.

David Lucas: Preussische Chronik ed. Hennig Ernst. Tom. 1—8. Königsberg Pr. 1812—1817.

Długosz, Jan: Historiae Poloniae libri 12. Krakoviae 1873.

Dogiel, Mathias: Codex diplomaticus regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae. 8 Bände. Vilnae 1758—64 in fol.

Dowgird, Tadeusz: Spis miejscowošci, oznaczonych na mapie archeologicznej, w ktorych zostały odkryte zabytki dawnej przesłości, „Przegląd Historyczny". Tom VIII, Zecz. 3 Warszawa 1909.

Dreger, Friedr. v.: Codex Pommeraniae vicinarumque terrarum diplomaticus. Bd. I; bis J. 1269 incl. Berlin 1768 fol.

Dusburg, Petri de: Chronicon terrae Prussiae ed. M. Töppen, SS. r. Pr. I Leipzig 1861.

Eichmann Ed.: Die ordines der Kaiserkrönung, in „Zeitschr. d. Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. XXXIII Bd. Kanon. Abt. II, Weimar 1912.

Eichmann Ed.: Die rechtliche und kirchenpolitische Bedeutung der Kaisersalbung im Mittelalter, in „Festschrift Georg von Hertling", München 1913.

Ehret, J. Dr.: La Lituanie. Genève-Paris 1919.

Engelhardt, A. v.: Die deutschen Ostseeprovinzen Russlands. 2. Aufl. München 1916.

Ewald, Albert Ludw.: Die Eroberung Preussens durch die Deutschen. 4 Bände. Halle 1872—1886.

Fabre, Paul et Duchesne, L.: Le Liber Censuum de l'Eglise Romaine. Tom. I. Paris 1910.

Fessler, I. A. Dr.: Die Geschichte der Ungarn und ihrer Landsassen. 8 Bände. Leipzig 1815 ff.

Fijałek, Jan. X Dr.: Sredniowieczne biskupstwa Kościoła Wschodniego na Rusi i Litwie na podstawie zródeł greckich. in „Kwartalnik Historiczny" X Zesz. 3 Lwów 1896.

Galli, Martini: Chronicon (Chronicon Polonorum) M. G. H. SS. IX.

Geltzer, H.: Beiträge zur russischen Kirchengeschichte, aus griechischen Quellen in „Zeitschrift für Kirchengeschichte" XIII. Heft. 2. u. 3. Gotha 1892.

Gebhardt, L. Alb.: Geschichte von Liefland, Esthland, Kurland und Semgallen in „Vortsetzung der allgemeinen Welthistorie ..." 50. Teil. Halle 1785.

Gregorovius: Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter. 5. Aufl. Stuttgart und Berlin. 1903 ff.

Hammler, R.: Gregors VII Stellung zu Frieden und Krieg im Rahmen seiner Gesamtanschauung. (Dissert.). Greifswald 1912.

Hiärn, Thomas: Ehst-, Lyf- und Lettländische Geschichte ed. Dr. Napiersky M. L. A. I Riga-Dorpat-Leipzig 1835.

Hildebrand, H.: Livonica, vornämlich aus dem 13. Jahrhundert im Vaticanischen Archiv. Riga 1887.

Hirsch, Theodor: Die jüngere Hochmeisterchronic SS. r. Pr. V. Leipzig 1874.

Hirsch, Theod.: Die litauischen Wegeberichte. SS. r. Pr. II. Leipzig 1863.

Hollack, Emil: Haben die Polen und Litauer ein historisches Recht auf Altpreussen? Königsberg Pr. 1919.

Hollack, Emil: Vorgeschitliche Übersicht von Ostpreussen. Berlin 1908.

Holzmann, Robert: Der Kaiser als Marschall des Papstes, eine Untersuchung zur geschichte der Beziehungen zwischen Kaiser und Papst im Mittelalter. Berlin-Leipzig 1928.

Hylzen, Jan. Aug.: Inflanty (Livland). Wilna 1750.

Jaroschin, N.: Die Kronik von Pruzinlant. SS. r. Pr. I. Leipzig 1863.

Ipatjevskaja Chronika in „Polnoje subranie russkich Lietopisej" II. S. Peterburg 1843. Arba atskiroj laidoj IX. S. Peterburg 1871.

Ivinskis, Zenonas Dr.: Durbės kautynės ir žemaičių karai su vokiečių ordinu 1256—1270. (Dar spaudoj).

Ivinskis, Zenonas Dr.: Krikščioniškos Vakarų Europos santykiai su pagoniškąja Lietuva, atsp. „Atheneum". Kau-nas 1933.

Jaffè: Regesta Pontificum Romanorum, edit. sec. Lipsiae 1885.

Jaffè: Registrum Gregorii VII, in „Monumenta Gregoriana", in „Bibliotheca rerum Germanicarum". Bd. II, Berolini 1865.

Kelch, Christian: Lifländische Historie oder kurze Be-schreibung der denkwürdigsten Kriegs- und Friedensge-schichte Esth-, Lief- und Lettlands bis aufs 1690. Jahr. Reval 1695.

Ketterer, Joh. Ad.: Karl der Grosse und die Kirche. München 1898.

Kętrzyński, Wojciech: O dokumentach Mendoga, kró-la litewskiego † 1263 in „Rozprawy Akademii Umiejętnoś-ci". Kraków 1907. Ser. II Tom. XXV.

Kętrzyński, W.: O rocznikach polskich. Kraków 1896.

Kojałowicz: Historiae Lituaniae pars prior. Danzig 1650.

Kotzebue, Aug.: Preussens ältere Geschichte. I—IV. Ham-burg 1811.

Kraszewski, J. I.: Litwa I—II. Warschawa 1850.

Krumbholz, R. Dr.: Samaiten und der Deutsche Orden bis zum Frieden am Melnö-See. Königsberg Pr. 1890.

Krzywicki, Wojciech, Dr.: Najdawniejsza stolica li-tewska in „Kwartalnik Historiczny" XXI. Zecz. 4 Lwów 1907.

Latkowski, Jul.: Mendog król litewski. Kraków 1892.

Lelewel, Joachim: Dzieje Litwy i Rusi aż do unii z Pols-ką w Lublinie 1569 zawartej. 2 laida. Poznań 1844.

Lempens, Karl: Geschichte des Deutschen Ordens und seiner Ordensländer Preussen und Livland. Jena 1904.

Livländische Reimchronik von Alnpeke Ditleb. SS. r. Liv. I. Leip-zig 1853.

Lohmeyer Karl Dr.: Geschichte von Ost- und Westpreus-sen Gotha 1880; 2. Aufl. 1908.

Łowmiański Henryk: Prusy Pogańskie (in „Dzieje Prus Wsch."). Toruń 1935.

Łowmiański Henryk: Studya nad początkami społeczeństwa i państwa Litewskiego. T. II Wilna 1932 (448 p.).
Magistri Vincentii: Chronicon Polonorum M. P. H. II.
Martens: Gregor VII. Sein Leben und Werke. 2 Bde. Leipzig 1894.
Maschke Erich Dr.: Der deutsche Orden und die Preussen. Berlin 1928.
Mitteilungen: aus dem Gebiete der Gesichte Liv. Est- und Kurlands. I—II Bde. Riga 1840—1868.
Mitteilungen der litauischen literarischen Gesellschaft 5 Bde. Heidelberg 1883—1911.
Monumenta Historiae Varmiensis. 8 Bde. Mainz 1860—96.
Monumenta Livoniae Antiquae. 6 Bde Riga-Leipzig 1835 ff.
Muratorius L. A.: Antiquitates italicae medii aevi. Bd. V. Arretii 1774.
Narbutt, Theod.: Dzieje Starożytne narodu litewskiego. 9 tom. Wilna 1835—1841.
Niehuss, B.: Geschichte des Verhältnisses zwischen Kaisertum und Papsttum im Mittelalter. 2. Auf. Münster Bd. I 1877, Bd. II 1887.
Nikonskaja Chronika in „Polnoje sobranie russkich lietopisej, IX tom. 1862 X. tom. 1885. Peterburg.
Novgorodskaja Chronika in „Polnoje sobranie russkich lietopisej“ III tom. Peterburg 1841.
Oeler Max: Geschichte des Deutschen Ritterordens. 2 Teile Elbing. 1908 und 1912.
Paszkiewicz Henricus: Regestra Lithuaniae ab origine usque ad Magni Ducatus cum regno Poloniae unionem. Tomus I usque ad annum 1315 complectens. Varsoviae 1930.
Paszkiewicz, Henryk: Jagiellonowie a Moskwa. Tom. I. Warszawa 1933.
Pelesz Julian Dr.: Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart, 2 Bde. Wien 1878 und 1880.
Perlbach, M. Dr.: Die ältesten preussischen Urkunden, kritisch untersucht. Königsberg i. Pr. 1873.

Perlbach, M. Dr.: Preussische Regesten bis zum Ausgang des dreizehnten Jahrhunderts, Königsberg Pr. 1876.

Perlbach, Max: Die Statuten des Deutschen Ordens nach den ältesten Handschriften. Halle 1890.

Plinski Johannes, Weltpr.: Die Probleme historischer Kritik in der Geschichte des ersten Preussenbischofs, zugleich ein Beitrag zur Geschichte des deutschen Ritterordens. Inaug.-Dissertation. Breslau 1903.

Philippi u. Seraphim: Preussisches Urkundenbuch. Bd. I 2. Teile, Königsberg i. Pr. 1882 und 1909.

Pistolkors Harry Dr.. v.: Livlands Kampf um Deutschtum und Kultur, Berlin 1918.

Potthast, Aug.: Regesta Pontificum Romanorum. 2 Bde. Berolini 1875.

Prohaska, A.: O autentyczności Darowizn Mendoga, in „Kwartalnik Historyczny" XX Zesz. 1 & 2. Lwów 1906.

Prohaska, A.: O apostazyi Mendoga, in „Kwartalnik Historyczny" XX. Zesz. 1 u. 2. Lwów 1906.

Raczynski: Codex Diplomaticus Lithuaniae. Vratislaviae 1845.

Rattinger, P. D. S. J.: Der Patriarchatssprengel von Constantinopel und die bulgarische Kirche z. Zeit der Lateinerherrschaft in Byzanz. in „Historisches Jahrbuch" von Göres-Gesell. München 1880—1881.

Raynaldus, Odoricus: Annales ecclesiastici ab anno quo desinit Card. Caes. Boronius 1198 usque ad annum 1534 continuati. Tom. XIII u. XIV. Coloniae Agripinae 1691 und 1694.

Rohrbach, Paul: Der Kampf um Livland, in „Weltkultur und Weltgeschichte" Deutsche Folge 11. München 1917.

Šapoka, A.: Lietuvos istorija. Kaunas 1936.

Schlötzer, Aug. Ludwig: Geschichte von Litauen als einem eigenen Grossfürstentume bis zum J. 1569. in „Fortsetzung der allgemeinen Welthistorie. 50ter Teil. Halle 1785. 4 Bücher.

Schlötzer, Kurt v.: Livland und die Anfänge deutschen Lebens im baltischen Norden. Berlin 1850.

Schnürer, Gust.: Die Enstehung des Kirchenstaates. Köln 1894.

Scriptores rerum Prussicarum. 5 Bde. Leipzig 1861—1874.
Scriptores rerum Livonicarum. 2 Bde. Riga Leipzig 1853.
Seraphim, E. Dr.: Baltische Geschichte im Grundriss. Reval 1908.
Sickel Wilh.: Die Verträge der Päpste mit den Karolingern, in „Deutsche Zeitschr. für Geschichtswissenschaft", Bd. I. u. II. 1894—1895.
Skirmuntt, Konst.: Nad Niemnem i nad Baltykiem. 2 tom. Warszawa 1897.
Skirmuntt, K.: Istorija Lietuvos trumpai apsakyta. Shenandoah, Pa. 1888.
Skirmuntt, K.: Mindaugas Lietuvos Karalius in „Draugija". Kaunas 1907—1908.
Sjögren, Andr.: Ueber die Wohnsitze und die Verhältnisse der Jatwägen aus den „Mémoires de l'Academie Impériale des sciences". Serie VI. Tom. IX. (išleista skyrium). Peterburg 1858.
Sofiskaja Chronika in „Polnoje sobranie russkich lietopisej". V. Peterburg 1851.
Strehlke, Ernst: Regesten zur Geschichte Mindowe's von Litauen. SS. r. Pr. II Leipzig 1863.
Stryjkowski, Maciej: Kronika Polska, litewska, żmudzka i wszystkiej Rusi. ed. Daniłowicz. 2 tom. Warszawa 1846.
Tetzner, Franz. Dr.: Die Slawen in Deutschland. Braunschweig 1902.
Theiner, Aug.: Vetera Monumenta Poloniae et Lituaniae I Romae 1860.
Thiel, A.: Epistolae Romanorum Pontificum genuinae a S. Hilario usque ad Pelagium II. Braunsbergae 1868.
Tymieniecki, Kazimierz: Misja polska w Prusiech i sprowadzenie Krzyżaków (in „Dzieje Prus Wschod."). Toruń 1935.
Töppen, M. Dr.: Geschichte der preussischen Historiographie. Berlin 1853.
Turgenev, A. J.: Historica Russiae Monumenta. Petersburg 1841.

T v e r s k a j a Chronika in „Polnoje sobranie russkich lietopisej“ XV. 1863.

V i s c o n t, A. Dr.: La Lituanie religieuse. Paris=Genève 1918.

V o i g t, J o h.: Codex Diplomaticus Prussicus. 6 Bde Königs=berg i. Pr. 1836—1861.

W a i s s e l i u s, M.: Chronica alter preussischer, eiffländischer und curländischer Historien. Königsberg i. Pr. 1599.

W a t t e r i c h, J. M. Dr.: Die Gründung des Deutschen Ordens=staates in Preussen. Leipzig 1857.

W a r t b e r g e Herm. v. Cronicon Livoniae ed. E. Strehlke SS. r. Pr. II.

W i n k e l m a n n, Ed. Dr., Bibliotheka Livoniae historica. 2. Aufl. Berlin 1878.

W i n t e r, F r a n z: Die Cistercienser des nordöstlichen Deutsch=lands 3 Bde Gotha 1868—1871.

V o l y n s k a j a Chronika in „Lietopis po Jpatskomu Spisku“. Peterburg 1871.

V o s k r e s e n s k a j a Cronika in „Poln. sobr. russkich lietop.“. VII. Peterburg 1856.

Z a j ą c z k o w s k i, S t a n.: Podbój Prus i ich kolonizacja przez Krzyžaków (iš „Dzieje Pr. Wschod.“). Toruń 1935.

Z a j ą c z k o w s k i, S t.: Studya nad dziejami Žmudzi wieku XIII. Lwów 1925.

Ž e b r y s. K.: Kame buvo Mindaugo sostapilis? in „Draugija“ IX tom. Kaunas 1909.

I DALIS

Ordinų veiklos Pabalty įvertinimas

1. Ordinai įsikuria Pabalty

Ordinų pradžia. Kardininkų įkūrimas Rygoj 1202 m. Teutonų ordino atvykimas į Prūsus 1230 m. Abiejų ordinų siekiniai tie patys, būtent, užka⸗riavimai; to įrodymai — tai popiežių raštai, sutartys su vietos gyventojais (Christburge ir kitur), skundai, siųsti Romon, ir jų (skundų) sprendimai teismuose.

Riteriškųjų ordinų kilmė yra surišta su kryžiaus karais. 1099 m. kryžiuočių kariuomenė paėmė Jeruzalę ir įsteigė karalystę. Ne lengva buvo ši karalystė įsteigti, bet dar sunkiau išlaikyti. Mat, musulmonai nuolat tykojo atsiimti Jeruzalę, o iš Europos krikščionims gauti pagalbos buvo sunku dėlei tolumo. Nuola⸗tinis kariškų jėgų palaikymas daug atsieidavo. Tada sumanyta steigti riteriški⸗vienuoliški ordinai, kurie gintų naująją valstybę ir, kaipo vienuoliai, pasitenkindami kuklesniu pragyvenimu, pi⸗giau atsieitų. Čia buvo reikalinga taip pat rūpintis ligoniais, pa⸗vargėliais, keliauninkais ir t.t. Taigi vienuoliai ir šiam reikalui buvo tinkami.

Buvo įsteigti 3 riteriškieji ordinai: joanitai 1154 m., temple⸗viečiai 1163 m. (pop. Aleksandro III galutinai pripažinti) ir vo⸗kiečių arba teutonų ordinas[1]) 1190 m. (1199 m. popiežius pri⸗pažino riterių ordinu).

[1]) Kai kurie istorikai lietuviai vokiečių ordiną vadina kryžiuočiais. Tas ne visai tikslu. Kryžiuočiais (cruciferi) reiktų vadinti visų ordinų, turinčių kryž. ženklą, narius, o minimą ordiną — savo vardu.

Riterių ordinų nariai šalia trijų vienuoliškųjų apžadų (skaistybės, klusnumo ir neturto) darydavo dar vieną, būtent: kariauti ir ginti Šv. Žemę nuo netikinčiųjų.

Dar vienas riterių ordinas įsikūrė 1202 m. Rygoj. Tai kardininkai. Savo vardą gavo nuo kardo: jie nešiojo raudoną kardą, išsiūtą ant balto apsiausto; šalia kardo — žvaigždė (Schwertbrüderorden).

Pažiūrėkime, kada ir kaip atsirado kardininkai Dauguvos pakrantėse[1]). 1184 m. atvyksta iš Vakarų Europos (iš Segeberg, Holsazia) drauge su pirkliais vienuolis augustinionas Meinhardas, apsigyvena Dauguvos saloje Ykeskolėj ir pradeda skelbti Kristaus mokslą. Po kiek laiko čia jis pasistato bažnyčiukę. Darbas jam neblogai klojasi, nes jis yra švelnus žmogus, elgiasi taktingai. 1186 m. Bremeno arkivysk. įšventina jį vyskupu. Tada jis dar sėkmingiau darbuojasi, nors, iš viso, didelių dalykų neatsiekia. Kristaus mokslas pasiekia kiek į šiaurę nuo Dauguvos lybių žemėje. 1196 m. vysk. Meinhardas miršta.

Jo įpėdiniu tampa vysk. Bertoldas. Vietos gyventojai su nepasitikėjimu žiūri į ateivius misionierius. 1198 m. jie užmuša vysk. Bertoldą. Tada Bremeno arkiv. konsekruoja savo kapitulos kanauninką Albertą vyskupu ir siunčia jį į Dauguvos pakrantes, pažadėdamas pagalbon atsiųsti riterių[2]).

Vysk. Albertas buvo energingas vyras ir smarkiai ėmėsi darbo. 1200 metais pradėjo statyti Rygos miestą. 1202 m. įsteigė kardininkų ordiną.

Rygos miestui beaugant, čia susidarė toks vaizdas: miesto gyventojai turėjo savo valdybą, kuri tvarkė visuomeninius ir ekonominius klausimus; vyskupas Albertas tvarkė tikybinius klausimus Rygos ir apylinkių; jo žinioje buvo dvasininkai ir, tam tikru būdu, patys kardininkai; Kristaus mokslo skelbimo klausimas buvo taip pat vyskupo žinioje; kardininkai turėjo savo magistrą ir jo nurodymų klausė.

Kardininkų, kaipo vienuolių, uždavinys buvo skelbti Kris-

---

[1]) Mes čia apleidžiame Skandinavijos misionierių bandymus krikštyti Pabalčo gyventojus.

[2]) Prof. Dr. J. Totoraitis, „Mindaugas Lietuvos karalius“ psl. 21 sako, kad Albertas jau atvyko su kryžiuočiais ir užkariavo žem. Dauguvos pakrantes.

taus mokslą pagonių tarpe. Drauge su Kristaus mokslo skelbimu jie varė užkariavimo politiką. Užkariavimo ginklu politika, nėra bendrai suderinama su Kristaus mokslo skelbimu, nes ji nešė laisvės nustojimą ir svetimųjų jungą. Bet XIII amžiuje, sąryšyje su Kryžiaus karais, įsivyravo ši mintis ir įsivyravo taip, kad popiežiaus pastangos nepajėgė jos sustabdyti. Šventosios žemės užgrobimas ir jos gyventojų pavergimas iš Saracenų pusės gal ir pateisino Kryžiaus karus, atliktus Šv. Žemės išlaisvinimo sumetimais, bet kitas dalykas, kada Kryž. karai nukreipiami prieš ramius Pabalčio gyventojus[1])

Kada Kryž. karai į Šv. Žemę jau nebuvo reikalingi, tada jie buvo kreipti į Pabaltį[2]). Gaila, kad Pabalčio gyventojai neapsikrikštijo seniau: tuomi jie būtų išvengę ordinų puolimų.

Kada vysk. Albertas ir kardininkai įsistiprino Rygoje, Padauguvio užkariavimas ėjo gana smarkiai: jų aukomis pasidarė latviai, lybiai, kuršiai, estai ir kiti. Pajutę svetimą jungą, vietos gyventojai stengėsi jų nusikratyti, bet veltui: sukilimai būdavo numalšinami ir kaltininkai skaudžiai nubaudžiami. Stiprus estų sukilimas buvo 1223 m.[3]). Sunku buvo latviams ir estams atsilaikyti, kada kardininkų jėgos nuolat buvo stiprinamos riteriais, atvykstančiais iš Vakarų Europos. Tenai net kryžiaus karai buvo skelbiami prieš Pabalčio gyventojus.

Čia tenka pažymėti, kad kardininkų ir vokiečių ordino tikslai ir taktika buvo vienodi. 1237 m. šiedu ordinai formaliai susijungė ir jų veikimas dar labiau buvo suvienodintas.

Pasistenkime dabar kiek susipažinti su kitu ordinu, kuris puolė lietuvius-prūsus iš vakarų. Tai teutonų ordinas, kurį pakvietė prieš prūsus mozūrų kunigaikštis Konradas 1226 metais[4]). Tas pakvietimas buvo nelaimė prūsams, bet neišėjo į sveikatą ir lenkams.

---

[1]) Apie vidur. amžių karų taktiką bus kalbama vėliau.

[2]) J. Stakauskas savo knygoj „Lietuva ir Vakarų Europa" psl. 23 s. įrodinėja, kad Lietuvai būtų buvę dar blogiau, jei ne Kryžiaus karai, kurie nutraukė Europos dėmesį nuo jos (Liet.). Bet man atrodo, kad iš tikrųjų čia įvyko kitaip: jei Kr. karai nebūtų subūrę kariuomenių ir pagaliau — sukūrę ordinų, tai, gal, niekam nė į galvą nebūtų atėję pulti Pabaltį užkariavimo tikslais; krikšto darbą būtų atlikę misionieriai ramiu būdu.

[3]) Bunge U. B. II n. 661. Cf. Voigt „Geschichte Preussens" IV 328 ss.

[4]) Pr. U. B. I. n. 56 (čia Kulmo dovanojimo aktas).

Čia tenka bent trumpai suminėti misionierių darbus Prūsuose tuo laiku.

1209 m. vienuolis (iš Cistersų reg.) Kristijonas leidžiasi į Prūsus. 1215 m. pop. Inocentas III paveda įšventinti jį į vyskupus. Kristijonas čia darbuojasi pamažu tolyn. Tačiau atsirado norinčių Kristijono darbą panaudoti užkariavimams. 1218 m. gegužės 16 d. popiežius draudžia visiems kryžiuočiams kištis į prūsų reikalus be Kristijono sutikimo[1]). 1225 m. sausio 3 d. popiežius suteikia pakrikštytiems prūsams privilegijas, kur skaitome: „... et ubi spiritus Dei est, debeat esse libertas, ac valde indignum existeret, ut deterioris conditionis haberemini conversi ad fidem, quam cum infideles essetis ... statuentes, ut in libertate vestra manentes nulli alii sitis, quam soli Christo, cuius efficimini acquisitionis populus, et obedientie ecclesie Romane subiecti ...“[2]).

Taip misijonierius vysk. Kristijonas darbuojasi ramiai, bet gana sėkmingai skleisdamas Kristaus mokslą prūsų tarpe. Jam kartais kiek padeda riteriai, atvykstantieji iš Vakarų Europos.

Bet štai 1230 m. atvyksta teutonai ir apsigyvena Kulme. Dalykai tuoj virsta kitaip. Kristijonas vis nori ramiai platinti Kristaus mokslą, o teutonų ordinas ryžtasi sau kelią skinti su kardu. Kyla nesusipratimai. Roma stengiasi dalykus aiškinti, bet kryžiuočiai ima viršų ir misijų darbas virsta žudynėmis. Užkariautojams ne tiek rūpi krikštas ir Dievo žodis, kiek gyventojų naikinimas, pilių griovimas, turto grobimas. Pastebėję kryžiuočių niekšiškus tikslus, prūsai šoko gintis. Prasidėjo žiaurios kovos. Lenkai taip pat pamatė, kokį pavojingą talkininką pasikvietė. Pamario kunigaikš. Sventopolkas[3]) bandė padėti prūsams, bet jis kryžiuočių buvo apskųstas popiežiui, kaipo misijų darbo trukdytojas, kaipo pagonių pagalbininkas; prasidėjo ilgas procesas, kuris baigėsi 1249 m. abiejų šalių susitaikymu[4]).

---

[1]) Pr. U. B. I n. 26.

[2]) Ibid. I n. 54

[3]) Pr. U. B. I n. 160. Pop. Inoc. IV raštas 1245 m. vasario 1 d. (...Nob. viro Swantopolco, duci Pomeranie:...“ tai įspėjimo raštas). Tą pat dieną pop. rašo Gniezno arkpui, kad įspėtų ir, jei nepaklausys, ekskomunikuotų. Ibid. ps. 121 n. 161.

[4]) Pr. U. B. I n. 194. 1247 m. spalių 25 d. Gniezno arkiv, ir Kulmo vysk, stengiasi sutaikinti kryžiuočius su herc. Sventopolku. 1248 m. geg.

Kryžiuočiai naujai apkrikštytuosius panaudodavo kovose prieš prūsus. Jiems į pagalbą vis traukė įvairūs prietikių ieškotojai iš Vakarų Europos. Ten buvo mobilizuojami ištisi Kryžiaus karai. Prūsų užkariavimo darbas ėjo sparčiai.

Kada kryžiuočių jungas pasidarė nepakenčiamas, prūsai bandė sukilti. Bet tie sukilimai buvo žiauriai numalšinti. Žymūs sukilimai buvo 1242—1249 m.; bet žymiausi įvyko nuo 1260 iki 1274 m., kuriuose dalyvavo daugelis Pabalčio tautų. Kryžiuočių čia žuvo daug[1]).

Kadangi vis naujos jėgos ėjo iš Vakarų Europos, tai apie 1283 m. prūsai buvo užkariauti. Daug jų žuvo kovose, daug pasitraukė į Lietuvą. Stryjkovskis, pasiremdamas Dusburgu, štai ką praneša apie prūsus: „... Pagaliau (po 1266—1268 m. kovų su kryžiuočiais) pagonys iš Nadrau, kurių gyvenimo vieta buvo Prūsija, kryžiuočių nugalėti, persikėlė į Lietuvą pas savo brolius ..."[2]).

Istor. J. Voigt paduoda žinių apie kitą prūsų persikėlimą: „... taip, 1277 m. rudenį, užpuolė (Pogesaniją) kita stipri kariuomenė, sunaikino šalį begrobdama ir bedegindama, žmones išmušė arba pagrobė. Tik mažai kas išsigelbėjo, pabėgdami į Lietuvą, į Garteno arba Gardino šalį, kur jau daug saviškių rado. Pagesanija virto tyru ..."[3]). Ją, žinoma, apgyvendino vokiečiais[4]).

Tai štai koks likimas ištiko prūsus. Teutonai juos žudė, vertė persikelti kitur, o likusius stengėsi suvokietinti.

---

30 d. popiežius paveda vyskupams baigti Sventopolko bylą. (Ibid. I n. 205). Galutino susitaikymo aktas surašytas 1248 m. lapkr. 24 d. (ibid. I n. 213). Cf. St. Zajączkowski „Podbój Prus i ich kolonizacja przez Krzyżaków" (1935 m.) psl. 16 ss.

[1]) Žiūr. Pop. Aleksandro IV raštas 1260 m. vasario 20 d. Pr. U. B. II n. 94. Cf. Schiemann, „Russland, Polen u. Livland" II 61 s., J. Voigt „Geschichte Preussens" III 193—200, Erich Chudzinski „Die Eroberung Kurlands durch den deutschen Orden im 13 Jahrh". 57 ss.; o ps. 71 autorius pabrėžia žiaurų kuršių išnaikinimą, pradedant nuo 1260 m., ir tų vietų kolonizavimą vokiečiais.

[2]) Stryjkowski „Kronika" I 262.

[3]) J. Voigt III, 349.

[4]) Žiūr. Voigt „Geschichte Preussens" II, 368, 370, 375 ir 377. Lukas David (IV, 133) rašo, kad iš vietos Weissen susyk atkeliavo daugiau, kaip 3000 ūkininkų. St. Zajączkowski savo veikale „Podbój prus i ich kolonizacja przez krzyżaków" (1935 m.) gana plačiai aprašo kolonizavimą, tik, gaila, kad permaža nurodo šaltinių, iš kur ėmė žinias (žiūr. psl. 33—52).

*

* *

Jau iš to, kas aukščiau pasakyta, šiek tiek paaiškėjo, kad ordinams daugiau rūpėjo užkariavimai, negu Kristaus mokslo skelbimas.

Dabar leiskime kalbėti dokumentams: lai jie nušviečia vokiečių ordino ir kardininkų veiklą.

Pop. Honorius III savo raštuose 1218 geguž. 16 d. ir 1219 geguž. 12 d.[1]) įspėja, kad įvairių kraštų kryžiuočiai neieškotų Prūsuose savo asmeniškų interesų ir tuomi netrukdytų atsivertimo; ypač, kad nesistengtų pavergti gyventojų; prieš tokius reikią pavartoti dvasines bausmes.

Toliau, Honorius III 1225 m. sausio 3 d.[2]) rašo naujai pakrikštytiems Livonijoj ir Prūsijoj ir ima juos savo globon, nes užkariautojai juos spaudžia ir nori visiškai pavergti. Tokį pat raštą siunčia pop. Gregorius IX 1227 m. geg. 5 d.[3]).

Pop. Gregorijaus IX rašte Meiseno vyskupui, rašytame 1240 m. baland. 11 d.[4]), štai ką randame: „... Ven. fr. nostro ... episcopo Pruscie accepimus conquerente, quod fratres hosp. s. Marie Teuton. Jerosol. in Pruscia morantes Prutenos catechumenos, qui ad gratiam baptismi pervenire cupierunt, insigniri christiani caractere nominis non permittunt, illud in sue temeritatis subsidium allegantes, quod fortiores, quam Deo credentium, esse possunt domini paganorum. Baptizatos vero neophytos et eidem episcopo iuramento fidelitatis astrictos, qui servare illud cupiunt, nisi eis obediant, diversis cruciatibus affligere non verentur, propter quod quamplures alii horum timore cruciatuum ad infidelitatis errores sunt redire compulsi. Peregrinos, quominus ecclesias construere possint, impediunt et iam constructas per eos occupationi paganorum relinqui temere procurarunt. ... Quosdam Prutenos nobiles, quos tenuerant in vinculis, peregrinorum captos auxilio, quibus eundem episcopum redimere poterant[5]), abire pro

---

[1]) Pr. U. B. I n. 26 ir n. 31. Cf. Dr, Erich Moschke „Der deutsche Orden und die Preussen" psl. 22 s.

[2]) Pr. U. B. I n. 54.

[3]) Ibid. I n. 60.

[4]) Ibid. I n. 134.

[5]) Prūsų vyskupas Kristijonas 1233—1238 buvo patekęs į nelaisvę pas prūsus.

pecunia liberos dimittentes, et quendam neophitum nobilem, qui dicto episcopo super observanda fide catholica filium suum dederat obsidem, quia pecuniam ab ipso iuxta votum extorquere non poterant, peremerunt. Insuper in dicta captivitate eodem episcopo existente, ecclesiam episcopalem ac totam terram episcopatus, civitatem et castrum Sanctir iidem fratres cum neophitis hostiliter invadentes, ipsos omnibus mobilibus ibidem inventis nequiter spoliarunt, iura episcopalia, decimas ac proventus alios ad mensam episcopi pertinentes per violentiam detinent occupata..." Toliau pop. nurodo Meiseno vyskupui, ką jis turįs daryti, kad minėtos skriaudos, padarytos Bažnyčiai ir Kulmijos vyskupui, būtų kryžiuočių atitaisytos[1]).

Iš šio rašto matome, kad teut. ordinui labiau rūpėjo pasipelnymas, negu Kristaus mokslo skelbimas ir jo palaikymas vietos gyventojų tarpe.

Ordinų veikla aiškėja taip pat iš kai kurių sutarčių.

Pažiūrėkime į garsią Christburgo sutartį[2]) 1249 m. Šiai sutarčiai tarpininkauja popiežiaus legetas Jokūbas, Lütticho archidjakonas.

Sutarties pradžioje pažymima, kad kilę dideli nesutikimai tarp Prūsijos atsivertėlių iš vienos pusės ir magistro bei ordino brolių iš kitos pusės, nes, nors pop. Inocento III, Honorijaus, Gregorijaus ir Inocento IV buvę žadėta, kad apkrikštytieji priklausysią vien Kristui ir Romos bažnyčiai, vis dėlto ordinas juos taip pavergęs, kad net kaimynai pagonys išsigandę krikščionybės.

Toliau eina sutarties punktai, būtent: apkrikštytieji šiuo aktu įgyją teisę pirkti ar kitais tinkamais būdais įgyti daiktus, kuriuos jie norį ir nuo ko norį ir tai su teise, kad po jų mirties pereitų jų įpėdinių nuosavybėn; lygiu būdu įgyją teisę ir laisvai parduoti, tik, parduodami nejudomą turtą svetur — vokiečiams ar pamariečiams ar prūsams, turį palikti ordinui užstatą: tuomi norėta sulaikyti nuo pabėgimo iš ordino žinios; testamentu užrašyti turtą taip pat galį.

---

[1]) Pr. U. B. I n. 134. Panašių nusiskundimų apie kryžiuočius randame popiežiaus rašte 1238 m. — žiūr. Cod. Pruss. I 46 n. 48 ir Bunge U. B. I n. 157 ir taip pat 1239 m. — žiūr. Voigt Gesch. Pr. III 590.

[2]) Pr. U. B. I n. 218. Cf. Dr. E, Maschke: „Der deutsche Orden und die Preussen", psl. 36—46.

Iš savo pusės ordinas pasiliekąs teisę, kad žemė nebūtų parduodama kitiems ordinams ar bažnyčioms; mat, buvę skaitoma, kad ordinas sudarąs vieną tikinčiųjų bendruomenę ir, kad jo žiniai šv. Sosto esą visa pavesta. Taigi parduoti be popiežiaus leidimo — negalima, o jei būtų parduodama, tai pirmu pirkėju turėtų būti ordinas, kurs pažadąs mokėti ne mažiau už kitus.

Toliau, neophitams prūsams suteikiama teisė laisvai kurti moterystes su teisėtais asmenimis, ginti savo teises pasauliniuose ir dvasiniuose teismuose; jų teisėti vaikai galį būti kunigais ir vienuoliais; didikų vaikai galį stoti į kariuomenę. Vienu žodžiu, suteikiama visokeriopa asmeninė laisvė, kol pasiliksią katalikais ir ordinui būsią ištikimi[1]). O neofitai sutikę, kad, jeigu visi, ar kas atskirai, atsisakysią tikybos, tai visiškai nustotų laisvės[2]).

Bendrai atrodo, kad ši sutartis yra gana šiurkšti prūsams, nors padaryta po ilgų kovų už laisvę. Iš jos matyti, kad nekrikštytieji prūsai (bent Pamezanijoj, Varmijoj ir Natangijoj) neturi jokių teisių savo krašte, o atkritusieji į pagonybę net ištremiami iš savo krašto, kad kitų nepiktintų.

Livonijos magistro Anno sutartis su sukilusiais osiliečiais 1255 m. yra, tarsi, 1241 m. sutarties papildymas; pažymėtina tik tiek, kad osiliečiai turėsią stoti į karą (kardininkams su kuo nors kariaujant) žiemą raiti, vasarą laivais[3]).

1267 m. magistr. Otto von Luttemburg padaro sutartį su sukilusiais kuršiais. Šia sutartimi uždėta kuršiams metinis mokestis nuo laukų ir arklių, priverstinas 4 dienų per metus darbas: 2 vasarą ir 2 žiemą ir, ko pirmiau nebuvo visam Pabaltyj, pareiga padėti statyti pilis[4]).

1272 m. buvo padaryta sutartis su po sukilimo numalšintais žemgaliečiais[5]), o 1284 m. vėl su sukilusiais osiliečiais[6]). Šiose sutartyse pažymima vis daugiau mokesčių ir pareigų: dabar jau

---

[1]) „...et contra ipsos magistrum et fratres et domum ipsorum fideliter se habebunt..."

[2]) „...Et concesserunt iidem neophiti, ut, quecumque patria vel persona de cetero apostaverit, predictam perdat penitus libertatem..."

[3]) Dr. Maschke psl. 47. Apie 1241 m. sutartį žiūr. Buige U. B. I n. 169.

[4]) Bunge U. B. I n. 405.

[5]) Bunge U. B. I n. 430 (liepos 6 d.). Cf. Maschke 48.

[6]) Ibid. I n. 490.

ne tik pilių, bet ir šiaip viešo pobūdžio namų (bažnyčių) statymas.

Tris, gana įdomius, dokumentus randame pas Bunge U. B. apie ordino žiaurumus iš 1299 m. rugpiūčio mėnesio: 1) Rygos arkivyskupo Jono III ir kapitulos skundas (memorialas) prieš ordiną, 2) Rygos miesto skundas prieš ordiną ir 3) Osilijos vyskupo Konrado skundas prieš tą patį ordiną[1]). Tai ilgoki memorialai Ap. Sostui, kuriuose paliesta daug vok. ordino pasielgimų, nesuderinamų su vienuolišku pašaukimu ir bendrai su krikščionybės dėsniais.

Štai kaip atrodo sutrumpintas pirmasis skundas: 1) ordinas kaltinamas, kad ne tik nesirūpinęs pagonių atvertimu, bet, kartais pasikvietęs juos (pagon.) talkon, spaudęs Livonijos tikinčiuosius, vyresniuosius (praelatos), kunigus ir vienuolius, pavartodamas grobimus, apgaules, karus ir t.t., iš ko pasidarę dideli nuostoliai tikėjimui.

2) Lietuvos karalius, kuris buvęs apsikrikštijęs drauge su savo žmonėmis, dėlei ordino žiaurumo atpuolęs nuo krikščionybės. 3) Visa žemgalių tauta, kuri buvo priėmusi krikštą, turėjusi savo vyskupą ir kunigus, dėlei ordino žiaurumo apostatavusi ir iš to kilęs didelis pasipiktinimas, pasiekiantis platų pasaulį. 4) Nors Livonijos žemė esanti Šv. Petro nuosavybė, bet ordinas jokios priklausomybės nepripažįstąs ir stengiąsis visą kraštą paveldėti, arba, teisingiau kalbant, pavergti[2]). 5) Ordinas rašęs naujai išrinktam Vokietijos valdovui, kad imtų savo globon Rygos miestą, tuomi parodydamas, kad labiau branginąs bendravimą su minėtu karalium, negu su Ap. Sostu. 6) Ordinas nenorįs pasiduoti dvasinei Rygos arkivyskupo jurisdikcijai, nors jai (jur-jai) buvęs pavestas paties popiežiaus. 7) A. a. arkivys. Albertą buvęs paėmęs nelaisvėn vien dėl to, kag šis gynęs savo teises. 8) Jis (ordinas) apgulęs esantį pilyje dabartinį arkivyskupą ir, kada

---

[1]) Bunge U. B. I n. 584, n. 585 ir n. 586. Tas pats Bunge Reg. I n. 667 psl. 178 pastaboj duoda paaiškinimą, dėl ko šiuos memorialus skiria 1299 metams, o ne 1308 m., kaip tai daro kai kurie autoriai: mat, Rygos arkiv. mirė 1300 m., o pop. 1303 metais.

[2]) „... conati sunt et de die in diem nituntur, totam illam terram subiugare et suae propriae miserabili subiicere ditioni sue potius servituti, quod etiam de ipsius terrae parte plurima iam fecerunt..." Bunge U. B. I psl. 739.

buvę pradėti pasitarimai dėl susitaikymo, apgaulingu būdu jį su-ėmęs ir laikęs nelaisvėj; jo turtą pagrobęs ir sugrąžinęs tik už 1000 markių. 9) Popiežius dėl šio įvykio įsakęs magistrui ir trims jo pagalbininkams atvykti Romon pasiteisinti, o arkivys-kupą ir kitus suimtuosius paleisti, bet magistras jėga privertęs arkivyskupą, dar esantį nelaisvėj, pasirašyti atleidimo (dovano-jimo) raštą. 10) Ordinas pareikalavęs Rygos kapitulos, kad pa-tvirtintų prievarta išgautą arkivyskupo raštą; kada kapitula atsisakiusi tai padaryti, ordinas juos užpuolęs, užmušęs daug dvasiškių ir pasauliečių, jų nejudomą turtą sunaikinęs, judomą pagrobęs, taip, kad kapitula neturėjusi iš ko gyventi, o katedra stovėjusi apiplėšta. 11) Ordinas, nors prievarta išgavęs raštą, vis dėlto arkivyskupo laisvėn nepaleidęs, norėdamas, kad Rygos gyventojai jį išpirktų. 12) Nežiūrėdamas į Ap. Sosto įspėjimą, ordinas ir toliau laikęs arkivyskupą nelaisvėj ir negrąžinęs už-grobtų arkivyskupo ir kapitulos turtų.

Antrame rašte Rygos gyventojai nusiskundžia, kad, išvykus arkiv. Jonui III gydytis į užsienius, ordinas pradėjęs juos perse-kioti, imti nelaisvėn ir kitais būdais spausti; jei kurie bandę skųs-tis popiežiui, tai užgaulingais žodžiais iš jų tyčiojęsis; nesusipra-timai kas kart augę iki galų gale ordinas apgulęs miestą su ka-riuomene, sunaikinęs visus pastatus, esančius už miesto sienų, sugadinęs pievas ir dirvas, daug žmonių užmušęs, užstojęs visus kelius ir neleidęs nieko įvežti į miestą, dėl ko kilęs badas ir t.t.

Trečiame rašte Osilijos vyskupas Konradas iškelia dar žiau-resnių dalykų iš ordino elgsenos; jis (ordinas) stengęsis užgrobti Osilijos salą, nežiūrėdamas į Ap. Sosto teises, daug žmonių su-žeidęs, arba paėmęs vergais, suėmęs patį vyskupą ir vertęs pasi-rašyti ir pridėti antspaudą prie raštų, paruoštų savo (ord.) nau-dai, pagrobęs vyskupo turtus, daug bažnyčių sunaikinęs, šv. pa-veikslus sudeginęs, grąsinimais reikalavęs, kad kapitula nepalai-kytų savo vyskupo, o kai tą padaryti nesutikusi, ją išvaręs, o turtus pagrobęs . . .[1]).

---

[1]) Bunge U. B. II paduoda daugiau dokumentų, būtent: n. 616 iš 1305 rugs. 14 d., n. 630 iš 1310 birž. 19 d., n, 638 iš 1318 vasario 23 d. n. 700 iš 1324 vasario 10 d., n. 948 iš 1353 rugp. 12 d., n. 1900 iš 1373 geg. 13 d. n, 1307 iš 1392 vasario 16 d., kuriuose kalbama apie netinkamą ordino veiklą.

Pop. Klemensas V raštu 1310 m. birželio 19 d.[1]) pavedė Bremeno vyskupui ir Ravenos kanauninkui dalyką ištirti ir tinkamai nušviesti. Popiežius savo rašte liečia virš minėtus ir dar kitus apkaltinimus.

Tais pačiais 1310 m. buvo pasiųstas Pranciškus iš Moliano, kad ištirtų dalykus vietoje[2]). Jis atvyko į Rygą tik 1312 m. ir čia turėjo tirti 230 kaltinimo prieš kardininkus punktų, surašytų ant pergamento 50 mastų ilgio ir $1^1/_2$ masto pločio[3]).

Ši byla užtisęsė ilgai. 1311 m. geg. 11 d. pop. Klemensas V vėl primena Bremeno vyskupui, kad imtųsi jam pavestos bylos[4]). Popiežius mirė 1314 m., dar nebaigęs bylos.

Pop. Jonas XX surado šiokį tokį „modus vivendi"[5]).

Iš to, kas aukščiau pasakyta, matome, kad ordinų elgesys nesutiko su Kristaus mokslo nuostatais ir misijų dvasia. Jie siekė ne krikščionijos tikslų, bet savo naudos: jie stengėsi užgrobti žemių, įsigyti turtų, jie norėjo sukurti užkariautose žemėse savo valstybę; tam jie retino — žudė vietos gyventojus ir gabeno vokiečius iš vakarų[6]).

Tiesa, jeigu pažiūrėsime į kitus kraštus, pamatysime, kad užkariavimo politika negali eiti greta su misijų darbais. Taip, kada jau vėlesniais laikais europiečiai užkariavo Pietų Ameriką, tenai kilo ginčai tarp užkariautųjų, kurie žiūrėjo tik į pasipelnymą

---

[1]) Pop. Clem. V savo bulėj taip atsiliepia apie ordiną: „... facti sunt hostes domestici, et familiares sunt redditi inimici... variis calliditatum generibus dimicantes potius contra Christum..." Bunge U. B. II n. 630. Nors Dr. Maschke stengiasi kiek pateisinti ordiną, bet vis tik pripažįsta, kad krikščionybė buvo tik priedanga politiniams tikslams (žiūr. psl. 63 s.).

[2]) Dr. Schiemann „Russland, Polen..." II 71 s. Pergamentas su kaltinimais dabar yra Karaliaučiaus archyve. Dr. Aug. Seraphim 1912 m. parašė apie tai knygą vardu „Zeugenverhör d. Franciscus de Moliano" išleistą „Gesellschaft für Geschichte u. Altertumskunde d. Ostseeprovinzen Russlands". Cf. Daniłowicz „Skarbiec Dyplomatów" I 139 ir 270.

[3]) Bunge U. B. II n. 638.

[4]) Regesta Clementis V a. 6. edit. O. Bened ps. 429 s. n. 75508 Romae 1897.

[5]) Bunge U. B. II n. 661, n. 700. Gal geriausias ordino veiklos įvertinimas yra padarytas Konstancos santaryboj (1414—1418); žiūr. Hardt „Acta Concilii Constanciensis" Frankf. u. Leipz. 1699, IV. Cf. Maschke psl. 64 s.

[6]) Apie ordino grobimus Prūsuose rašo Kaz. Tymieniecki savo veikale „Misja polska w Prusiech i powołanie Krzyżaków" (1935) psl. 34—48.

ir misijonierių, kuriems rūpėjo skleisti Kristaus mokslą ir teisingai elgtis su vietiniais žmonėmis. Biznieriai tada skundė misijonierius savo valdžioms, būk jie trukdą užkariavimą ir kolonizavimą. Misijonieriams teko aiškintis prieš savo valdžias. Tie pat savanaudiški, grobuoniški žmonių palinkimai prisidėjo prie to, kad žuvo Pietų Amerikoj įsisteigusi vadinamoji „Jėzuitų valstybė", kuri gražiai buvo susitvarkiusi, naudinga krašto gyventojams ir palanki taip pat užkariautojams[1]).

2. Romos siekiniai Pabalty

Popiežių susirūpinimas Kristaus mokslo skleidimu ir pasiuntimas misijonierių (Meinhardo, Kristijono ir kitų) Pabaltin. Jų (pop.) pastangos sutrukdyt užkariavimus ir nubausti grobikus. Jų globa vietos gyventojams.

Dabar kyla didelis ir svarbus klausimas: kodėl Roma leido ordinams tai daryti: grobti, žudyti, žiauriai elgtis su žmonėmis?

Kai kas visą kaltę primeta popiežiams ir stengiasi juos nupiešti labai juodai, tvirtindami, kad visiems šitiems žiauriems ordinų darbams popiežius pritaręs, laiminęs ir atlaidus teikęs. Toks tvirtinimas yra perdėtas, neteisingas. Iš tikrųjų popiežiai tuos žiaurius darbus smerkė, o skriaudikus barė ir baudė bažnytinėmis bausmėmis. Kada vėliau buvo apsikrikštijęs didelis skaičius čiabuvių, o ordinai varė klastingą savo politiką, popiežius atsidūrė keblioj padėty: jei nesiųs į pagalbą riterių iš Vak. Europos, nukentės vietos krikščionys, jei siųs pagalbą, tai žiaurus karas tęsis tolyn.

Tad, kad geriau viskas paaiškėtų, mes panagrinėsime popiežių veiklą plačiau.

Be to, norint kurio laikotarpio įvykius suprasti, reikia to laikotarpio akimis į juos žiūrėti; šiuo atveju reikės suprasti vidurinių amžių dvasią, jų religinę nuotaiką; ši (relig. nuot.) buvo

---

[1]) Žiūr. T. J. Beleckas S. J. „Jėzuitų valstybė — stambus įnašas civilizacijos istorijoje" atsp. „Naujojoj Romuvoj" NN 20—28, 1936 m. geg. 17 d. iki liepos 12 d. Žiūr. apie tai taip pat Fritz Blanke „Die Entscheidungsjahre der Preussenmission" ats. „Zeitschrift für Kirchengeschichte" Neue Folge X, XLVII Bd. psl. 34 n. 1. 1928.

tada gyva, ji buvo jaučiama visose gyvenimo srityse: šeimoj, visuomenėj, politikoj. Tais laikais užteko pop. Urbonui II Clermont'e paraginti ir vienuoliui Petrui Amieniečiui savo pamoksluose nupiešti, kas darosi turkų pagrobtoj Šv. Žemėj, kaip Europa sujudo, sumobilizavo didžiules armijas, net kelis žygius padarė į Palestiną; Šv. Žemę išlaisvino ir įkūrė naują Jeruzalės valstybę. Kitais laikais, arba mūsų laikais tas įvykdyti nebūtų galima.

Tas religinis entuziazmas turėjo, be abejonės, įtakos ir į Pabalčio įvykius XIII amžiuje ir daug kas, kas dabar atrodo keista, tada atrodė kitaip.

Pasekime dabar popiežių raštus ir žygius.

Ko Šv. Sostas siekė, siųsdamas misionierius į Prūsus, mes galime patirti iš jo rašto 1210 m. rugsėjo 4 d.[1]) Gniezno arkivyskupui, kuriame mision. Kristijoną ir atsivertusius prūsus paveda jo (arkiv.) globai, kol nebus paskirtas naujas vyskupas: „Gnesnensi archiepiscopo. Celestis agricola Jesus Christus semetipsum vitem veram et fertilem in vinea sua electa plantavit, ex qua multitudo palmitum prodiens, non solum illam amenam viroribus, verum etiam fructibus redderet gratiosam. Et ista nimirum vite, tot quotidie palmites pullulant, quod in ecclesiastice unitatis radice fundati, ad sancte conversationis studium extendentes se per opera pietatis, non solum interne gratie virore turgescunt, sed etiam laudabilii exercitatione fructificant in profectibus proximorum. In hac siquidem laborare vinea dilecti filii Christianus, Ph(ilippus) et quidam alii monachi pio desiderio cupientes, illius dudum amore succensi, qui neminem vult perire, ad partes Pruscie de nostra licentia in humilitate spiritus accesserunt, ut ibidem semen verbi dominici seminando, in umbra infidelitatis et tenebris ignorantie positos ad semitam reducerent veritatis. Quod cum in terram bonam et fertilem cecidisset, fructum protulit opportunum, et eius gratia preeunte, qui vocat ea, que non sunt, tanquam ea, que sunt, et ex lapidibus suscitat filios Abrahe, quidam magnates et alii regionis illius sacramentum baptismatis receperunt et de die in diem proficere dignoscuntur in doctrina fidei orthodoxe, sicut iidem monachi nuper ad sedem apostolicam

---

[1]) Pr. U. B. I n. 5.

nostro apostolatui reserarunt..." Iš čia paduoto popiežiaus Inoc. III rašto mes sužinome, kad prūsų krikšto tikslas yra praplėsti Kristaus vynuogyną, kad tuo tikslu darbuojasi mision. Kristijo=nas ir kiti cistersai, kad misionierius ir pakrikštytuosius paveda Gniezno arkivyskupo globai kol bus galima paskirti tenai vys=kupą, kad jį paskiria prūsams legatu[1]), kuris turi prižiūrėti, idant atvertimo darbas eitų švelniai ir sklandžiai.

Dar plačiau ir vaizdžiau pabrėžia evangelijos skelbimo tikslą Prūsijoj pop. savo bulėj 1212 m. rugp. 10 d. cistersų vienuolijos vyresnybei, kurioje prašo padėti misionieriams, tenai besidar=buojantiems[2]).

Beveik visose šios rūšies bulėse (raštuose) popiežius įžan=goje cituoja ar parafrazuoja Kristaus ar apaštalų žodžius, liečian=čius evangelijos skelbimą. Net ir tuose raštuose, kur barami yra skelbėjai už netinkamą elgesį su vietos gyventojais, pradžioj minimas Dievo žodžio skelbimo tikslas.

Jau 1212 m. rugp. 13 d. pop. Inoc. III bara Lenkijos ir Pameranijos kunigaikščius (hercogus), kad jie Prūsijoj savanau=diškais sumetimais pavergią atsivertėlius, pastatydami juos į sun=kesnę padėtį, kaip kad buvo būdami pagonimis, kas prie=šinasi Kristaus mokslui. Toliau toje pat bulėje rašo, kad šį dalyką jis pavedęs Gniezno arkiv. ištirti ir nusikaltėlius nu=bausti dvasinėmis bausmėmis[3]).

---

[1]) Gniezno arkivyskupas pasiliko legatu iki 1219 m. (Pr. U. B. I n. 30).

[2]) Pr. U. B. I n. 6. „...Dilecti fili Christianus, Ph(ilippus) ac eorum socii, vestri ordinis fratres... olim de nostra licentia inceperunt seminare in partibus Prussie verbum dei, ut eundo et flendo mittentes semina sua, demum possent cum exultatione venire, portantes manipulos suos, confisi, quod ille, qui venit salvum facere, quod perierat, in inferiores partes terre descendens, ut hominem ad regna celestia revocaret, qui omni creature suum iussit evangelium predicari, sicut per prophetam promiserat, in virtute multa evangelizantibus daret verbum et ora in portis filie Sion laudantium adim=pleret....". Toliau pop. praneša, kad kadangi kai kurie vienuoliai savo šiurkščiu elgesiu užgauna ir atbaido nuo Dievo žodžio prūsus, tai jis pa=vedęs Gniezno ark=pui įspėti ir sudrausti, jei kas netinkamai elgtųsi.

[3]) Pr. U. B. I n. 7. Iš šios bulės matyti, kad pradžioje į prūsų krikštinimą turėjo įtakos lenkai. Kada vėliau prūsai jiems pasipriešino, jie pasikvietė teutonų ordiną.

Dr. Maschke ps. 14 čia minimo pop. rašto datą paduoda rugp. 12, o ne 13 dieną.

Popiežiui, žinoma, rūpėjo Kristaus mokslo paskleidimas pagonių žemėse. Jeigu kas jam pasisiūlė čia į pagalbą, — jis nuo to neatsisakė. Su ta mintimi jis rašo 1217 m. kovo 3 d.[1] vysk. Kristijonui, įgaliodamas jį priimti kaimynus (kitataučius) į pagalbą krikščionybei platinti prūsų žemėje.

Taigi vyriausiu misijų vadu Prūsuose liekasi vysk. Kristijonas. Iki 1218 m. tiek prasiplečia Kristaus mokslas, kad gegužės 5 d.[2]) pop. Honorius III įgalioja vysk. Kristijoną įšventinti vyskupus ir statyti katedras, kur bus reikalinga.

1218 m. geg. 15 d. pop. Honorius III rašo viso pasaulio tikintiesiems, ragindamas sudėti aukų, kad vysk. Kristijonas galėtų įsteigti Prūsuose mokyklų, kuriose būtų galima išauklėti veiklius tikybos skelbėjus[3]).

1218 m. geg. 15 tas pats pop. rašo visiems krikščionims (omnibus christifidelibus), ragindamas siųsti aukas vysk. Kristijonui, kad jis galėtų išpirkti ir auklėti prūsų mergaites, kurios buvo žudomos: mat, pagal jų papročius viena mergaitė būdavo paliekama žmonijos palaikymui, o kitos žudomos. Dokumente taip rašoma: „... In Partibus siquidem Pruscie pagani, in reprobum sensum dati, ut faciant ea, que non conveniunt, inter alia enormitatis facinora, que perpetrant, feminini sexus soboles, quotcumque mater pariat, inhumana immanitate perimunt preter unam, tamquam propagationi velint humani generis obviare. Sed venerabilis frater noster ... episcopus Pruscie ac alii, qui per dei gratiam ibi iam quasdam ecclesias construxerunt, abhominantes impietatem huiusmodi et eorum miseriam miserantes, statuerunt, si tamen sibi sue suppetant facultates, necandas comparare puellas, ut educantes easdem lucrifaciant eas Christo, et sic in partibus illis augeatur numero et merito populus christianus. Ut igitur feneremini domino ... universitatem vestram monemus et hor-

---

[1]) Pr. U. B. I n. 15.
[2]) Pr. U. B. I n. 19.
[3]) Ibid. I n. 23. „... prout valde necessarium esse constat, scholas Prutenorum instituere puerorum, qui ad gentem suam domino convertendam addiscant efficacius, quam advene, predicare et evangelizare dominum Iesum Christum ..." Cf. K. Tymieniecki „Misja polska w Prusiech i sprawadzenie krzyżaków ps. 25.

tamur attente... quatinus de facultatibus vobis datis a domino subventionis manum eis ad hoc pie ac liberaliter porrigatis... "[1]).

Tų pat 1218 metų birž. 15 d.[2]) pop. rašo Mainco, Magdeburgo, Kelno, Zalcburgo, Gniezno, Lundo, Bremeno ir Triero arkivyskupams ir Kamino vysk., prašydamas, kad jie paremtų vysk. Kristijono sumanymą išpirkti prūsų mergaites, skirtas nužudymui, ir steigti mokyklas prūsų jaunimui ir, kad šiam tikslui surinktų aukų ir atsiųstų jas Kristijonui.

Šiedu raštai rodo, kad krikščionijos išplatinimas galėjo turėti Prūsijai net medžiaginės kultūrinės naudos.

Pop. Honorius III savo raštu 1218 geguž. 16 d.[3]) davė nurodymų dar tik manantiems vykti į Prūsiją įvairių šalių riteriams, įspėdamas, kad jų uždavinys būsiąs Kristaus nurodyti tikslai, o ne asmeniška nauda, ar gyventojų pavergimas ir, kad už prasilenkimą su šiais tikslais gręsią bažnytinės bausmės.

Savo rašte 1219 m. geg. 12 d.[4]) vysk. Kristijonui Hon. III griežtai reikalauja, kad būtų pritaikytos bažnyt. bausmės tiems, kurie be jo (vysk.) sutikimo braunasi į Prūsus arba stengiasi gyventojus pavergti.

Taigi matome, kad kur kas prieš teutonų ordiną įvairių šalių riteriai bandė atvykti į Prūsus, bet jie turėjo klausyti misijų vado — vysk. Kristijono.

Pažymėtina, kad prūsai darė bandymų nusikratyti atėjūnų dar prieš teutonų ordino atvykimą ir bandė sukilti. 1220 m. geg. 8 d. Hon. III guodžia vysk. Kristijoną ir apkrikšt. prūsus, ragindamas juos prie ištvermės[5]).

1225 m. sausio 3 d. pop.[6]) Hon. III, imdamas savo globon Livonijos ir Prūsijos neofitus, savo rašte tarp kita taip atsiliepia: „...Cum igitur vocati sitis in libertatem filiorum dei, ex aqua

---

[1]) Pr. U. B. I n. 24. Phil. pažymi, kad šis dokumentas yra paimtas iš Reg. Hon. III. An. II. Tom. I. Ep. 1150. Tik čia kyla toks abejojimas: jeigu, kaip matėme aukščiau, Prūsuose buvo daugpatystė, tai iš kur galėjo gauti moterų, kada kiekviena šeima tik po vieną mergaitę pasilikdavo.

[2]) Ibid. I n. 29.

[3]) Ibid. I n. 26.

[4]) Ibid. I n. 31.

[5]) Ibid. I n. 37.

[6]) Pr. U. B. I n. 54. Bunge U. B. I n. 71.

et spiritu sancto renati, et ubi spiritus dei est, debeat esse libertas, ac valde indignum existeret, ut deterioris conditionis haberemini conversi ad fidem, quam cum infideles essetis, cum potius secundum apostolum „diligentibus deum omnia cooperentur in bonum“, personas vestras et aliorum, quos ex vestra seu alia quacumque gente in partibus illis converti ex gratia divina contingerit, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, statuentes, ut in libertate vestra manentes nulli alii sitis, quam soli Christo, cuius efficimini acquisitionis populus, et obedientie ecclesie Romane subiecti ...“.

Pop. Gregorius IX pakartoja šią bulę 1227 m. geg. 5 d., rašydamas latviams ir prūsams[1]).

Šiuose raštuose pop. pabrėžia, kaip aukštai stato neofitų laisvę ir, gindamas ją, ima juos savo globon.

Pažiūrėkime dabar į šv. Sosto pastangas Padauguvyje. 1188 m. spalių 1 d. pop. Klemensas III paveda Bremeno arkivyskupui įkurti Ykeskolės vyskupiją ir įšvęsti vyskupu kun. Meinhardą, kuris savo darbais įrodė, kad yra tos garbės vertas[2]).

1193 m. baland. 27 d. pop. Celestinas III ragina Livonijos vysk. Meinhardą pasikviesti sau tinkamų pagalbininkų-pamokslininkų ir suteikia galių įvairioms dispensoms[3]). 1199 spalių 5 d. pop. Inocentas III rašo Saksonijos ir Vestfalijos tikintiesiems, kviesdamas eiti ginti Livonijos krikščionis nuo pagonių užpuolimo ir tarp kita šitaip išsireiškia savo rašte: „... Idant neapkaltintų kas mus apsileidimu, kad tie, kurie jau įtikėjo, būtų priversti grįžti atgal, ir kad nepabijotų kaikurie mūsų tikėjimą priimti, jeigu tie, kurie jau priėmė, pasiliktų neapginti nuo pagonių užpuolimų; Jūsų (universitatem vestram) dėmesį kreipiame ir atsidėję raginame ... Ir visus, kurie vyksta ginti Livonijos bažnyčios ir tos šalies krikščionis imame Šv. Petro ir savo globon ...“[4]).

1204 spalių 12 pop. Inoc. III ragina Bremeno arkivyskupijos tikinčiuosius vykti į Livoniją krikščionims į pagalbą, kad ... „būtų laikomos tenai pamaldos ir per evangeliją, kurią apsiėmė skelb-

---

[1]) Bunge U. B. I n. 60.
[2]) Ibid. I n. 10.
[3]) Ibid. I n. 11.
[4]) Ibid. I n. 12.

ti, patektų, pašalinę seną klaidą, į tikrą kelią, iš tamsos būtų pašaukti į šviesą, iš sugedimo vergijos į Dievo garbės sūnų laisvę...[1]).

Jau 1213 m. popiežius turi įsikišti į ginčus tarp Rygos vyskupo ir ordino, užstodamas šį paskutinį[2]). Spalių 11 d. tų pačių metų pop. prašo Lundo vyskupijos dvasininkų padėti kardininkams, Rygos vyskupo spaudžiamiems[3]).

1213 m. spalių 31 d. Inoc. III rašo kardininkams, kad jie nesiveržtų į Estijos vyskupo posesijas, ieškodami laikinų gėrybių, ir tarp kita ko atsiliepia: „... Ne igitur, qui Christi milites appellamini, militare probemini contra Christum universitatem vestram monemus... attendentes, quod non est regnum Dei possessiones et villae, sed pax atque iustitia et gaudium in spiritu sancto..."[4]).

Pažymėtina, kad Apaš. Sostas išima Rygos vyskupą iš arkivyskupo (Bremeno) jurisdikcijos 1213 m. vasario 20 d.[5]), o Estijos vyskupą 1213 m. lapkr. 2 d.[6]). 1219 m. spalių 28 d. pop. Hon. III ima savo globon Livonijos vyskupą ir paveda jam Estonijos, Selionijos ir Žemgalijos vyskupijas[5]). Matyt, kad Livonijos vyskupas Albertas neturėjo didelės malonės pas popiežių, nes vis delsė įkurti Latvijoj arkivyskupiją, nežiūrint, kad Albertas apie tai rašė ir pasiuntinius siuntė[8]).

1222 m. pop. Honor. III uždraudžia vartoti įkaitintą geležį teismuose kaltės ar nekaltumo įrodymui. Smarkiai subara kardininkus, nes tai yra skandalinga ir pasibaisėtina. Savo raštą taip baigia: „... Quam igitur huiusmodi iudicium secundum legitimas et canonicas sanctiones sit penitus interdictum, ut pote in quo Deus tentari videtur: mandanus quatenus dictos fratres et alios, ut ab huiusmodi conversorum gravmine omnino desistant,

---

1) Bung U. B. I n. 14.

2) Ibid. I n. 27. (spalių 10 d.). Tų pat 1213 m. spalių 12 d. pop. subara vyskupą už žiaurų elgimąsį su neofitais. (ps. 35 n. 28).

3) Ibid. I n. 31.

4) Ibid. I n. 36.

5) Ibid. I n. 26.

6) Ibid. I n. 37.

7) Ibid. I n. 45.

8) Ibid. I n. 47. 1219 m. lapkr. 7 d. pop. savo rašte v. Albertui mandagiai nurodo, kad arkivyskupijos įkūrimą reikalinga atidėti.

monitione premissa per censuram ecclesiasticam appellatione remota compellatis"[1]).

Iš aukščiau cituotų popiežių raštų mes matome, kad Šv. Sostui rūpėjo Kristaus mokslo skelbimas Pabaltyj, vietos gyventojų gerovė ir jų švietimas. Tiesa, vietoje dalykai ne visai taip eina, kaip Šv. Sostas nori, ypač Latvijoj. Čia visą misijų darbą veda energingas vysk. Albertas. Žiaurumų čia pasitaiko, bet žinia apie juos nepasiekia Romos: mat, ji toli ir keliai apstatyti latvių priešų; lengviau yra pasiekti Romą iš Prūsijos.

Vienas dalykas iš anų laikų Šv. Sosto taktikos sunkiai išaiškinimas, tai, būtent, 1210 m. spalių 20 d.[2]) raštas, kuriuo popiežius pripažįsta žemių padalinimą tarp Rygos vyskupo ir kardininkų. Ligšiol kietarankis vysk. Albertas valdė visas sritis: tikybinę, karišką ir ekonominę. Dabar perleidžia 1/3 užkariautųjų žemių kardininkams. Čia nustatomi taip pat mokesčių ir pareigų santykiai, būtent, kad iš atleistosios dalies vyskupas jokio medžiaginio pelno negaus, bet už tai kardininkai padės gintis nuo pagonių; magistras liks ir toliau vyskupo priklausomybėj (... „obedientiam semper Rigensi episcopo repromittet..."); už tai kunigai aptarnaus vietos gyventojus, paimdami iš jų dešimtinę; jei kuri parapija užvakuos, kardininkai gali statyti savo kandidatus į klebonus; vyskupui vizituojant vieną kartą metuose, kardininkai duoda 20 vežimų ir t.t.

Kaip žiūrėti į šį raštą? Juk tai yra lyg pasikėsinimas prieš vietos gyventojų nuosavybę ir laisvę.

Čia tenka pažymėti, kad popiežius veikia per vysk. Albertą ir tuomi ima savo nuosavybėn šį kraštą; o ėmimas nuosavybėn anais laikais nereiškė laisvės nustojimo, bet tik apgynimą nuo svetimos įtakos; dėl to popiežius pakartotinai stengėsi išimti vysk. Albertą iš Bremeno arkivyskupo jurisdikcijos[3]). Popiežius norėjo sukurti čia savarankišką valstybę ir bažnytiniu atžvilgiu pastatyti ją tiesioginėj savo žinioj.

Šv. Sosto pastangos ginti gyventojų laisvę dar geriau paaiškės, kada bus kalbama apie legatų darbuotę Pabalty. Mindaugo krikšto ir vainikavimo klausimas taip pat duoda daug šviesos šiam dalykui.

---

[1]) Bunge U. B. I n. 54.
[2]) Ibid. I n. 16. Cf. Donner ps. 100.
[3]) Ibid. I n. 26, n. 44 ir n. 57.

3. Popiežiaus legatų veikla Pabalty (1225—1234 m.)

Viliaus Modeniečio I ir II legatavimai. Trys legato kelionės per latvių ir estų žemę. Sėkmingas bylų sprendimas. Popiežiaus pastangos sukurti laisvas krikščioniškas valstybes Pabalty. Romos imperatoriaus planai. Legato Baldvino Alniečio ginčai su kardininkais (1230—1234). Pakartotinas jo vykimas Romon pranešti apie vokiečių atėjūnų grobuoniškus darbus.

Nuo 1225 m. prasideda legatų siuntinėjimas į Pabaltį. Kas buvo tie legatai ir koki jų uždaviniai? Tai buvo Šv. Sosto įgalioti asmens, dvasininkai, kuriems buvo pavesta aplankyti paskirtuosius kraštus, susipažinti su vietos dvasiniais reikalais, išspręsti ginčus, jei tokių pasitaikytų, padėti tvarkyti bažnytinius reikalus ir grįžus apie visa pranešti. Jų įgaliojimai kartais buvo dideli.

Pirmu legatu Prūsijai, kaip jau aukščiau matėme, buvo Gniezno arkivyskupas (1210—1219 m.). Jo uždavinys buvo padėti kurtis krikščionijai prūsų tarpe. Tuo jis ir rūpinosi. Bet jo laikais Kristaus mokslas plėtėsi gana ramiai, tai ypatingų uždavinių jis ir neturėjo.

Kitaip dalykai atrodė kai Šv. Sosto legatu į Latviją buvo paskirtas 1224 m. vysk. Vilius iš Modenos. Iki tų laikų krikščionybė jau buvo paplitusi Latvijoj, o Estiją baigė krikštyti misionieriai iš Danijos. Maždaug šių dviejų tautų ribose kardininkai susidūrė su Danijos misionieriais ir prasidėjo ginčai dėl įtakos ir valdymo. Taigi prie nesusipratimų, kurie buvo kilę tarp Rygos vyskupo ir kardininkų, dar prisidėjo nauji. Tada atsirado būtino reikalo siųsti legatą, kuris ištirtų dalykus ir juos išspręstų. Juo buvo išrinktas Vilius, Modenos vyskupas, žmogus energingas, judrus, gerai susipažinęs su tų laikų diplomatiniais klausimais.

Jo paskyrimo data yra: 1224 m. gruod. 31 d. Dar negreit po savo paskyrimo išvyko legatas į kelionę. 1925 m. sausio 9 d. pop. Honorius III suteikia jam galią kurti vyskupijas ir įšvęsti vyskupus[1]). G. A. Donner[2]) manymu, jisai išvyko iš Romos tarp 18 vasario ir 16 baland. ir atvyko į Rygą 1225 m. birželio pabaigoj per Lübecką.

Įdomu susipažinti su gana ilgu paskyrimo dokumentu, bent

---

[1]) Bunge U. B. I n. 72.
[2]) Donner „Kardin. Wilhelm von Sabina“ ps. 87 s.

dalimis. Jis taip atrodo: „Honorius vyskupas etc. Garbingiems Broliams arkivyskupams ir vyskupams, abatams, priorams, ar-chidjakonams, archipresbiterams ir visiems kitiems bažnyčių pre-latams (prelatis) sveikinimas etc. Kadangi Tas, kuris dėl savo visagalybės negali būti aprėžtas nei vieta nei laiku... savo pa-vyzdžiu mus pamokino, kad sekdami jo pėdomis, nes iš jo ga-vome pilną įgaliojimą, ir, patys negalėdami visų pareigų atlikti pasidaliname su tais... Iš tikro, kadangi Livonijos ir Prūsijos šalyse, kietos netikinčiųjų širdys tapo laimėtos Dievo malonės drėgme, kaip koks tyrlaukis ir jis pamokslų skelbimu taip išar-tas, kad Dievo žodžio sėkla laimingai bręsta javais ir šalys bāla (noksta) jau į piūtę, kuri, Dievui padedant, atrodo gausi, o darbininkų maža. Taigi dera tenai kitus pasiųsti pjauti tai, ką anie pasėjo, kaip pasakyta Evangelijoj, kad džiaugtųsi drauge ir tie, kurie sėja ir kurie pjauna. Be to, kadangi sulig dalykų rū-šies reikalinga išrinkti tinkamus asmenis, štai Jėzaus Kristaus mokslo skelbimui tose šalyse išrenkame garbingą mūsų brolį Vi-lių, Modenos vyskupą..., kuris aukštai pasižymi gyvenimo padorumu, religingumu ir mokslu... Todėl, pavesdami jam visas legato pareigas, siunčiame jį į virš minėtas šalis, o taip pat į Holzseten, Estiją, Žemgaliją, Samlandiją, Kurlandiją, Virlandiją ir salas: Gulandiją, Burgundomliną, Rueną[1]), Gotlandiją... Ir Jus visus prašome, raginame ir šiuo apaštališku raštu griežtai įsakome, kad šį Apaštalų Sosto legatą priimtumėte nuolankiai, jo išganingų įsakymų ir įspėjimų paklausytumėte ir jam, skel-biančiam Dievo žodį, medžiaginiai padėtumėte, kad tuo būdu Dievo ir mūsų malonę galėtume sėkmingiau praplėsti...".

Taigi iš čia pacituotų žodžių ir bendrai iš šio rašto matome, kad legatas yra siunčiamas Evangelijos skelbimo reikalais ir apie jokią politiką čia nėra kalbama.

5 vyskupijos jau buvo Pabalty, kai atvyko legatas Rygon, būtent: Rygos, Žemgalių, Lealio, Revalio-Harijos ir Vironijos-Gervės (Vierland-Jerven)[2]).

Legatas Vilius padarė tris keliones po Pabaltį iš Rygos. Jo

---

[1]) Šiam vertimui panaudojau bulę, atspausdintą Pr. U. B. I n. 53. Palyginus šį tekstą su atspausdintu. Bunge U. B. I 73—75 n. 69, randame šiek tiek skirtumų. Sala Rüen pirmame tekste pavadinta Ruie, antrame Rivae (genit.).

[2]) G. A. Donner ps. 88.

palydovais būdavo pakaitomis arba Rygos vysk. Albertas arba Rygos katedros klebonas Jonas[1]).

Pirmoji kelionė buvo per Idumėją, Tolovą, Ugauniją iki tvirtovei Fellin. Čia jis kuriam laikui buvo sustojęs ir paskui grįžo atgal į Rygą, aplankydamas vis naujas vietas. Keliaudamas jisai laikė pamaldas, sakė pamokslus (per vertiką), kalbėjosi su gyventojais, priiminėjo skundus, taikė susivaidijusius, davė kardininkams nurodymus, kad nespaustų vietos gyventojų dešimtinėmis ar sunkiais darbais ir t.t. Į Feliną atvyko Danų ir Estų pasiuntiniai ir prašė, kad išrištų ginčus dėl sienų, ypač šalies, vad. Viek, ir, kad bendrai nustatytų kardininkų ir danų santykius.

Kada legatas sugrįžo į Rygą, pas jį atvykdavo latviai ir estai su įvairiais skundais. Čia pasidarė, tarsi, tikras teismas. Maždaug tuo laiku legatas išriša ginčą tarp Rygos ir Lealio vyskupų[2]).

Tų pat 1225 m. rudeniop leidžiasi legatas į II kelionę, būtent, Dauguvos upe iki Kokenhusen. Apie šitą kelionę netenka nieko svarbesnio pažymėti. Kada grįžo atgal į Rygą, gavo nemalonią žinią, kad riteris Jonas iš Dolen sukėlė Odenpäh gyventojus prieš danus ir užgrobė dalį Vironijos. Legatas pareikalavo kaltininkus į Rygą, į teismą, grąžino danams atimtąsias žemes, o kardininkai turėjo iš ten pasitraukti[3]).

1226 m. sausio 6 d. legatas Vilius išvyksta į trečiąją tolimą kelionę. Šį kartą pervažiavo Latviją ir keliavo po Estiją: Gervę (Jerven), Vironiją (Vierland) ir Harrien, pasiekdamas Revalį. Taigi apvažiavo visas šalis, kurios sudarydavo ginčų pagrindą. Iš šios kelionės grįžo į Rygą, rodos, vasario mėnesį[4]).

Ši kelionė ypač tuo svarbi, kad buvo išrišti ginčai tarp danų ir kardininkų, nustatytos sienos, o ginčijamosios dalys: Viek, Jerven ir Vierland paimtos popiežiaus nuosavybėn.

G. A. Donner[5]), E. Caspar, F. Blanke[6]) laužo galvas, ką

---

1) G. A. Donner ps. 90 ss.

2) Ibid. ps. 98 s.

3) Donner ps. 105—108. Savo raštu 1226 m. geguž. 23 d. leg. Vilius nubaudžia riterį Joną, atimdamas iš jo pilį Dolen ir pavesdamas ją Rygos vyskupui. Bunge U. B. I n. 88.

4) Ibid. ps. 113—116.

5) G. A. Donner „Kardinal Wilhelm v. Sabina" ps. 78—83, 107—116.

6) Fritz Blanke „Die Entscheidungsjahre der Preussenmission" in, „Zeitschr. für Kirchengeschichte" Neue Folge X, 47 tom. I sąsiuv. ps. 20—23 ir 28, 1928 m.

reiškia virš minėtų vietų paėmimas popiežiaus nuosavybėn? Ar šitas, anot jų, Pufferstaat (Donner ps. 112) turėjo būti pradžia bažnyčios valstybės Pabalty? Kodėl popiežius norėjo sumažinti vokiečių ir danų įtaką? Visi maždaug apsistoja prie minties, kad Šv. Sostas čia norėjęs sukurti bažn. valstybę (Kirchenstaat). Donner ir Blanke gana vykusiai pastebi, kad popiežius norėjęs vietinius didikus iškelti ir pastatyti valdžioj[1]).

Man atrodo, kad popiežius norėjo sumažinti vokiečių ir danų įtaką dėl to, kad būtų mažiau ponų ir tuomi pat mažiau pri- spaudėjų. Mat, tada Europoj viešpatavo feodalinė sistema, kuri ir į Pabaltį brovėsi. Ši sistema buvo tokia, kad, jeigu aukštes- nieji (didikai) tik po truputį spaudžia (darbų ir mokesčių at- žvilgiu), tai žemiausiam luomui darosi visai nepakenčiama našta. Dešimtinės, įvairūs mokesčiai ir priverstini darbai Pabalty taip vargino žmones, kad net latviai, kuriuos Donner[2]) vadina lėtais ir kantriais, kelis kartus sukilo, netekę kantrybės, o prūsai, — tie tai darė sukilimą po sukilimo.

Kada Donner ar kiti autoriai kalba apie bažnytinę valstybę, nieko neišsitaria, kaip ji turėjo atrodyti. Čia jiems vertėjo pas- tebėti, kad Apaštalų Sostas neturėjo kokių nors užgrobimų tikslų, bet tik paimti savo įtakon ir tuomi nuo kitų apsergėti, o tos šalys turėtų valdytis pačios[3]). Ir, žinoma, jos ir būtų gyvavusios sava- rankiškai, kaip gyvavo lig šiol, jei kardininkai ar kiti kaimynai, nebūtų grobę.

Čia turime sutikti, bent dalinai, su H. Łowmianskiu[4]), kuris sako, kad Romos imperatoriai (Otonas IV ir Fridrich. II) nesi- kišo tais laikais į Pabalčio dalykus, nes kitur turėjo svarbesnių uždavinių (kovos su vakarų kaimynais ir taip pat su popie- žiais). Jeigu įsikišo į kai kuriuos Pabalčio ginčus, ar patvirtino

---

1) Donner ps. 81.

2) Ibid. ps. 96.

3) Kitoj vietoj bus kalbama šiuo klausimu plačiau, kada bus liečiamas Lietuvos klausimas. H. Łowmiański „Studya nad pocyątkami społeczeństwa..." II ps. 289—291 smarkiai pabrėžia popiežiaus norą sukurti Pabalty bažnytinę valstybę net politiniais sumetimais; tiesa, jis cituoja ir tuos autorius, kurie šiuo klausimu buvo kitokios nuomonės.

4) Henryk Łowmiański „Studya nad początkami społeczeństwa i państ- wa Litewskiego" II 291 s.s. Vilnius 1932. Cf. J. Stakauskas „Lietuva ir Vak. Europa . . ." ps. 27 s.

padalytas žemes, tai tik dėl to, kad suinteresuotieji prašė. Jeigu suteikia vyskupams investitūrą ir paskaito juos leninkais, tai tą daro kaipo aukščiausias pasaulinis valdovas ir tas didesnių pasekmių neturėjo[1]). Bet, nors patys valdovai ir neturėjo laiko rūpintis Pabalčiu, tai vis dėlto bendra vokiečių politika tiesė savo planus čionai: kryžiuočių ir kolonistų būriai danginasi čionai, Bremeno arkivyskupas stengiasi žūt būt turėti įtakos į Rygos vyskupą. Sugrįžęs iš trečiosios kelionės, legatas Vilius stengiası baigti tvarkyti dalykus Rygoje ir ruošiasi išvykti atgal į Romą. Dar daug dalykų sutvarkė, pirm negu išvyko.

1226 m., rodos, kovo 4 d. sušaukė provincialinį sinodą bažnytiniams klausimams sutvarkyti.

Nustatyta, kad vyskupą turi rinkti kapitula ir kad vyskupas negali disponuoti turtus be kapitulos žinios.

Rygos vyskupo, ordino ir miesto santykiai nustatyti šitaip[2]): rygiečiai gali rinkti miesto galvą (fogtą), bet vyskupas suteikia jam investitūrą; pinigų leidimas priklauso vyskupui; miestas gavo teisę valdyti žemes, vykdyti pasaulinį teismą ir dalį užkariautinų žemių, o su jomis ir karo teisę (1226 m.); šv. Jokūbo bažnyčią pasilaikė vyskupas, o šv. Jurgio atiteko ordinui ir čia įsteigta antra mokykla; dėl užkariautinų žemių: jei visi 3 kariauja, visi lygiai ir dalinasi; kardininkai moka mokesčius ir už tai gauna 2 vietas miesto taryboj, vieni kitiems padeda kare, stoja kariuomenėn ir įgyja teisę stoti į ordiną; visai tvarkai palaikyti renkami-skiriami 3 teisėjai: vyskupas, klebonas ir ordino ma-

---

[1]) Kar. Otonas IV suteikė privilegijas kardininkams 1211 ir 1212 m. Žiūr.: Bunge U. B. I n. 19 ir n. 25; imper. Fridrichas II Dorpato vyskupui Hermanui 1224 (du raštai) Bunge I n. 64 ir 68; vysk. Albertui 1224 m. Bunge I n. 67; Osilijos vysk. Gotfridui 1229 m. Bunge IV n. 2718; imper. Fridrikas Vokiečių ordinui 1226 Pr. U. B. I n. 56.

J. Stakauskas minimam veikale ps. 52 pabrėžia, kad Fridr. II kišimasis į Lietuvos dalykus turėjęs didelės svarbos.

K. Tymieniecki: Misja polska w Prusiech ps. 33 sako, kad Fridrikas II iš visų vokiečių imperatorių mažiausia gyveno Vokietijoj. Bet šis autorius didelės svarbos priduoda dviem imperatoriaus raštam, 1224 m. kovo mėn. ir 1226 m. kovo m., kuriais jis ima Pabaltį savo globon (Pr. U. B. n. 52 ir 56).

Taip pat ir St. Zajączkowki savo veikale „Podbój Prus i ich kolonizac". ps. 8 s. ir ps. 15 pabrėžia vokiečių įtaką į Prūsus, ypač mag. Hermano v. Salza diplom. gabumus.

[2]) Žiūr. Bunge U. B. I n. 78, n. 79, n. 80, n. 82, n. 83, n. 84, n. 85, n. 93. Cf. G. A. Donner ps. 121—130.

gistras. Dėl miesto ir apylinkės žemių padalinimo: kur kas gyveno ir ką valdė lig šiol, taip ir toliau pasilieka; dar nenaudotą žemę, išėmus pilies, pirklių ir keliauninkų (Pilger) dalį, laisvai ir bendrai naudoja visi (dvasininkai ir pasauliečiai); naujas dirvas galima paruošti tik su miesto leidimu ir per 8 metus jos neapdedamos mokesčiais; malūnus statyti ir žuvininkystės įmones steigti galima tik su miesto tarybos leidimu.

Kaip matome, legatas palietė įvairiausius klausimus. Artinosi laikas išvykti, laukė tinkamų vėjų[1]).

Dar nespėjo legatas išvykti, kaip riteris Jonas iš Dolen, manydamas, kad jau išvykęs, vėl užpuolė Vierland ir užėmė ją. Tas parodo, kaip gobšūs buvo kardininkai ir, kaip mažai skaitėsi su Ap. Sostu.

Į antrąją legatavimo kelionę Vilius iš Modenos išvyko 1228 m. vasarą per Vokietiją, Daniją į Prūsiją. Šioj pastarojoj legatas užtruko vos vienerius metus, nes 1229 m. pabaigoj apleido Prūsiją ir grįžo Romon per Breslavą, Leipzigą, Mainzą ir Aacheną[2]). Kadangi tuo laiku ėjo nesutikimo kovos tarp popiežiaus ir vokiečių imperatoriaus, tai legatas buvo įtartas ir suimtas, o jo vežami pinigai konfiskuoti; tik kada legatas Otto (Vokietijoj) metė ekskomuniką ant Aacheno, leg. Vilius buvo paleistas ir jam pinigai grąžinti[3]).

Iš II legatavimo Prūsuose mes ne daug turime žinių apie jo nuveiktuosius tenai darbus. Kaip Latvijoj, taip ir čionai, stengėsi rišti įvairius nesutikimų klausimus, užstoti vietinius gyventojus prieš prispaudėjus, skelbė Dievo žodį ir t.t. G. A. Donner pažymi, kad Vilius pramokęs prūsų kalbos ir net gramatiką sustatęs[4]). Ir čionai stengėsi gražumu patraukti didikus į katalikus ir buvo nustatyta, kad kas 2 metai jie vyks į Romą, kad palaikytų santykius su Ap. Sostu[5]).

---

[1]) Apleido Pabaltį gegužės pabaigoj, ar gal birželio mėnesį; liepos 6 d. jau jis yra Gotlando saloj. Žiūr. Donner ps. 133.

[2] Apie II legatavimo periodą žiūr. Donner ps. 143—158.

[3]) Donner ps. 157.

[4]) Ibid. ps. 150.

[5]) Ibid. 152 ss. Pop. savo rašte 1233 sausio 11 d. prūsams, džiaugdamasis dėl jų palankumo krikščionybei, pažymi, kad gera būtų, jei koki 2 ar 3 jų atvyktų Romon pasitarti vardu visų. Pr. U. B. I n. 95. Cf. Fr. Blanke „Die Entscheidungsjahre der Preussenmission“ ... ps. 27.

*

* *

1229 m. mirė Rygos vyskupas Albertas. Į jo įpėdinius susivaržė 2 kandidatai: Rygos kapitula išrinko kanauninką Nikalojų iš Magdeburgo, o Bremeno arkivyskupas numatė klieriką Albertą iš Bremeno. Pažymėtina, kad Bremeno arkivyskupas dar vis skverbėsi į Rygą, nors popiežius tiek kartų davė jam suprasti, kad nesikištų tenai. Apaš. Sostas Rygos vyskupo klausimą pavedė savo legatui Ottonui v. St. Nikolaus (Vokietijoj). Šis delegavo tenai penitenciarijų Baldviną iš Alnos, kaipo vicelegatą. Baldvinas atvyko į Rygą greičiausiai 1229 m. pabaigoj[1]). Pirmiausia išsprendė kandidatų į vyskupus klausimą ir tai kanaun. Nikalojaus naudai. Pop. Gregor. IX savo raštu 1231 m. baland. 8 d.[2]) patvirtino tą išrinkimą ir Bremeno arkivyskupui užgynė kištis į Pabalčio reikalus.

Nors Baldvinas buvo skirtas kandidatų į Rygos vyskupus klausimo išrišimui, bet jis pasiliko ir ilgiau. Jis norėjo laikytis

---

1) Dėl laiko, kada vicelegatas atvyko į Rygą, neturime tikrų žinių. Bunge U. B. I 134—136 n. 103 randame Baldvino Alniečio sutartį su kuršiais, pažymėtą: „Actum anno Domini MCCXXX in die Innocentium“. Autorius (Bunge) minėtame veikale nori atkelti šį įvykį į 1229 m. ir Reg. ps. 28 duoda paaiškinimą dėl ko tai daro. Man rodos, kad geriau yra tą datą palikti, kaip dokumente nurodyta, nes ten pat yra kitas to paties autoriaus dokumentas n. 104 su data: „Actum aino Domini MCCXXX. XVI cal. Februarii“ (sausio 17 d.). Šioje antroje sutartyje kalbama, kaip ir pirmoje, apie kuršių, gyvenančių tam tikrose vietose, sutikimą krikštytis, ir apie privilegijas jiems teikiamas. Antrame rašte pasakyta „citra Vindam“, o pirmame „villis ex utraque parte Vindae sitis“; natūraliai imant išeitų, kad pirma turėjo būti prieinamas, žiūrint iš Rygos, dešinysis upės Vindavos krantas t. y. „citra Vindam“, o tik vėliau abipus upės. Taigi išeitų, kad 1230 m. sausio 17 d. sutartis yra pirmoji, o antrąją tektų nukelti į 1230 m. gruodžio 28 d.

2) Įdomus šis popiežiaus raštas: jame primena legato Viliaus iš Modenos nuostatą, kad kandidatą į vyskupus renka Rygos kapitula, o dėl Bremeno kišimosi į Latvijos reikalus taip atsiliepia: „. . . Sed ne in posterum Rigensi ecclesiae praeiudicium ex hoc contingeret generari, archiepiscopo et capitulo Bremensi interdiceret, ne de caetero in praedicta ecclesia, vel aliis de Livonia electionem, ordinationem, seu aliquod ius metropoliticum sibi praesumerent usurpare, perpetuum super hoc eis silentium imponendo, concessa Rigensi capitulo libere eligendi licentia, sicut habent caeterae ecclesiae cathedrales: . . . Nos igitur . . . auctoritate apostolica confirmamus, et praesentis scripti patrocinio communimus, perpetuum super hoc Bremensi ecclesiae silentium imponentes . . .“ Bunge U. B. I n. 108.

legato Viliaus Modeniečio taktikos: neofitus pavesti Romos globon. Tuo tikslu jis darė sutartis su kuršiais 1230 m.[1]) sausio 17 ir gruodžio 28 d. Sutartyse kuršiai apsiima priimti katal. kunigus ir vyskupą, kurį Ap. Sostas vėliau paskirs, dviejų metų bėgyje nusiųsti atstovus į Romą visų dalykų aptarimui, pasižada taip pat ginti krikščionis nuo užpuolikų ir padėti skleisti Kristaus mokslą; už tai jie bus priklausomi tik nuo Romos.

Ši Baldvino taktika nepatiko nei Rygos vyskupui, nei ordinui, nei kitiems ateiviams. Jie sukėlė audrą prieš Baldviną. Šis 1231 m. rudenį nuvyko Romon. Nežiūrint į skundus iš Rygos, Ap. Sostas užgyrė Baldvino veikimą, įšventino jį Žemgalijos vyskupu ir paskyrė Pabalčio legatu su plačiais įgaliojimais[2]). Už poros dienų pop. naujais raštais[3]) įgalioja vysk. Baldviną dar neaprėžtas, neišaiškintas vyskupijas paimti savo globon ir taip pat paimti savo globon Vironiją, Gervę (Jerven) ir Maritamą (Viek), o Kurlandiją paimti savo globon iki gyvos galvos; savo raštu 1232 vasario 3 d. įsako Rygos vyskupui, kapitulai, ordinui ir Pabalčio gyventojams perduoti minėtąsias žemes (Kurlandiją, Žemgaliją ir Oziliją); įdomus raštas, kuriuo pop. paveda vysk. Baldvinui sudrausti Rygos vyskupą net bažnytinėmis bausmėmis, jei jis uzurpuos teises svetimose teritorijose (čia kalba apie kuršius), jei toliau pats nesirūpins Kristaus mokslo skelbimu, o kitiems trukdys, kaip tai padarė su vice-legatu Baldvinu anuomet ir, jei neklausys Ap. Sosto legatų[4]).

Su taip dideliais įgaliojimais leg. Baldvinas Alnietis atvyko

---

[1]) Bunge U. B. I n. 103 ir 104. Cf. Schiemann „Russland, Polen und Livland" II ps. 46 s.s, Erich Chudzinski „Die Eroberung Kurlands durch den Deutschen Orden im 13 Jahrh." ps. 9 s. (1917).

[2]) Gregor. IX raštas 1232 m. sausio 28 d. Štai kelios jo ištraukos: „Gregorius etc. episcopo Semigalliensi etc. Cum in minori adhuc officio constitutus, de credito tibi talento fructum acceptabilem et de labore tuo benedictionis manipulos reportans, digne ... constitui meruisti ... te in Semigalliensem episcopum manibus nostris duximus consecrandum, indubitatam quoque de te gerentes fiduciam ... concesso tibi in Livonia, Gothlandia, Vinlandia, Hestonia, Semigallia, Curlandia et ceteris neophitorum et paganorum provinciis et insulis circumpositis, legationis officio ..." Bunge U. B. I n. 115. C.. Dr. E. Maschke „Der deutsche Orden" ps. 26 ss:

[3]) Žiūr. Bunge U. B. I n. n. 116—124. Cf. J: Stakauskas „Lietuva ir Vakarų Europa" ps. 51 s.

[4]) Bunge U. B. I n. 123.

į Pabaltį. Tačiau negelbėjo nė įgaliojimai: pasipriešinimas nemažėjo, bet didėjo. Dar legatui esant Romoj. Rygos vysk. Nikalojus atidavė trečdalį Žemgalijos Rygos piliečiams ir pirkliams, po pusę trečdalio kiekvieniems[1]). 1232 m.[2]) rugs. mėnesį imperat. Fridrichas II rašo kardininkams, imdamas juos savo globon, kaip to prašė mag. Volkvinas: būtent, patį Volkviną, „brolius ir žmones su jų įpėdiniais, su visu jų judomu ir nejudomu turtu, ar tai bažnytiniu, ar pasauliniu...", vis tiek kur jie būtų — Latvijoj, Estijoj, Ozilijoj, Žemgalijoj ar Kurlandijoj.

Pabalty pasidarė tokia maišatis, kad 1232—3 m. žiemą legatas Balvinas vėl turėjo vykti Romon[3]). 1233 m. vasarą grįžo Pabaltin su naujais įgaliojimais. Bet ir tas negelbėjo: ginčai ėjo vis tolyn.

Matydamas, kad vysk. Baldvinui nevyksta darbuotis, kaipo legatui, pop. Gregor. IX 1234 m. vasario 21 d.[4]) vėl skiria legatu į Pabaltį Vilių iš Modenos. Baldvinas dar vis tik pasilieka legatu, kol anas atvyks. 1234 m. baland. 27 d. Baldvinas išnuomoja 25 vienetus (Haken) žemės Rygos Šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebonui Jordanui Kurlandijoj ties Ugese[5]).

---

[1]) Bunge U. B. I n. 125.

[2]) Ibid. I n. 127.

[3]) Apie Baldvino legatavimą gana plačiai rašo G. A. Donner ps. 159—163. Autorius vis tik pažymi, kad apie tokį svarbų laikotarpį, kaip šis, permaža yra dokumentų.

Dr. Schiemann savo veikale (II 49 s.) paduoda kai kurių smulkmenų apie kardininkų žiaurų sauvaliavimą Estijoj ir kitur. Kadangi jų magistr. Volkvinas rodė kiek palankumo Baldvinui, tai jie jį (Volk.) uždarė 3 mėnesiams į kalėjimą ir pradėjo šeimininkauti; jie užgrobė Revalio katedrą, sunaikino miesto apylinkes, nužudė 100 vasalų ir 200 jų paėmė nelaisvėn; tik už brangų išpirkimą juos paleido; jie visiškai sunaikino pilį Hagelithe, kuri buvo jau kaipo vienatinė popiežiaus atrama Estijoj; popiežiaus vasalus privertė prisiekti ordinui; legato Baldvino šalininkai buvo persekiojami Rygoj, Dünamündėj ir kitur.

[4]) Bunge U. B. I n. 132.

[5]) Ibid. I n. 136. Pastebėtina yra dokumento vieta: „...salvo nobis iudicio supremo, in perpetuum possidendos, libertate neophitorum de ipsis terris manente illaesa...". Balandžio 1 d. tų pat metų leg. Baldvinas apdovanojo 56 Rygos piliečius lenais Kurlandijoj; nustatydamas sąlygas, Bald. taip išsireiškia dokumente: „...supremo tamen iudicio nobis remanente. Inter haec omnia salva erit libertas neophitorum de terris memoratis...". Žiūr. taip pat dokumentą I n. 135. Iš šių dokumentų matome, kad Baldvinas pasiliko legatu iki 1234 baland. pabaigos (nes šiuose dokumentuose vadina save legatu) ir kad neofitų laisvę gynė iki legatavimo galo.

4. Tolimesnė legatų veikla (1234—1242 m.).

Viliaus Modeniečio III legatavimas. Atvykimas Pabaltin. Ozilijos vyskupijos sutvarkymas. Nuvykimas Prūsuosna, kur sutaiko dobriniečius su teut. ordinu. Dalyvavimas revaliečių byloje Romoje. Sugrįžimas Pabaltin ir perdavimas Estijos danams. Vyskupo Kristijono nelaimės: patekimas prūsų nelaisvėn (1233—1238), nustojimas pasitikėjimo Romoj, legato Viliaus palinkimas ordino pusėn su skriauda Kristijonui. Ordino triumfas. Viliaus pasidavimas ordino įtakai.

Raštais 1234 m. vas. 17 ir 28 d.[1]) pop. Greg. IX suteikė legatui plačius įgaliojimus. Vasarą, vėliausiai rugpiūčio mėnesį, atvyko Vilius į Rygą[2]). Ir jam pradžia darbo buvo sunki. Bandė perimti iš kardininkų Vironiją ir Gervę (Jerven), bet nepasisekė, nes čia jau nuo seniau įsiveržė ordinas ir, kaip matėme, daug kraujo buvo pralieta dėl šių žemių valdymo. Legatas Vilius čia labai ir nesiskubino, nes vysk. Baldvinas dabar vėl nuvažiavo Romon su visa eile skundų prieš kardininkus. Popiežius 1234 m. lapkr. 20 d.[3]) raštu pakvietė kaltininkus Romon stoti teisman (patiems ar per prokuratorius) 1235 m. rugsėjo 8 d.. Vilius nutarė ir pats tenai dalyvauti.

Tuo tarpu legatas Vilius ėmė tvarkyti Osilijos vyskupiją, kuri ligšiol buvo varžytynių objektas: 1235 m. gruod. 20 d.[4]) visą salą pasidalino lygiomis dalimis Rygos vyskupas, miestas ir ordinas. Tuolaikinis vyskupas Gotfridas savo vyskupija visai nesirūpino ir ją pardavė. Dabar Vilius numatė naują vyskupą, domininkoną Henriką, nustatė ribas (salos: Osilija, Dago, Moon ir kontinento dalis Viek) ir pavadino Osilija-Viek vyskupija. Legatas nuvyko net Revalin susitarti su danais (10 lapkr.) šios vyskupijos klausimu. Tas jam laikinai pavyko. Bet sunkiau buvo susitarti su Rygos vyskupu, miestu ir ordinu, dėl jų pretenzijų. Ilgai tęsėsi šios derybos, iki vyskupas ir miestas perleido po $^1/_6$ dalį, o ordinas neperleido[5]).

---

[1]) Bunge U. B. I n. 132 ir n. 133. Čia suteikiama galė jungti, dalinti, skirti, kurti ir naikinti arba perkelti vyskupijos.

[2]) G. A. Donner ps. 166.

[3]) Bunge U. B. III Reg. n. 154 a.

[4]) G. A. Donner ps. 169 s.s. Pas Bunge U. B. I n. 139 klaidingai nukelta į 1234 m.

[5]) Bunge U. B. I n. 142. Cf. Donner 172 s.

Lealio vyskupas jau nuo 1224 m. reziduoja Dorpate. Raštu 1235 sausio 8 d. legatas suteikia leidimą Lealio vyskupiją pavadinti Dorpato vysk.[1]).

Vasarą 1235 m. legatas kur tai pranyksta iš Rygos. Gal jis nuvyko į Prūsiją, nes tenai vysk. Kristijonas buvo patekęs nelaisvėn, taigi pagalba buvo reikalinga. Broliai dobriniečiai, kurie buvo įsteigti prūsams krikštyti, nustojo savo egzistencijos pateisinimo, kada Prūsijoj apsigyveno vokiečių ordinas. Jie sutiko susilieti su ordinu ir pop. 1235 m. baland. 19 d. jų susijungimą patvirtino. Jų turtai turėjo atitekti ordinui; bet čia pakėlė balsą kunigaikštis Konradas, kuris jiems buvo padovanojęs Dobriną, o dabar nenorėjo, kad atitektų vokiečiams. Kilo ginčas. 1235 m. rugs. 19 d.[2]) legatas Vilius juos sutaikė.

Tuoj po šios sutarties legatas leidosi Romon per Vloclavką, Gniezną, Poznanių, Breslavą; į numatyto teismo (revaliečių byla) pradžią legatas pavėlino.

Teismas užsitęsė gana ilgai. Mes neturime nei kaltinimo punktų nei teismo sprendimo, bet daug ką randame popiež. Greg. IX rašte 1236 m. vasario 24 d.[3]), kuriame legatui Viliui paveda vykdyti nutarimus. Kadangi pats raštas yra ilgas, tai čia paduosime suglaustai jo mintis. Susipažinkime su tuo raštu, išverstu į lietuvių kalbą: „Gregorius etc. gerbiamam broliui V., kitados Modenos vyskupui, mūsų penitenciarijui, apaštalų sosto legatui, sveikinimas etc. Prieš mus stojo gerbiamasis brolis Žemgalijos vyskupas iš vienos pusės ir Rygos bei Dorpato vyskupai, taip pat magistrai ir Livonijos kardininkų bei Rygos miesto įgaliotieji (procuratores) iš kitos pusės; Žemgalijos vyskupas daug kaltinimų padarė minėtiems vyskupams ir įgaliotiniams. Teisėju buvom paskyrę gerbiamąjį mūsų brolį Sabinos[4]) vyskupą.

---

[1]) Bunge U. B. VI n. 2716.

[2]) Pr. U. B. I n. 118 ir 119. K. Tymieniecki: Misja polska ... rašo, kad broliai dobriniečiai buvo daugumoj vokiečiai, ps. 42. Apie Konrado ginčus su ordinu randame ten pat ps. 44 s.s.

[3]) Ibid. I 145. Bunge I n. 106 paduoda 1230 m. fragmentą, kuriame rygiečiai teisinasi dėlei leg. Baldvino daromų jiems 11 priekaištų. Bet šiame fragmente yra gana daug trūkumų (neišskaitomų vietų), be to, ir patys kaltinimai nėra iš svarbiųjų.

[4]) Tas pats Vilius pirma buvo Modenos, o dabar paskirtas Sabinos vyskupu.

Teisėjas, susipažinęs su bylos daviniais, su atsakymais ir pareiškimais, patiektais Rygos vyskupo ir minėtų įgaliotinių, o taip pat su tuo, kas buvo apaštalų sosto gauta iš tų šalių vyskupų, abatų ir klebonų, suprato apie šalies būklę... (čia eina suglaustai apie padėtį ir kaltinimus)... ir tinkamai bei patikimai pranešė mums ir mūsų broliams. Mes, atidžiai apsvarstę šiuos dalykus su savo broliais, jiems patariant, nusprendėm, kad minėti — magistras ir broliai, perduotų į Tavo rankas Romos bažnyčiai Revalio tvirtovę, o taip pat visą Revaliją, Harriją, Vironiją ir Gervę (Jerven), jų pelną rezervavus mūsų nuožiūrai. Pagrobtus užmuštųjų turtus ir išsipirkimo pinigus, gautus iš belaisvių kovose ties Revalio tvirtove, turi sugrąžinti, pilis Agnileti ir Goldenboret atstatyti, o feudus, kuriuos įsteigė tuose kraštuose, tuoj atšaukti. Minimas Rygos vyskupas turi atleisti gerbiamam Osilijos vyskupui tris parapijas, kurias turi pajūry (Maritima), ir šeštą dalį žemės, kurią turi Osilijoj, o Rygos piliečiai taip pat šeštą dalį žemės Osilijoj... Taigi tau, Brolau, šiuo apaštališku raštu įsakome mūsų šį nusprendimą tvirtai vykdyti, visus dešimtinių išeikvojimus ir infeudavimus, kuriuos viršminėti vyskupai ir klierikas I. ir vikaras Hermodas prisipažino darę, priverstum atšaukti, o prieštaraujančius mūsų vardu suvaldytum, atidėdamas apeliaciją (appellatione postposita). Be to, vyskupai ir kiti bažnyčios prelatai teneima investitūros[1]) nuo pasauliečių, bet nuo apaštalų sosto legato, kuris tuomet tenai bus, arba nuo to, kam Romos bažnyčia paves. Datum Viterbii..."

Iš šio rašto matome, kad kardininkų žiaurumai ir dvasininkų nukrypimai buvo pasmerkti, o legato Baldvino veikimas užgirtas.

Baldvinas, matydamas kardininkų grobuoniškus tikslus ir jų nenorą skaitytis su Apaš. Sostu, galvojo, ar nebūtų geriau sujungti abudu ordinu (vokiečių ir kardininkų): jis galvojo, kad vokiečių ordinas labiau disciplinuotas ir labiau skaitosi su popiežių nurodymais. Ši mintis vystėsi toliau. Kada legatas Vilius, grįždamas iš Romos, sustojo Liubeke, pas jį atvyko abiejų ordinų atstovai tartis dėl susijungimo. Tam dalykui Vilius pritarė; jis

---

[1]) Investitūra — tai suteikimas galios valdyti turtus, arba suteikimas kokio garbės laipsnio, įduodant tam tikrus ženklus: kardą, lazdą, rašytą dokumentą, ar ką kitą. Tai feodalizmo laikų padaras, kuris Bažnyčiai tiek blogo padarė.

jau ir Romoj buvo apie tai kalbėjęs. 1237 m. gegužės 12 d.[1]) pop. Greg. IX patvirtino abiejų ordinų susijungimą. Ar ordinų sujungimas davė naudos Kristaus mokslo skelbimui, tenka pa= abejoti: abiejuose ordinuose buvo tie patys vokiečiai, su tais pa= čiais kolonizavimo tikslais, taigi ta pati taktika ir pasiliko, ar gal dar kiek pablogėjo; iš to, nei krikščionijai, nei Pabalčio gyven= tojams naudos nebuvo, o žalos — daug[2]).

Danijos karalius Valdemaras, matydamas, kaip kardininkai grobia Estiją, subruzdo jai į pagalbą. Jis, susitaręs su Holsteino kunigaikščiu, 1233 m. pabaigoj uždarė Liubeko uostą, kuris va= dinosi „Livonijos raktu"[3]), norėdamas sulaikyti naujų jėgų siun= timą į Pabaltį. Popiežius užprotestavo prieš tokį Valdemaro žygį ir pagrasino ekskomunika. Tuo laiku leg. Vilius vyko pro Liu= beką į Pabaltį. (II paskyrimas legatu). Jis stengėsi padaryti įta= kos į karalių dėl uosto išlaisvinimo. Kol čionai ėjo pertrakta= cijos su Roma, kardininkai užėmė Estiją. Valdemaras pasiruošė vykti su kariuomene, bet popiežius jį atkalbėjo ir dabar, kaip matėme iš bylos sprendimo, pavedė legatui Viliui grąžinti Estiją Valdemarui. Šiuo reikalu pop. siuntė leg. Viliui dar 4 raštus[4]): pirmasis liečia pagrąžinimą Estijos Liundo arkivyskupui bažn. at= žvilgiu, o kiti trys pagrąžinimą jos kar. Valdemarui.

Matyt, popiežius nustojo vilties sukurti Pabalty savarankiš= kas valstybes, kadangi vokiečių agresingumas buvo didelis. Tada Estiją pagrąžino Danijos karaliui, kuris buvo sukalbamesnis ir iš kur buvo tikėtasi daugiau žmoniškumo vietos gyventojams.

Pats Estijos perdavimas įvyko tik 1238 m. birželio 7 d.[5]) mieste Stenby. Čia dalyvavo daug atstovų iš abiejų pusių ir įvyko, tarsi, nauja taikos sutartis. Pažymėtina, kad danai atsi=

---

[1]) Bunge U. B. I n. 149. Cf. Donner 189 s.

[2]) E. Chudzinski „Die Eroberung Kurlands..." labai pritaria ordinų susijungimui ir su gana dideliu patosu sako: „...er (ordinas) wollte die Völker nicht nur unterwerfen und tributflichtig machen, sondern sie sollten christianisiert, germanisiert, kolonisiert, organisiert werden". ps. 18.

[3]) Donner 165. Žiūr. Bunge U. B. I n. 130—131.

[4]) Bunge U. B. I n. 146, 1236=III=22; n. 147, 1236=IV=10; n. 152, 1237= VIII=10 ir n. 159, 1238=III=13. Matyt, tas Estijos grąžinimas buvo sunkus ir leg. Vilius vis delsė; pop. siuntė kelis raštus; tik, kada griežtai pa= reikalavo, Vilius įvykdė perdavimą.

[5]) Ibid. I ir 160. Cf. Donner 209—217.

sakė savo pretenzijų į Osiliją ir Maritiną (Viek), pavedė kardininkams Gervę su sąlyga, kad jie (kard.) nestatytų tenai tvirtovių, pasižadėjo vieni kitiems pagalbą karuose su sąlyga, kad $^{2}/_{3}$ užkariautų žemių atiteks danams, o $^{1}/_{3}$ kardininkams.

Gavęs įvairių įgaliojimų, leg. Vilius iš Modenos grįžo į Pabaltį. Iš kitų įgaliojimų įdomus yra 1236 m. vasario 19 d.[1]), kur duodama įvairiausių nurodymų ir, tarp kita ko, sakoma: „...Quantus enim dolor, quantusve pudor esset populo Christiano, et maxime circumpositae regioni, si terra, plurimis laboribus et expensis Domino acquisita per desidiam fidelium perderetur!... Circa personas vero et terras, quas Dominus ad fidem vocaverit, taliter provideas, quod neophyti congrua libertate gaudeant, ordinentur ecclesiae et dotentur, nec infeudentur decimae, et terra sine nostro placito nullatenus dividatur..."

Įdomu taip pat Viliaus iš Modenos raštas, paskelbtas Pabaltyj 1237 m.[2]). Štai jo ištrauka: „...Kadangi imperatoriaus Fridriko įstatyme, popiežiaus patvirtintame (canonizata), yra parašyta, kad nieko nebūtų nutarta, nei faktiškai prileista, nei papročiu palikta, kas priešintųsi Bažnyčios laisvei, ir, kas pasielgtų priešingai, tai, jeigu įspėtas per 2 mėnesius nepasitaiso panaikindamas tą nutarimą arba paprotį atšaukdamas, tas nusikalsta prieš valstybę ir užsitraukia ekskomuniką, mes šį įstatymą Rygoj ir Revaly visiems žmonėms skelbiame, pagrąsindami ekskomunika ir bausme tiems, kurie drįstų prieš jį nusikalsti. Atsižvelgdami į tai, kad Livonijoj ir Estonijoj draudžiama yra vokiečiams ir neofitams aukoti bažnyčioms iš savo žemių, ar tai gyviems esant, ar tai mirštant, kas aiškiai yra prieš Bažnyčios laisvę, nutariame ir draudžiame, pasiremdami apaštališku įgaliojimu, kad tokio draudimo minėtuose kraštuose visai nebūtų, o jeigu kas taip darytų, tas įpultų į ekskomuniką, iki nepasitaisytų..." Iš šio rašto matyti, kaip vokiečiai stengėsi kuodaugiausia žemių įsigyti ir kokiais suktais būdais ėjo prie to.

Atrodo, kad iš Liubeko leg. Vilius pasuko į Prūsiją. Žiemą 1236-7 metų jį matome Lenkijoj. Tik 1237 m. atvyko legatas į Rygą.

---

[1]) Bunge U. B. I n. 144.
[2]) Ibid. I n. 148.

Popiežiaus planai siekė Suomiją ir Rusiją. 1216 m. Suomija buvo pavesta Upsalos vyskupui. Nuo 1220 m. jai paskirtas vysk. Tomas. 1232 m. pop. paveda Suomiją leg. Baldvino globai[1]). Kelias į Rusiją vedė per Suomiją ir D. Novgorodą. Legato Viliaus akys krypo tenai. Sutartis Stenby paruošė dirvą planams į Rusiją. Kardininkai su danais puola ir paima rusų miestą Izborską 1240 m. rugsėjo 10 d. Vėliau užėmė Pskovą, Vatlandiją, Indriją ir dalį Korelijos iki Nevos. Iš čia pasuko į Novgorodą. Bet Aleksandras Nevskis smarkiai sumušė juos ties Peipuso ežeru 1242 m. balandžio 5 d. ir talkininkai nustojo visų užkariautų žemių[2]).

Legatas Vilius iš Modenos nuolat budėjo, kad vietos gyventojai nebūtų spaudžiami, išnaudojami. Ap. Sostas vis tik dar rado reikalo kartas nuo karto priminti ir pabrėžti, kad užkariautojai jų neskriaustų.

Feodalizmo santvarkoj visi gyventojai buvo tam tikroj priklausomybėj nuo vienas kito: gaudavo nuosavybę ar pareigą ir už tai turėdavo atlikti, kas jam pavesta. Negalima pasakyti, kad tai buvo baudžiava tikroj prasmėj, bet šiek tiek panašumo į ją buvo. Užkariaujant, tarsi, neišvengiamai pasireikšdavo vergija. Prieš tą vergiją popiežiai ir jų legatai smarkiai kovojo.

Jau aukščiau yra paduota gana daug ištraukų iš popiežių raštų, liečiančių priespaudos klausimą. Čia paduosime dar porą. 1238 m. kovo 8 d.[3]) pop. Gregor. IX labai griežtai rašo legatui Viliui, kad užstotų neofitus nuo priespaudos: pažymi, kad ordinas (fratres hospitalis sanctae Mariae Theutonicorum) ir kai kurie kiti, kaip vienuoliai, taip ir pasauliečiai, kaip dvasininkai, taip ir laikai, nežiūrint į tai, kad krikščionys yra išlaisvinti iš nuodėmės jungo, yra juos (neofitus) pavergę ir neleidžia jiems turėti savo turtų; įsako legatui prispaudėjus sudrausti ir, jei kas nepaklausytų, nubausti be jokios atodairos bažnytinėmis bausmėmis; jeigu vis tiek nenorėtų šiam įsakymui pasiduoti, tai atimti nuo jo visas privilegijas ir išvaryti visiškai iš Livonijos.

---

[1]) Bunge U. B. I n. 118. Cf. Donner 218 s.

[2]) Donner 222—228. Cf. Erich Chudzinski „Die Eroberung Kurlands. . .“ ps. 19 s. s.

[3]) Bunge U. B. I n. 157. Čia verta pažymėti pop. Gregorijaus IX raštą 1227 geg. 5 d., kuriame jis ima savo globon neofitus ir pažada jiems laisvę. Ibid. I n. 97.

Diena vėliau (1238 m. kovo 9 d.)[1]) pop. vėl rašo legatui Viliui, įsakydamas sudrausti visus tuos, kurie trukdytų vietos gyventojams priimti krikštą, atlikti išpažintį ir pamaldose dalyvauti.

Duodamas apžvalgą trečio legatavimo Latvijoj, G. A. Donner pažymi, kad legatas Vilius buvęs didelis diplomatas ir pedagogas[2]). Su šia nuomone, bent dalinai, reikia sutikti. Vis tik reikia pažymėti, kad Ap. Sosto mintį, sukurti savarankiškas valstybęs Pabalty, jis neįvykdė. Gal jau buvo tokios sunkios apystovos. Vis dėlto jis labiau rėmė vokiečių aspiracijas, negu, sakysime, danų.

1239 m. vasario 15 d. legatą Vilių matome jau Gedainėj (Dancige). Prūsuose jis pasiliko iki 1242 m. pabaigos.

Šiame laikotarpy įvyko du svarbesni dalykai, tai, būtent, vysk. Kristijonas pralaimėjo kovoj su vok. ordinu ir legatas Vilius pakeitė savo taktiką misijų atžvilgiu: jis užgyrė užkariavimo metodą.

Mes jau aukščiau matėme, kaip vengė vysk. Kristijonas riterių pagalbos. Jis net išgavo iš popiežiaus draudimą riteriams vykti į Prūsus be jo (Krist.) sutikimo. Situacija pasunkėjo, kada atvyko vok. ordinas. Santykiai su ordinu buvo tuo sunkesni, kad jo priešaky stovėjo darbštus, bet ambicingas magistras Hermanas von Balk[3]), kuris neapkentė kieno nors viršenybės. 1231 m. vysk. Kristijonas jau turi perleisti ordinui $^1/_3$ pakrikštintų Prūsų[4]).

1233 m. vysk. Kristijonas patenka į prūsų nelaisvę ir čia iš-

---

[1]) Bunge U. B. I n. 158.

[2]) G. A. Donner ps. 230 s.s.

[3]) Ordinui daug padėjo Did. magistras Hermanas von Salza. Jis gimė 1170 m.; nuo 1210 m. jis yra jau Did. magistru ir dideliu imper. Fridricho II šalininku. Prof. J. Totoraitis (Mindaugas... ps. 53), Hermaną v. Salzą vadina Fridricho II reikalų vedėju kovose su popiežium. St. Zajączkowski (Podbój Prus... ps. 15) mano, kad H. v. Salza diplomatiškai veikdavo į popiežių, kad jis būtų palankesnis ordinui. Bet čia kyla klausimas, ar galėjo tas pats asmuo įtikti Fridrichui II ir popiežiui, kadangi tarp jų buvo dideli ginčai. H. v. Salza mirė 1239 m. kovo 20 d.

[4]) Vadinama Rubenichito privilegija, žiūr. Pr. U. B. I n. 83. Bet šio dokumento tonas kelia įtarimo apie jo teisingumą. Bunge pažymi, kad šio dokumento likęs vienas nuorašas, įrašytas į didesnę popiežiaus privilegijų knygą Karaliaučiaus miesto archyve, be parašų. Originalas nežinomas. Bet, atidžiau šį klausimą panagrinėti dabar neturiu galimybės.

būna iki 1238 m. Ši nelaimė suardo visus jo planus ir duoda progą priešams įsigalėti. Ordinas patenkintas šia Kristijono nelaime, pats nesistengia jo išlaisvinti ir kitiems neleidžia[1]). Jis (ord.) stengiasi panaudoti šią progą savo įsitvirtinimui ir daugiau žemių bei teisių įgijimui. Jau 1234 m. rugp. 3 d.[2]) pop. ima savo globon Kulmiją ir paveda ją ordinui, kaipo leną tam tikromis sąlygomis. Savo raštu 1236 m. gegužės 30 d.[3]) pop. Greg. IX paveda legatui Viliui padalinti Prūsus į vyskupijas, pavesti jas trims vyskupams iš domininkonų, kaip kad to nori ordinas.

Kristijonas šią žinią, apie Prūsų dalinimą, gavo dar nelaisvėje. Tas buvo jam didelis smūgis. Jis užstatė prūsams savo brolį ir pusbrolį ir išėjo į laisvę. Vysk. Kristijonas bandė skųstis Ap. Sostui.

Paties skundo rašto lig šiol nesurasta, bet dalykai paaiškėja iš pop. Greg. IX rašto, 1240 m. baland. 11 d.[4]), kurį beveik ištisą aukščiau padavėme. Čia kartojame rašto mintį sutrumpintai; kaltinimai yra šie: 1) ordinas atstumia katechumenus nuo krikšto; 2) neofitus, kurie palankūs vyskupui, žiauriai persekioja; 3) draudžia keliauninkams statyti bažnyčias; 4) nesirūpina išpirkti vyskupą iš nelaisvės patys, nei kitiems neleidžia, 5) nužudė kai kuriuos prūsų didikus, kurie buvo užstatais, vietoj to, kad paimtų iš jų išsipirkimą; 6) kada vysk. buvo nelaisvėj, ordinas apiplėšė katedrą ir kitas vyskupijos bažnyčias, užgrobė dešimtines ir įsibrovė į vyskupo teises.

Šį raštą pop. rašė Meiseno vyskupui ir dviem Meiseno klebonams, prašydamas juos dalyką ištirti, ordiną sudrausti, vyskupui padarytą skriaudą atlyginti. Jeigu tai visa nepavyktų, viską nuodugniai aprašyti ir per tinkamus pasiuntinius (procuratores) atsiųsti Romon.

---

[1]) Pr. U. B. n. 134. Cf. Donner 247.

[2]) Pr. U. B. I n. 108. Cf. St. Zajączkowski „Padbój Prus... ps. 17,

[3]) Ibid. I n. 125. „...de cnocilio et assensu dil. fil, preceptoris et fratrum hosp. s. Marie Teuton. in partibus illis morantium, in eisdem partibus limitare dioceses ac tres de fratribus ordinis predicatorum dumtaxat ibidem instituere valeas ac eosdem etiam ascito canonico episcoporum numero consecrare. Datum...".

[5]) Pr. U. B. I n. 134.

Taigi kaltinimai tikrai rimti. Tokios nuomonės yra Plinski[1]) ir kiti istorikai.

Kyla klausimas, kodėl pop. nepavedė šio dalyko savo le=gatui Viliui, kuris Pabalčiui buvo skirtas ir tais laikais tenai buvo? Sunku susekti tikrą priežastį, bet tenka spėlioti, kad po=piežius matė jo perdidelį ordinui šališkumą, arba bent norėjo daugiau liudininkų turėti tame jau sename ginče.

Neturime žinių, kaip Meiseno įgaliotieji atliko savo misiją ir koki to rezultatai. Vysk. Kristijono dalykai vis tik ėjo blogyn. Tiesa, 1240 m. kovo 23 d.[2]) pop. rašo leg. Viliui, kad išpirktų iš priešų nelaisvės vysk. Kristijono brolį ir pusbrolį; panašų raštą pop. siunčia 1241 m. birž. 1 d.[3]) Bremeno arkivysk. Bet jau 1243 m. liepos 30 d.[4]) popiežius praneša vysk. Kristijonui apie Prūsų padalinimą, paveda jam pasirinkti vieną vyskupiją ir gana šiurkščiu tonu liepia prisitaikyti prie nustatytosios tvarkos. Tas reiškia, kad popiežius paklaũsė legato Viliaus ir atmetė vysk. Kristijono planus. Matydamas tai, vysk. Kristijonas pradėjo diskredituoti ordiną vietos gyventojų tarpe kaipo skriaudiką, kaip trukdytoją. Dėl to rašo pop. Inocen. IV 1243 m. spalių 1 d.[5]) domininkonų priorui Magdeburge, kad įspėtų ir sudraustų vysk. Kristijoną nuo veikimo prieš ordiną.

Vienuoliai cisterciensai palaikė vysk. Kristijono pusę, o do=mininkonai ordino ir leg. Viliaus pusę. 1243 m. rugs. ar spalių mėnesį[6]) cisterciensų suvažiavimas iš daugelio kraštų, įvykęs Morimond'e (Champagne), nutarė užstoti vysk. Kristijoną pas pop. Inocentą IV ir parašė jam raštą, primindamas 8 bules bu=vusių 3 popiežių, palankias Kristijonui ir nurodydamas jo nuo=

---

[1]) Joh. Plinski: „Die Probleme historischer Kritik in der Geschichte des ersten Preussensbischofs" Akad. Disser. Breslau 1903 (ps. 74 s.s.).

[2]) Pr. U. B. I n. 133.

[3]) Ibid. I n. 136. K. Tymieniecki: Misja polska... ps. 30 s. be reikalo kaltina vysk. Kristijoną neveiklumu, intrygantiškumu. Kristijonas norėjo skleisti Kristaus mokslą ramiu būdu, jis ir lenkų pasisiūlymus atmetė.

[4]) Ibid. I n. 144. Taigi Kristijonas gauna tik vieną vyskupiją iš ke=turių (skaitant ir Kulmo vysk.); ir šios 2/3 valdo ordinas, o tik 1/3 jam pri=klauso.

[5]) Ibid. n. 149.

[6]) Ibid. n. 153.

pelnus Prūsų krašto atžvilgiu. Ar tas padarė kokios įtakos, žinių neturime.

Kyla dabar klausimas, — kodėl vysk. Kristijonas, kuris taip ilgai ir sėkmingai darbavosi Prūsuos, nustojo dabar pasitikėjimo Vatikane? Čia turėjo įtakos nemaža priežasčių. Pirmiausia, gal, pats jo amžius. Juk nuo 1209 m. jis jau darbuojasi kaip misionierius. Tas 35 metų darbas buvo sunkus, o čia dar prisidėjo apie 6 metų nelaisvė, taigi tas viskas galėjo pakirsti jėgas. Pagaliau čia galėjo prisidėti leg. Viliaus taktikos pakeitimas.

Dabar dėl legato taktikos pakeitimo. Kaip žinome, leg. Vilius pradžioj laikėsi popiežiaus nurodymų — sukurti nepriklausomas krikščioniškas valstybes Pabalty. Kadangi abiejų ordinų siekiniai buvo kitoki, negu jo, tai sunku buvo legatui atsilaikyti ir jis pamaži pasidavė jų įtakai ir ne tik išsižadėjo minties sukurti savarankiškas valstybes, bet ir pačią taktiką pakeitė 1242 m., būtent, pritarė ordinų taktikai plėsti Kristaus mokslą užkariavimų pagalba[1]).

Suteikdamas ordinui leidimą statyti pilį Žemgalijoj, jis pradžioj rašto prisimena, kaip kitados, būdamas Latvijoj, kalbėjo apie pilies Žemgalijoj statymą prie upės Aa (Žemgalijoj), apie vyskupijų tvarkymą ir toliau rašo: „... Visos tų dalykų eigos negaliu atsiminti, bet tai laikau tikru, ką gerai apsvarstę, su daug kuo principialiai nustatėme, būtent, kad naujoji krikščionybė darytų pažangą. Kadangi paaiškėjo, kad visai nepažengė, arba tik mažai pažengė, suradome (intelleximus) kitą būdą, iš kurio laukiame aiškesnės pažangos... Dėlto... leidžiame...“

Taigi leg. Vilius nusistatymą pakeitė. Bet ar gerojon pusėn, tenka paabejoti. Anot Donner, Vilius norėjęs išskirti bažnytinę ir pasaulinę valdžias, kad jos tarp savęs nesiginčytų; jam rodės, kad kliudymas vokiečių politikai būtų kliudymu ir katalikybei; tuo tikslu jis labiau palaikęs domininkonus, kurie buvę ordino šalininkais[2]), negu kitus vienuolius, kurie labiau pritarė vysk. taktikai.

---

[1]) Apie pakeitimą savo taktikos leg. Vilius pažymėjo savo rašte 1242 m. balandž. 19 d. (Bunge U. B. I n. 171), kuriuo suteikia ordinui leidimą statyti pilį Žemgalijoj.

[2]) Donner ps. 252 ir 265 s. Dr. E. Maschke „Der deutsche Orden und die Preussen“ ps. 8—11 ilgiau apsistoja prie jėgos vartojimo skelbiant Kristaus mokslą klausimo ir pasisako prieš vartojimą.

Kadangi leg. Vilius gerai pažinojo Pabalčio kraštus ir šiaip pasižymėjo savo gabumais ir darbštumu, tai popiežius su jo nuo=mone skaitėsi, gi senelio vysk. Kristijono planai nustojo pritarimo.

Daug yra istorikų, kurie nepritaria užkariavimo politikai misijose. A. Hauck, kalbėdamas apie šio metodo pavartojimą Vendų žemėje, taip išsitaria: „tai buvo kvailiausias žygis, kurį 12 amžius žino"[1]). Blanke, aprašinėdamas Prūsų vysk. Kristi=jono veiklą, taip pat pasisako prieš jėgos vartojimą ir pagiria Kristijono taktiką, kuri vedė prie taikaus skelbimo Kristaus mokslo, prie savarankiško vietos gyventojų tvarkymosi, prie auk=lėjimo vietos gyventojų į misijų darbuotojus[2]) ir t.t. Tačiau tas pats Blanke kitame savo veikale („Die Entscheidungsjahre der Preussenmission" atsp. „Zeitschr. für Kirchengeschichte" Neue Folge X XLVII Bd. ps. 40, 1928), lyg norėdamas pateisinti or=diną, sako, kad ordinas negalėjęs suderinti misijų tikslo su ko=lonizavimo politika ir pasirinkęs kolonizavimą.

5. Ordinų ir Romos veiklos apžvalga (iki 1251 m.)

Pasiuntimas 4 legatų trumpu laiku (1245—1247 m.), būtent: dominin. Henriko, Mezano abato, arkiv. Alberto Suerberio ir Lièžo arkidjak. Jokūbo. Jų veiklos nevaisingumas dėliai ordinų trukdymo. Viliaus Modeniečio mirtis 1251 m. kovo 31 d. Paskutinių jo veiklos metų žalingumas Pabalčiui ir Baž=nyčiai. Ordinų pasipriešinimas popiežiaus pastangoms sudrausti juos nuo už=kariavimų. Ekskursas į vėlesnius laikus šiuo atžvilgiu.

Vilius iš Madenos, Apaš. Sosto legatas, 1244 m. geg. 28 d. paskirtas kardinolu ir Sabinos vyskupu, o tų pat metų liepos 15 d. ketvirtu kart paskirtas legatu šiaurei: Skandinavijai, Pa=balčiui ir Lenkijai. Bet šio paskyrimo įvykdymą sutrukdė Romos kūrijos reikalai. Paaštrėjo popiežiaus kovos su imperator. Fri=driku II. Popiežiui teko bėgti į Lijoną (Prancūzijoj). Iš Romos

---

[1]) M. Hauck, „Kirchengeschichte Deutschlands" IV 604.

[2]) Blanke „Die Missionsmethode des Bischofs Christian von Preussen" in „Altpreussische Forschungen" Jahrgang 4 Heft 2 1927 ps. 36—40. Autorius užsimena, kad vysk. Kristijonas gaudamas leidimą iš Ap. Sosto steigti kry=žiuočius 1217 m. ir steigdamas „dobriniečius" 1228 m., buvo nutolęs nuo savo pirmykštės minties. Bet šis spėliojimas, rodos, nepasitikrina: leidimą gavo steigti savo miliciją, nes įvairūs perėjūnai skverbėsi, o „dobriniečius" steigė greičiausiai tuo tikslu, kad atsvėrus nepageidaujamą vok. ordiną.

pop. išvyko laivu 1244 m. birželio 30 d., Genuoj užtruko apie 4 mėnesius ir Lijonan atvyko gruod. 2 d. Pop. Inoc. IV griežtai buvo nusistatęs tęsti kovą toliau. Mažai ką pagelbėjo čionai ir Pranc. karaliaus tarpininkavimas. Lijone pop. išbuvo iki imp. Fridriko II mirties ir 1251 m. bal. 19 d. išvyko atgal Romon. Taip svarbiu momentu popiežius buvo reikalingas patarėjų. Į Lijoną atvyko 14 kardinolų, jų tarpe ir Vilius, dabar Sabinos vyskupas[1]).

Kadangi kard. Vilius dabar čia buvo reikalingas ir su savo išmintimi ir su patyrimu, tai nutarta siųsti į Prūsus domininkoną Henriką, kard. Viliaus kapelioną. 1245 m. vasario 1 d.[2]) jis gauna įvairių nurodymų ir vyksta į Prūsus.

Pačiuos Prūsuos dalykai pakrypo ordino nenaudai. Sukilę prūsai (1242 m.), Pomeranijos kunigaikščio padedami, atsiėmė iš ordino žemes; tik 5 pilys liko ordino rankose: Balga, Elbingas, Thornas, Kulmas ir Redenas (Kulmo apyl.)[3]). Į popiežiaus kvietimus mažai kas atsiliepė ir maža riterių atvyko ordinui į pagalbą.

Ar pasiųstasis dom. Henrikas ką nuveikė Prūsuose, — žinių neturime. Jau tų pačių 1245 m. spalių 11 d. pop. siunčia su visa eile įgaliojimų Mezano abatą[4]). Ypatingas dėmesys tuose įgaliojimuose kreipiama į Pomeranijos kun. Sventopolko sutaikymą su ordinu. Bet šio legato veikimas nepatiko ordinui.

Vos praslinko pusė metų po paskyrimo legatu abato iš Mezano, kaip matome naują paskyrimą, būtent, 1246 m. bal. 2 d.[5]) pop. paskiria Pabalčio legatu Prūsijos arkivyskupą Albertą.

Čia reikia pažymėti, kad 1245 m. pavasarį mirė Prūsų vysk. Kristijonas. Popiežius nutarė paskirti prūsams arkivyskupą ir juo išrinko Albertą Suerbeer 1246 m. sausio 9 d.[6]). Kiek vėliau paskyrė jį legatu Pabalčiui ir Rusijai. Ark. Albertas atvyko į Prūsus 1246 m. vasarą per Bremeną, Liubeką, Kaminą. Tačiau

---

[1]) Apie pop. Inocento IV išvykimą į Lijoną ir kard. Viliaus tenai dalyvavimą žiūr. Donner ps. 281—290.

[2]) Pr. U. B. I n. 165 n. 166; žiūr. taip pat n. n. 160—164.

[3]) Donner ps. 269 s. Cf. St. Zajączkowski „Podbój Prus..." ps. 17 s.

[4]) Pr. U. B. I n. n. 171—174. Cf. Dr. Maschke ps. 32 s.s.

[5]) Ibid. I n. 180.

[6]) Ibid. I n. 176. Apie tolimesnius arkivysk. Alberto santykius su Prūsais žiūr. pop. raštus: n.n. 217, 225, 226, 236, 238, 240. Cf. Dr. Schiemann „Russland..." I 56 s.

jo atvykimas nebuvo laimingas: tuoj prasidėjo ginčai su ordinu, kurie tęsėsi ilgai. O tie ginčai kilo vis dėl ordino noro daugiau žemių užgrobti ir daugiau teisių įgyti, net braunantis į dvasiškijos teises (dešimt.), dėl vietos gyventojų skriaudimo, dėl kenkkimo pačiai krikščionybei. Arkiv. nepasilieka Prūsuose: ordinas nori juo nusikratyti ir duoda jam 300 markių.

1247 m. lapkr. 19 d.[1]) pop. Inoc. IV skiria legatą Jokūbą, Liuticho (Liège) arkidjakoną, savo kapelioną, Lenkijai, Prūsijai ir Pameranijai. Jam paveda, tarp kitų įgaliojimų, sustabdyti karą tarp kun. Sventopolko ir ordino[2]). Ilgai tęsėsi sukilėlių ir Sventopolko kovos su ordinu. 1249 m. padaryta taika Christburge. Bet ir po šios sutarties kun. Sventopolkas dar puolė ordiną (1252 m.).

1247 m. kard. Vilius Sabinietis nuvyko legatu į Norvegiją, vėliau, 1247 m. pab. ir 1248 m., į Švediją, ir pagaliau iki 1251 m. buvo prie kūrijos Lijone. Jis mirė 1251 m. kovo 31 d.

Ar tai būdamas kūrijoj, ar tai legataudamas, jis vis nepamiršo Pabalčio reikalų, arba, kitaip sakant, ordinas jam neleido pamiršti: kadangi jis palaikė ordino pusę, tai šis prašė jo paramos kūrijoj.

Dirstelkime dabar kiek atgal ir pasistenkime įvertinti legato Viliaus darbuotę Pabalčio kraštuose.

Istor. G. A. Donner savo veikale „Kardinal Wilhelm von Sabina“ psl. 272 sako:

„Meskime trumpą žvilgsnį atgal į Viliaus iš Modenos veikimą Prūsuose ir aplinkinėse žemėse ir pamatysime, kaipo vyriausį bruožą, jo nenuilstamą vokiečių ordino ir domininkonų reikalų rėmimą. Šis žygis yra ne tik toli pramatanti politika, bet ir pateisinimas visos misijų taktikos (Missionsstreben), po to kaip paaiškėjo taikingų misijų nevaisingumas. Riteriai ėjo pirma ir su kardu užkariaudavo stabmeldžius Kristaus tikybai, o paskui juos sekė domininkonai, gydydami kardo padarytas žaizdas ir patraukdami juos krikščionybei iš vidaus“.

Šitaip įvertinti dalykus gali tik vokiečių ordinas, kuris stengėsi pateisinti savo užkariavimo žygius, arba jam palankus žmo-

---

[1]) Pr. U. B. I n. 195.
[2]) Ibd. I n.n. 197, 199, 200. Cf. St. Zajączkowski „Podbój Prus.“ p. 19.

gus. Gal kartais leg. Vilius, po ilgų kovų su ordino gobšumu, ir priėjo prie išvados, kad šis būdas yra neišvengiamas tose apystovose, bet, ar, bendrai imant, ši taktika priimtina, tai tenka stipriai paabejoti. Pabalčio gyventojas su šia taktika negalėtų sutikti. Galų gale ir praktika parodė, kad tenai, kur buvo kardu skiepijama krikščionybė, dabar vyrauja protestantizmas (Latvija, Estija, Prūsija).

Dar labiau giria kardin. Vilių Donner savo knygos pabaigoj[1]), kur sako, kad jo (kardin.) idealizmas pažadinęs jį prie išsižadėjimo vyskupijos Italijoj, prie ištvermės sunkiuose misijų darbuose; jis buvęs teisingas, sąžiningas; dėl to Prūsijos gyventojai taip jį pamėgę ir pakartotinai prašę popiežiaus skirti jį legatu[2]).

Kai dėl Prūsijos gyventojų pamėgimo, tai čia tenka kai ką pastebėti: ateiviai (ordinas, keliauninkai) jį mėgo už tai, kad jis palaikė jų pusę; bet, ar mėgo vietos gyventojai? Aš net norėčiau pasakyti, kad legatas perdaug palaikė ordino pusę su žala vietos gyventojams ir katalikybei. Aukščiau mes matėme visą eilę legatų, kurie nepritarė ordino taktikai. Tik jis vienas juos palaikė. Prūsų vysk. Kristijonas visą laiką kovojo su ordino grobuoniškumu. Legatas Baldvinas Alnietis norėjo aplaužyti ordino (Livonijoj) ragus, bet buvo nelengva, nes ordinas jau buvo gerokai įsistiprinęs ir, be to, legato Viliaus palankumu jau kiek papaikintas. Legatas Vilius su savo energija daug ginčų išsprendė Pabalty, bet, bedarydamas ordinui nuolaidos, vietos gyventojų ir vyskupų situaciją susilpnino.

Po trečiojo Viliaus legatavimo (kuris baigėsi 1242 m. pab.), siunčiama visa eilė legatų, kurie jau nebesusikalba su išdidžiu ordinu. Tai domininkonas Henrikas, abatas iš Mezano, Prūsų arkivysk. Albertas Suerbeer, Jokūbas iš Liuticho ir kiti.

Kyla dabar klausimas: kieno taktika geresnė — ar legato Viliaus ar visų kitų? Jeigu mes atsižvelgsime į tai, kad Vilius nutolo nuo savo pirmykštės taktikos ir taip pat nuo Ap. Sosto minties (ginti vietos gyventojų savarankiškumą, apsergėti nuo ateivių priespaudos ir t.t.)[3]), tai teks pasisakyti prieš leg. Viliaus

[1]) Donner ps. 411 s.
[2]) Pr. U. B. I n. 157.
[3]) Be aukščiau cituotų dokumentų žiūr. dar Pr. U. B. I n. 175.

taktiką. Žinoma, jo situacija buvo sunki, nes ordinas su visu kietumu veržėsi prie savo tikslų, bet pradžioj dar vis buvo galima į juos paveikti ir sudrausti. Nusileidimas jiems pradžioj padidino apetitus, padrąsino prie tolimesnių laimėjimų.

Sunkiai pateisinamas yra legato Viliaus elgesys su prūsų vysk. Kristijonu, ar tai jam esant nelaisvėj, ar tai išėjus į laisvę. Bent neturime žinių, ar legatas rūpinosi jo išsilaisvinimu, o kada išėjo į laisvę ir pamatė, kaip suardyti jo planai, nerado pas Vilių užuojautos ir paramos.

Taip pat pralaimėjo vėliau Prūsų akiv. Albertas Suerbeer kovoje su ordinu: 1250 m. rugs. 27 d. popiežius atima jo legatavimą[1]). Kiek vėliau, tarpininkaujant legatui Viliui, išsprendžiama, kad $^2/_3$ užkariautų Prūsų drauge su dešimtinėmis priklauso ordinui ir tik $^1/_3$ vyskupams[2]). Taigi ordinas išėjo laimėtoju, galima sakyti visuose punktuose.

Dabar lieka pasvarstyti Ap. Sosto vaidmuo ordinų įsivyravimo klausime.

Pirmiausia tenka pažymėti, kad Kristaus mokslo skelbimo klausimas Bažnyčios vadovybei negali nerūpėti. Kristus pakartotinai ragino apaštalus eiti ir skelbti žmonijai Jo mokslą. Taigi aišku, kad, kada misionieriai vyko į Pabaltį, popiežiai juos laimino. Kada jam misionieriai pranešė apie krikščionybės prigijimą, jie džiaugėsi tuo, teikė įvairius įgaliojimus, skyrė vyskupus.

Po kiek laiko, kaip Padauguvyj, taip ir Prūsuose, pasireiškė nepasitikėjimo ateiviais, vėliau net pasipriešinimų ir sukilimų. Tas pasireiškė ypač tada, kada į misijų uždavinį įsipainiojo asmeniški, savanaudiški reikalai. Daug dalykų yra pradedama gražiai, darbas varomas sėkmingai, bet, kada į tą darbą įmaišomos žmonių silpnybės, arba pikta valia, tada darbas nukenčia, o kartais ir niekais turi virsti, arba net blogų pasėkų turėti. Taip buvo ir su Pabalčio misijomis: kaip tik vietos gyventojai pastebėjo išnaudojimo tikslus, pradėjo šiauštis ir kilti prieš ateivius.

Popiežiui buvo gaila misionierių ir vietinių krikščionių. Jisai norėjo juos gelbėti. Į pagalbą pasisiūlė Vakarų Europos riteriai.

---

1) Pr. U. B. I n. 236. Cf. Donner, 402—406.

2) Ibid. I n. 238, n. 240. Tame pat Pr. U. B. I n. 239 randame dokumentą, kuriame leg. Vilius aiškina, kad kuršiai priklausą prie Prūsijos. Bet šią žinią reikia imti su atsargumu, nes ordinai tais laikais mokėjo suklastoti raštus, kaip tai padarė su Mindaugo „donacijomis“. Abejojimų kelia taip pat raštas n. 238.

Popiežius jiems pritarė, manydamas, kad jie neveiks prieš vietos gyventojų politinę nepriklausomybę. Tikybinė priklausomybė nuo Romos nesudaro tautų savarankiškumui jokio pavojaus. Beveik iš visų aukščiau minėtų Ap. Sosto raštų, matyti, kad jis nemanė nešti Pabalčio tautoms kokį nors suvaržymą[1]). Priešingai: jis gynė kiek galėdamas nuo kokio nors pavergimo; jis kartojo, kad kur yra Kristaus dvasia, ten turi būti laisvė; jis, be to, norėjo sukurti nepriklausomas valstybes.

Tačiau ordinas skverbėsi pro popiežiaus norus, pro legatų pastangas[2]) prie užgrobimo. Santykiai paaštrėjo ir kilo ištisi karai sukilėlių su ordinais.

Kas tada daryti popiežiui? Apleisti žudomus krikščionis buvo skaudu. Sudrausti įsigalėjusius ordinus negalėjo, nes savo kariuomenės neturėjo, o ordinai kitaip nepaklausė.

Panašumą turime ir dabartiniais laikais: Tautų Sąjunga norėtų sudrausti kurią nors valstybę, kaipo savo narį, bet toji nesiskaito; savo kariuomenės T. Sąjunga neturi, o atskiros valstybės nenori siųsti.

Jeigu anais laikais kai kurios valstybės ir buvo glaudesniuose santykiuose su Ap. Sostu (Sicilija, Bažn. valstybė), tai vis tik nebuvo tikroj priklausomybėj nuo jo, — buvo valdomos atskirų valdovų ir nebuvo galimybės pasiųsti kariuomenę į tolimą Pabaltį sudrausti nepaklusnų ordiną.

Popiežiai dar vis nebuvo nustoję vilties ordiną suvaldyti. Pop. Inoc. IV buvo labai užimtas kovomis su Frid. II; jis turėjo išsidanginti į Lijoną; taigi maža turėjo galimybės Pabalčio klausimu susirūpinti; šia proga pasinaudojo vok. ordinas ir įsigalėjo su leg. Viliaus pagalba.

Popiežių pastangos sudrausti ordinus Pabalty tęsiamos ir toliau. Siunčiami legatai, siunčiami teisėjai, arba kaltininkai kviečiami Romon.

Bet mums tenka sustoti ties 1251 m., kar. Mindaugo krikšto metais.

Iš to, kas aukščiau pasakyta, mes matome, kokioj būklėj atsidūrė Mindaugas, kada kilo Lietuvos krikšto klausimas.

---

[1]) Kitoj vietoj, kalbėdami apie valdovų vainikavimą, mes matysime, kad pripažinimas tam tikro suverenumo Romai anais laikais nesudarė pavojaus valstybinei nepriklausomybei.

[2]) Pr. U. B. I n.n. 134 ir 218. Cf. Donner 273.

II DALIS

Mindaugo krikšto ir vainikavimosi įvertinimas

1. Mindaugas priima krikštą ir vainikuojasi karalium

Totorių įsiveržimas Rusijon XIII amžiuj. Tas įsiveržimas pavojingas Lietuvai ir visai Europai. Šiauriniai ir vakariniai Lietuvos priešai — tai vokiečių ordinai. Mindaugo žygis nuginkluoti priešus: jo krikštas, vainikavimasis ir suėjimas į santykius su Vak. Europa.

Iki XIII amžiaus pusės jau beveik visa Europa buvo apkrikštyta. Tik viena Lietuva buvo pasilikus dar pagoniška ir stovėjo, tarsi sala, krikščioniškų tautų tarpe.

Roma tuomet dėjo pastangas paskelbti Kristaus mokslą pietuose muzulmonų tarpe (Azijoj, Afrikoj) ir šiaurėj lietuvių tarpe.

Lietuvą tuo laiku valdė energingas kunigaikštis Mindaugas. Lig šiol Lietuva buvo pasidalinus į daugelį kunigaikštysčių. Bet gausingi priešai — iš šiaurės kardininkai, iš vakarų teut. ordinas, iš pietų lenkai, o iš rytų rusai ir pagaliau totoriai — privertė lietuvius susijungti ir bendromis jėgomis atremti priešus. Tuo jungėju buvo kunig. Mindaugas.

Totorių ordos XIII amž. pradžioj pakilo iš Vid. Azijos ir užplūdo pietinę Rusiją. Palovcai ir kai kurie Rusijos kunigaikščiai bandė pastoti jiems kelią. Bet 1223 m. įvyko mūšis ties Kalkos upe, kur palovcai buvo visiškai sumušti[1]). Po šio mūšio totoriai pasuko į šiaurę, užpuldami Pavolgio bulgarus. Pats vadas Čingiskanas buvo pašauktas į Aziją kovai su budistais, ir totorių agresingumas atslūgo.

[1]) Dr. Schiemann, Russland, Polen und Livland. Berlin 1885. I, 159 ss.

Kiek vėliau totoriai nutarė užkariauti ne tik Rusiją, bet ir visą Europą. 1237 m. armija apie 400.000 žmonių, pasidalinus į tris dalis, patraukė į Rusiją[1]). Vyriausiu vadu buvo kanas Batu. Totoriai pradėjo nuo pietų Rusijos, paskui patraukė į vidurinę Rusiją, vėliau į šiaurinę. Jau buvo prisiartinę prie Did. Nov=gorodo ir Pskovo, bet prasidėjo 1238 m. pavasario potvyniai, ir totoriai grįžo į pietų Rusiją, kur sukūrė savo sostinę, vadinamą Aukso Orda.

1239 m. totoriai pasuko į Vakarų Europą. Jie užėmė pakeliui Kijevą, Haličą ir atsidūrė Lenkijoj. Grėsė pavojus Čekijai, Vengrijai, Vokietijai ir visai V. Europai. Lenkams į pagalbą atėjo kaimynai. Įvyko didelė kova ties Liegnitz, kur sąjungi=ningai buvo visiškai sumušti.

Į Vak. Europą kelias pasidarė laisvas. Bet nuo pavojaus ją išgelbėjo, bent laikinai, netikėtas dalykas, būtent: Azijoj mirė didysis kanas Otokai, ir Batu pasuko atgal į Aziją.

Totoriai, įsistiprinę Pietų Rusijoj, pavergė Rusiją ir kovojo su Haličo kunigaikščiais, su lenkais ir su lietuviais.

Visai Europai, be abejonės, grėsė didelis pavojus. Visų akys sužiuro į Romą. Mat, popiežius tais laikais buvo didžiausias autoritetas: jis buvo tarsi arbitras visoj valstybių šeimoj. Po=piežius tikrai susirūpino šiuo reikalu ir pradėjo mobilizuoti jėgas prieš geltonąjį pavojų.

1245 m. siunčia popiežius raštus Prancūzijos arkivyskupui ir karaliui, o taip pat Anglijos ir kitų kraštų dvasininkams; juose nurodo apie totorių pavojų ir įsako skelbti kryžiaus karą prieš juos[2]). 1253 m. Innocentas IV siunčia raštus į Lenkijos, Čekijos, Moravijos, Sorbijos(?) ir Pameranijos tikinčiuosius, o taip pat

---

[1]) Dr. Schiemann, I, 163 ss. Cf. G. A. Donner, Kardinal Wilhelm von Sabina, p. 237 s. Helsingfors 1929. H. Paszkiewicz, Jagiellonowie a Moskva. I, 167 ss.

[2]) Bulės 1245 m. vasario 3 d. Sens'o arkivyskupui ir Prancūzijos kara=liui. Potthast 11493. Bulės 1245 sausio 30 d. Anglijos dvasininkams. Potthast 11521. Palygink toliau popiežiaus 1245 rugp. 3 d. raštus Nitrijos arkivyskupui ir Norvegijos kunig. Kanutui, kuriuose ragina eiti prieš totorius. Potthast 11106. Su visu smarkumu kalbėjo popiežius Innocentas IV prieš totorius Lijono santaryboj 1245 m. Žiūr. I posėdis Potthast II 992 ir III posėdis ibid. 996. Čia svarbu taip pat paminėti popiežiaus raštą 1243 m. liepos 21 d. Akvilėjos patriarchui, kuriame ragina skelbti Vokietijoj kryžiaus karą prieš totorius; palyg. Raynaldi Annal. ad a. 1243 § 36.

visiems Rusijos arkivyskupams, vyskupams ir tikintiesiems, kur, be kita ko, sako: „Porro plagam, quam repentinus Tatarorum adventus in nonnulis christianitatis partibus crudeliter intulit, dolentes reperimus, eoque magnis illius reminiscemur lacrimosi, quo aetati, personae ac sexui maxime deferens, multis Christicolis per eosdem Tataros, letaliter est inflicta...“ Popiežius pabrėžia toliau, kad pavojus palies Vakarų Europą, jeigu nebus tinkamai susirūpinta su visa energija jam pasipriešinti. Norėdamas pasiruošimą pagreitinti, jis siunčia legatą abatą iš Mezano su ypatinga misija[1]).

Tuo pačiu tikslu rašo pop. Innocentas IV 1254 m. gegužės 19 d. Latvijos, Estijos ir Prūsijos arkivyskupams, vyskupams etc.[2]), pop. Aleksandras IV 1258 m. birželio 20 d. Vokietijos, Lenkijos, Čekijos ir Moravijos domininkonams ir pranciškonams[3]). Dar energingiau šaukia pagalbon pop. Aleksandras IV 1259 ir 1260 m. savo raštuose vokiečių ordinui[4]), o taip pat Brandenburgo markgrafui, Čekijos karaliui, Vokietijos arkivyskupams[5]), Anglijos sosto įpėdiniui, Prancūzijos karaliui Liudvikui IX ir Canterbury, Mainzo ir Burgundo arkivyskupams[6]).

Popiežius bandė ir geruoju tartis su totoriais; 1245 m. kovo 5 d. rašo „Regi et populo Tatarorum“ ir praneša apie legato išsiuntimą[7]), o kitu tos pačios datos raštu prašo totorių kunigaikščius nepersekioti krikščionių ir nepulti jų žemių[8]). Šiuos popiežiaus žygius totoriai iš pradžių palaikė piktu[9]). Bet 1254 m. kunigaikštis Sattach siunčia savo pasiuntinį su pranešimu, kad sutinka krikštytis. Innocentas IV džiaugiasi šia žinia[10]). Bet iš to kol kas maža buvo naudos. Sėkmingiau ėjo pasitarimai su to-

---

1) Theiner, Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae. I, n. 107.

2) Philip. e. Seraph, Preuss. Urkundenbuch. I, n. 289.

3) Ibid. II, n. 59.

4) 1259 m. gruod. 17 d. Potthast 17729.

5) 1260 m. rugs. 9 d. Potthast 17941.

6) 1260 m. lapkr. 17 d. Potthast 17964. 1262 m. sausio 3 d. taip pat Norvegijos karaliui. Potthast 18345.

7) Potthast 11571.

8) Ibid. 11572.

9) Raynaldi, Ann. ad a. 1247 § 78, 79, 81.

10) Ibid. ad a. 1254 § 1, 2, 3.

toriais tik apie 1288—1289 m., kada Rusija, Lenkija, Vengrija ir Čekija žymiai buvo apnaikintos ir nusilpnintos[1]).

Vidurinėj Europoj tik viena Lietuva liko laisva nuo totorių jungo. Ji atrėmė jų ordas, kaip atrėmė ir daug kitų priešų. Kaip ėjo kovos su totoriais, mes turime maža žinių[2]).

Taigi nuo totorių ir kitų priešų pavojus Lietuvai buvo dide⸗lis[3]). Gudrus politikas Mindaugas suprato tai ir nutarė, kad reikia priimti krikštą ir sueiti į glaudžius santykius su Vakarų Europa. Krikšto priėmimas turėjo nuginkluoti ar bent susilp⸗ninti visus priešus, o ypač abu ordinu: mat, vok. ordinas ir kar⸗dininkai skelbėsi nešą krikščionybę pagoniškąjai Lietuvai; krikš⸗tas turėjo taip pat suartinti Lietuvą su Vakarų Europa. Gaila, kad lietuviai seniau nepriėmė krikšto: tada gal nebūtų žuvę prū⸗sai ir nebūtų buvę pavergti latviai.

Bet kaip čia praeiti su krikšto klausimu pro ordinus, kurie, prisidengdami krikščionybe, jau buvo bebaigią užkariauti prūsus ir latvius?[4]). Mindaugas gerai žinojo, kad ieškoti krikšto per ordinus reiškia patekti į jų nagus.

Progą vis tik surado. Rygos valdovai, būtent, arkivyskupas, kardininkų magistras ir miesto vadovybė, dažnai gyveno nesan⸗taikoj. Apie pusę XIII amžiaus kardininkų magistru buvo And⸗riejus von Steierland, geras vyras, kuriam krikščionybė nuošir⸗džiai rūpėjo. Jis buvo piktuoju su Rygos vyskupu[5]). Šią progą

---

[1]) Raynaldi, Ann. ad a. 1288 § 34, 35, 36 ir ad a. 1289 § 60. Pažy⸗mėtinas popiežiaus raštas 1275 m. kovo 13 dienos karaliui Abaghai, kur sakoma, kad pasiuntiniai buvo maloniai priimti, ir pranešama, kad jo laiškas buvo perskaitytas santaryboj ir, kad tenai (san⸗boje) buvo išreikštas pageida⸗vimas, idant karalius greičiau įvykdytų savo pasiryžimą. Potthast 20999. Apie totorių žiaurumus kalba Raynaldas savo Ann. ad a. 1260 § 33, 34.

[2]) Sim. Daukantas „Lietuvos Istorija“ (Plimouth Pa. 1893) I tom. ps. 208 ss. ir ps. 266 s. aprašinėja, kaip su totoriais kovojo Lietuvos kuni⸗gaikščiai Erdvilas ir Trainaitis. Bet šioms žinioms sunku tikėti, nes autorius nenurodo šaltinių, iš kurių jas ėmė.

[3]) Kaip totoriai pavergė Rusiją, žiūr. Dr. Schiemann, Russland, Polen u. Livland. I, 163 ss.

[4]) Cf. Harry v. Pistolkors, Livlands Kampf um Deutschtum und Kultur. Berlin 1918. 14—20 psl. ir Alb. Lud. Ewald, Die Eroberung Preussens durch die Deutschen. Halle 1872—1886. I, 138 ss., 200 ss., II, 217 ss., 322 ss., III, 1 ss.

[5]) Reikia pažymėti, kad kardininkai buvo tam tikroj priklausomybėj nuo Rygos vyskupo. Mag. Andriejus ryžosi vis dėlto apeiti vyskupą ir padėti

Mindaugas panorėjo panaudoti krikšto klausimui išspręsti. Jis nusiuntė Andriejui dovanų ir prašė atvykti pasitarti. Andriejus atvyko ir buvo gražiai priimtas. Čia buvo tartasi dėl Mindaugo krikšto ir vainikavimo planų. Čia buvo užmegzti su magistru Andriejum artimesni draugiški ryšiai, kurie tęsėsi iki 1253 m., kada jis turėjo apleisti Livoniją; mat, teut. ordinas pasistengė, kad jis būtų atšauktas, kaip netinkamas[1]).

Pažiūrėkime, kaip šį įvykį aprašo kronikos.

Livländische Reimchronik (3452—3576) rašo, kad kunigaikštis Mindaugas pakvietęs magis. Andriejų ir jį svetingai priėmęs. Magistras pataręs Mindaugui apsikrikštyti ir pažadėjęs jam išsirūpinti nuo popiežiaus karališką vainiką. Mindaugas su tuo sutikęs ir pasiuntęs sumanų vyrą Parnų su magistru į Livoniją. Iš čia Parnus nuvykęs su magistro pasiuntiniu ir raštu į Romą. Čia jie buvę džiaugsmingai sutikti. Popiežius sutikęs su Andriejaus prašymu ir parašęs jam laišką, kuriuo įgalioja apvainikuoti Mindaugą. Andriejus nukaldinęs du vainiku, pakvietęs Kulmo vyskupą ir nuvykęs su daugeliu dvasiškių ir riterių į Lietuvą: „Man toufte vun wihitte zu hant den richin könig myndowen vun marten syne vrowe. Der könig war der krone vro". Magistras ir vyskupas išvykęs į Livoniją, o kunigai pasilikę krikštyti lietuvius[2]). Taip rašo ši kronika. Pažiūrėkime, ką sako kitos.

„Ipatjevskaja Lietopis" praneša, kad 1251 (6760) metais did. kunigaik. Mindaugas išvaręs iš savo krašto savo giminaičius

---

Mindaugui, nors pats dėl to nukentėjo nuo vyskupo, kuris jokiu būdu nenorėjo praleisti progos kištis į Lietuvos reikalus. Kada vėliau buvo paskirtas Lietuvai vyskupas, Rygos arkiv. pasistengė paimti jį savo globon. Tiktai kada Mindaugas paprašė, Šv. Sostas išėmė Lietuvos vyskupą iš Rygos arkivyskupo žinios ir paėmė savo globon.

[1]) Livländische Reimchronik (3577—3608, S.S. rer. Liv. I, 584, Riga-Leipzig 1853) praneša, kad mag. Andriejus išvažiuodamas į Vokietiją atvyko pas savo draugą Mindaugą atsisveikinti. Šis pastarasis jį maloniai priėmė ir palydėjo raitas iki atsiskyrimo vietos.

Pagal Ewaldo Eroberung Preussens. II, 331 Andriejus buvęs Livonijos magistru nuo 1247 iki 1253 m. Tos pačios nuomonės E. Strehlke ir Nik. v. Jeroschin, Scriptores rerum Prussicarum (I 628) leidėjai. Tačiau apie atvykimą Andriejaus į Livoniją tikresnių dokumentų nėra; apie tai, kad išvyko į Vokietiją 1253 m., daug dokumentų randame. Cf. Dr. F. G. Bunge, U. B. I n. 248 ir n. 278. Phil. u. Seraph, Pr. U. B. II, n. 39 su pastaba.

[2]) S.S. r. Liv. I, 582 ss.

Tautvilą (Tevtivil) ir Edividą. Jiedu atvykę į Volyniją pas kunigaikštį Danielių ir Vasilką prašyti pagalbos prieš Mindaugą. Kunigaikščiai sutikę su tuo. Lietuviai pabėgėliai norėję sukelti prieš Mindaugą jotvingius (Jatvegi), žemaičius ir net pačius kardininkus. Tautvilas nuvykęs į Rygą ir pareiškęs, kad norįs pasikrikštyti. Vyskupas jį priėmęs maloniai. Norėdamas išsigelbėti nuo grėsiančio pavojaus, Mindaugas pasiuntęs pas magis. Andriejų pasiuntinį su gausiomis dovanomis ir liepęs pasakyti, kad jis sutinkąs krikštytis. Mag. Andriejus su tuo sutikęs. Toliau kronika sako: „Mindaugas išsiuntė pasiuntinius pas popiežių ir sutiko priimti krikštą. Bet jo krikštas buvo vylingas: jis aukojo savo dievams slaptai..." Rygos miestas ir vyskupas buvę nepatenkinti mag. Andriejaus pasielgimu, nes jie norėję užkariauti Lietuvą ir priversti krikštytis. Jie pašalinę Andriejų, Tautvilas turėjęs bėgti iš Rygos ir buvęs Mindaugo sumuštas su visais jo šalininkais[1] (tiek kronika). Taigi matome, kad minėtose kronikose yra kiek panašumo, bet yra ir skirtumo.

Iš kai kurių kronikų galima daryti išvadą, kad Mindaugo krikštas ir vainikavimas įvyko vienkart. Ši nuomonė turi savo šalininkų[2]). Bet iš tikrųjų taip nebuvo. Tikriausias žinias apie tai galima surasti popiežiaus raštuose. Pop. Innocentas IV 1251 m. kalba apie krikščionybės priėmimą, kaip įvykusį dalyką; 1251 liepos 15 d. bulėj, rašytoj Kulmo vyskupui, sako: „... Sane de Carissimo in Christo filio Mindowe Illiustri Rege Lithoviae... percepimus... se numero aggregari fidelium fecit per baptismatis sacramentum...", o 1251 m. birželio 17 d. bulėje, rašytoje Mindaugui, randame štai ką: „... Quia vero per solemnes et speciales nuntios nobis humiliter supplicasti... Regnum Luthawiae et terras omnes, quas per divine virtutis auxilium iam eripuisti de infidelium manibus vel eripere poteris in futurum, in ius et proprietatem beati Petri suscipimus..."[3]). Iš to, kas pa-

---

1) Polnoje Sobranie Russkich Lietopisej. II, 187 s. Petrapilis 1845, o 1871 m. laidoj ps. 41 s.

2) M. Waisselius (Chronica alter Preussischer Liffländischer und Curländischer Historien, ps. 74. Königsberg i. Pr. 1599), bet jis mano, kad tai įvyko 1255 m. Tomas Hiärn, Est. Lyf. und Lettländische Geschichte. M.L.A. I, 128 s. Klaidingai rašo taip pat J. Casp. Venator, Historischer Bericht von den Marianisch-Teutschen-Ritter-Orden, ps. 34 s., Nürnberg 1680, būk Mindaugą krikštijęs Rygos vyskupas.

3) Theiner, Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae. I, n. 101 ir 102.

sakyta, išeina, kad Mindaugas su savo žmona ir 600 kilnesnių lietuvių buvo pakrikštyti prieš 1251 metų vidurį ar gal net 1250 m. pabaigoj. Vainikavimas įvyko kiek vėliau. Šitos nuomonės, kad krikštas ir vainikavimas įvyko skyrium, laikosi gana daug kronikininkų ir istorikų[1]).

Nūn pasvarstykime vainikavimo įvykį. Kada jau krikštas atliktas, Mindaugas ir mag. Andriejus siunčia pasiuntinius pas pop. Innocentą IV, kad jie praneštų, kas įvyko, pareikštų savo klusnumą ir paprašytų vainiko Lietuvos valdovui. Popiežius buvo tada Milane; su dideliu džiaugsmu jis priėmė pasiuntinius. Džiaugėsi popiežius, kad tokia galinga tauta, kurios krikštas atsiėjo tiek pastangų ir rūpesčių, dabar laimėta Bažnyčiai; tuo didesnis buvo džiaugsmas, kad dabar buvo atviras kelias į Rusiją ir atsirado toks galingas talkininkas prieš totorius.

Kaip švelnus psichologas pop. Inoc. IV siunčia raštą Kulmo vyskupui, kuriame prašo, kad tenykščiai vyskupai, prelatai ir klebonai, rinkdami dešimtines, su karalium ir jo valdiniais nuolankiai elgtųsi „ut ipsa (gens Lituana) sub onere ac iugo Domini non pressure aut asperitatis tedium, sed lenitatis ac suavitatis invenire solatium gratulantes, scandalo perturbari non valeant, nec a bono proposito revocari ..."[2]).

Norėdamas atsidėkoti karal. Mindaugui, rašo 1251 liepos 15 d., pareikšdamas savo džiaugsmą, kad jis ir daug valdinių priėmė krikštą; atsižvelgdamas į Mindaugo prašymą priimti jį kaip Bažnyčios sūnų, popiežius pareiškia, kad Lietuvą ir visas žemes, kurias Mindaugas iš netikinčiųjų atėmė arba ateity atims, paima

---

[1]) Długosz, Dziejów polskich ksiąg dwanascie. II, 320; W. Kojalowicz, Historiae Lituaniae, IV, 97 s.; Aug. L. Schlötzer, Geschichte von Litauen als einem eigenen Grossfürstentume bis zum Jahre 1569, ps. 41 s. (tik krikšto metai klaidingai pažymėti 1252); Lud. v. Baczko, „Geschichte Preussens. Königsberg Pr. 1792, I, 290; Aug. v. Kotzebue, Preussens ältere Geschichte. II, 9, Hamburg 1811; P. N. Batjuszkov, Bielorussija i Litva. Petrapilis 1890, ps. 56 s. (krikštą atkelia į 1246 m.); J. Totoraitis, Die Litauer unter dem König Mindowe, Freiburg i. Schw. 1905, ps. 76 ss.; Em. Hollack, Haben die Polen und Litauer ein historisches Recht auf Alt-Preussen? Königsberg Pr. 1918, ps. 39 s.; H. Łowmiański, Studja nad początkami społeczeństwa i państwa Litewskiego. Vilnius 1932, II, 317 ss.; J. Stakauskas, Lietuva ir Vakarų Europa XIII-me amžiuje, Kaunas 1934 m., ps. 83 ss.

[2]) Theiner, I, n. 101; El. Berger, Les registres d'Innocent IV, III, n. 5442; Turgenev, Russ. Monum. I, 73.

į Šv. Petro nuosavybę ir jurisdikciją, o patį karalių ir jo šeimą į Šventojo Sosto globą[1]). Tą pat dieną rašo Innoc. IV Osilijos ir Kuršo vyskupams, kad jie būtų saugotojai privilegijų, suteiktų kar. Mindaugui[2]).

Apie vainikavimo eigą tekalba popiežius Innoc. IV raštas 1251 liepos 17 d.: „Vyskupas Innocentas etc. siunčia savo didžiai gerbiamam broliui Kulmo vyskupui pasveikinimą etc. Mūsų širdis yra pripildyta didelio džiaugsmo, kad mūsų Viešpaties ir Išganytojo Jėzaus Kristaus gerumas palietė mūsų brangų sūnų Kristuje Mindaugą, garbingą Lietuvos karalių, kad jis su dideliu pagonių skaičium per krikšto malonę iš tamsybės atgimė dieviškai garbei. Kadangi jis, siųsdamas nepaprastus ir garbingus pasiuntinius, nuolankiai prašė, kad mes jį įsūnytume į šventą Romos-Katalikų Bažnyčią ir jam parodytume tėvišką palankumą, tai mes su visu nuoširdumu tam pritarėm ir pavedam, kad Tu pakviestum kelis maldžius Bažnyčios didikus ir minėtą Mindaugą pagal mūsų įgaliojimą vainikuotum karalium visos Lietuvos ir visų šalių, kurios su Dievo palaima jau iš netikinčiųjų atimtos arba ateity gali būti išvaduotos, ir kad tu pasirūpintum, idant jam, kaip katalikiškam karaliui, būtų rodomas didelis palankumas visuose reikaluose, kurie yra susiję su jo karališka garbe; kad jis ir jo įpėdiniai visuomet pripažintų, jog aukščiau minėtą karalystę ir numatytas žemes, kurias paėmėm į Šv. Petro jurisdikciją ir nuosavybę jo paties aiškiai paprašyti, gavę yra nuo Apaštalų Sosto. Jeigu pasitaikytų prieštaraujančių arba maištininkų, tai juos, įspėjęs prieš tai, sudrausk bažnytinėmis bausmėmis be apeliacijos etc. Rašyta Milane liepos 17 d., popiežiavimo 9 metais[3]) (vertimas).

Iš šios bulės mes matome, kad Mindaugą turėjo vainikuoti Kulmo vyskupas Henrikas ir kad Lietuva buvo paimta „in ius et proprietatem beati Petri“[4]).

---

1) Theiner I, n. 102; Berger, III, n. 5437.

2) Bunge U. B. I, n. 225; Theiner I, n. 103. Cf. Herm. Hildebrand: Livonica vornämlich aus dem XIII Jahr. im Vaticanischen Archiv, Riga 1887, 23 ps.

3) Theiner I, n. 104; Berger III, n. 5439; Regest. N. 3 fol. 113.

4) Ką reiškia paimti „in ius et proprietatem beati Petri“, apie tai bus kalbama kitoj vietoj, ps. 90—94.

Bet čia dar lieka du neaiškūs klausimai, būtent: 1) kada Mindaugas buvo vainikuotas ir 2) kas vainiką paaukojo.

Yra visiškai aišku, kad vainikavimas negalėjo būti prieš 1251 m. liepos 17 d.; tai rodo aukščiau minėtoji bulė; bet ir ne vėliau 1253 m. pabaigos, nes mag. Andriejus, kuris dalyvavo vainikavimo iškilmėse, 1253 m., kaip aukščiau minėjome, apleido Livoniją. Iš kitur mes žinome, kaip svarbu buvo Mindaugui ir Andriejui vainikavimą pagreitinti, tai tenka paimti ankstyvesnė data.

Sakykime, kad Mindaugo pasiuntiniai grįžo iš Romos dar 1251 m. ir kad vainikui nukalti reikėjo kokių 4—5 mėnesių, tai ir išeis, kad Mindaugo vainikavimas įvyko ne vėliau 1252 m. pusės.

J. Latkowski savo veikale „Mendog Król Litewski"[1]) pasisako už 1253 m. dėl trijų priežasčių: 1) kad Mindaugas 1252 m. kariavo su Volynijos kunigaikščiu Danielium, 2) kad Mindaugas suteikė privilegiją Rygos miestui 1253 m. ir 3) kad dovanojimo ordinui dokumentas parašytas 1253 m. Nors pirma priežastis turi kiek svarbos, vis tik visiško pagrindo neturi, nes Mindaugas vis vien galėjo rasti laiko vainikuotis, ypač kad vainikavimas galėjo turėti teigiamos įtakos net į karo eigą. Prieš antrąjį dokumentą kalba ta aplinkybė, kad lietuviai buvo nusistatę prieš rygiečius už M-go priešo Tautvilos priėmimą ir parėmimą — taigi vainikavimo metu privilegijų dalinimo negalėjo būti; be to, minėtoji privilegija yra tik juodraštis, be karaliaus parašo. Dėl trečios priežasties tenka pasakyti, kad kai kurie istorikai tuos dovanojimų dokumentus laiko suklastotais. Tarp kitų ir W. Kętrzyński[2]) beveik visus šiuos dokumentus laiko tokiais (suklast.). Tai ir šis Latkowskio teigimas yra silpnas.

Nuomonę, kad Mindaugas buvo vainikuotas 1252 metais,

---

[1]) J. Latkowski ps. 51 ss.

[2]) W. Kętczynski „O dokumentach Mendoga, króla Litewskiego" atsp. „Rozprawy Akademji Umiejętności" XXVI 180 ss. Kraków 1907.

Yra ir daugiau istorikų, kurie palaiko 1253 m. Taip B. X. „Istorija Livonii s drevniejszych vremion" ps. 41. Riga 1884; Dr. Krumbholz „Samaiten und der Deutsche Orden" ps. 26, Königsberg Pr. 1890; Dr. Seraphim „Baltische Geschichte im Grundriss" ps. 37 Reval 1909. J. Stakauskas „Lietuva ir Vakarų Europa XIII amž." ps. 93 s.

palaiko kai kurie istorikai, kaip antai: Ig. Daniłowicz[1]), Theodor Narbutt[2]) ir kiti.

Sunkiau yra atsakyti į klausimą, kas vainiką padirbdino. Iš popiežiaus dokumento tai nepaaiškėja. Galima manyti, kad popiežius, jei jau leido vainikuotis, tai ir vainiką parūpino, kaip tai padarė Vengrijos karaliui Steponui, Kroatijos Demetrijui ir Bulgarijos Johanitui. Tos nuomonės yra Kojalavičius[3]), Th. Narbutas[4]), Aug. L. Schlötzer[5]) ir kiti.

Negalima taip pat niekais nudėti tokio šaltinio, kaip „Livländ. Reimchronik", kur aiškiai pasakyta, kad mag. Andriejus, gavęs popiežiaus raštus, liepė nukaldinti Rygoj 2 brangius vainikus[6]). Šitaip verčia manyti taip pat didelis Andriejaus ir Mindaugo draugiškumas: taigi labai galimas dalykas, kad draugiškumo įrodymui Andriejus paaukojo karališkus vainikus. Prie šios nuomonės prisideda Th. Hiärn[7]), Totoraitis[8]), L. Alb. Gebhardi[9]) ir kiti.

Bet ar nebus teisingiau trečia galimybė: vainikus, sau ir karalienei, Mindaugas pasidirbdino pats. Tiesa, tam įrodymų nėra, o istorijos tyrinėtojai be šaltinių, įrodančių dalyką, teigti negali. Gal būti ir taip, kad toki įrodymai vėliau atsiras.

Beveik visi istorikai praneša, kad vainikavimas buvo iškilmingas.

---

[1]) Ig. Daniłowicz, Skarbiec Dypłomatów. I 76 c. 114.

[2]) Theod. Narbutt, Dzieje starożytne narodu Litewskiego. IV, 135 paduoda datą 1252 rugp. 20 d.

[3]) Kojałowicz, Historia Lituaniae. IV, 97: „Accepta legatio perhonorifice ab Innocentio IV missum diadema per Heidenricum (seu Heinricum) Armacanum, postea culmensen praesulem, qui... solemnibus ceremoniis novum regem inauguravit..."

[4]) Th. Narbutt, Dzieje starożytne narodu Litewskiego. IV, 134 s.

[5]) Aug. L. Schlötzer, Geschichte von Litauen, 41 psl.

[6]) Dietlib von Alnpeke, Livländische Reimchronik. 3539—3547, žiūr. S.S. r. Liv. Riga-Leipzig 1853, 583 psl.

[7]) Est. Lyf. u. Lettländ. Geschichte. M. Liv. A. 1, 128 ss.

[8]) Die Litauer unter dem König Mindove 87 ps.

[9]) Geschichte von Liefland, Estland, Kurland und Semgallen, atsp. „Fortzetzung der allgem. Welthistorie durch eine Gesellschaft von Gelehrten in Deutschland und England" Halle 1785, ps. 381 ss., bet čia klaidingai paduoda, kad Rygos arkivyskupas vainikus padirbdino ir vainikavo. Panašių klaidų daro ir Stryjkowski, Kronika. I, 289; Cromer, Mitnächt. Völker Historien. 284 ps. (1562) ir Długosz, Dziejów polskich ksiąg dwanascie.

Čia reikia konstatuoti, kad beveik visi Mindaugo laikų istorijos dokumentai yra imti iš svetimų. Dėl to yra sunku kai kurie dalykai išaiškinti (kaip antai: vainikų, sostinės etc. klausimai). Taip pat tenka pažymėti ir tai, kad kai kurie svetimų rankose esantieji dokumentai yra savotiškai nuspalvinti.

Drauge su Mindaugu priėmė krikštą jo sūnūs: Rėklys ir Repeikis[1]). Jo vyresnysis sūnus Vaišelgas susidraugavo su Volynės kunigaikščiu Danielium ir tenai priėmė krikštą. 1254 m. jis įstojo į stačiatikių vienuolyną Poloniną ir tenai pasiliko apie 3 metus. Po to jis sugrįžo Lietuvon ir pastatė vienuolyną Novogródke ir tenai apsigyveno[2]).

Mindaugas prašė popiežių, kad ir vyresnįjį jo sūnų, kuris buvo numatytas įpėdiniu, apvainikuotų karalium. Pop. Aleksandras IV sutinka su tuo ir savo raštu 1255 m. kovo 6 d. sveikina kar. Mindaugą, ir paveda vienam iš vyskupų apvainikuoti jo vyresnįjį sūnų[3]).

Nudžiugintas popiežius rašo tą pat kovo 6 dieną Mindaugui, pavesdamas jam tas Rusijos žemes, kurias jis užkariaus[4]).

Didelės svarbos yra klausimas, ar kar. Mindaugas pasiliko krikščioniu iki mirties, ar apostatavo. Daugelis paskutinių laikų istorikų pasisako už tai, kad Mindaugas pasilikęs krikščioniu iki mirties. Yra šalininkų ir priešingos nuomonės, t. y., kad Mindaugas apostatavęs. Bet čia greičiausiai prisidėjo ta apystova, kad atsimetimą nuo ordinų paskaitė atsimetimu nuo krikščionybės, o iš tikrųjų, tai šiuodu dalyku reikia griežtai skirti. Tikrai sakant, Mindaugas ir negalėjo gerai sugyventi su ordinais, nes matė jų piktus tikslus. Jei politiniais sumetimais kartais ir sudarydavo sąjungą prieš kuriuos nors priešus, tai tas būdavo ne ilgam. Pats susitarimas su mag. Andriejum dėl krikšto ir vainikavimo buvo

---

[1]) Bunge U. B. I n. 263. Šiame 1254 m. kovo 12 d. dokumente mes randame liudininkus Replen (Rėklys) ir Gerstuchen.

[2]) .iūr. „Polnoje sobranie ruskich lietopisej“ V (VI) 192, Petrapilis 1851 (Sofijos Kronikoj). Stryjkowski „Kronika“ I 297 sako, kad 1254 m. Vaišelgas pabėgęs pas Danielių dėl to, kad Mindaugas atpuolęs nuo krikščionybės. Bet tai netiesa: tų laikų dokumentai rodo, kad Mindaugas nebuvo apostatavęs; jis, kaip matysime vėliau, pasiliko krikščioniu iki mirties.

[3]) Theiner M. P. et L. I n. 123, Bourel „Les Registres d'Alexandre IV, I 96 s. n. 263.

[4]) Theiner M. P. et L. I n. 123a.

greičiau tik intimaus, slapto pobūdžio: mag. Andriejus, kaip matėme, dėl to nukentėjo. Ir aš prisidedu prie tų nuomonės, ku⸗ rie sako, kad Mindaugas pasilikęs krikščioniu iki mirties[1]).

2. Lietuvos vyskupijos įkūrimas 1253 m.

Vienuolio Kristijono paskyrimas Lietuvos vyskupu ir jo pastatymas vien Romos priklausomybėj. Jo veikimo apystovų sunkumas. Kristijono išvyki⸗ mas iš Lietuvos 1259 m. Vyskupo buveinės problema.

Kaip matėme, 1251 m. apsikrikštijo Mindaugas su savo žmo⸗ na ir apie 600 lietuvių. Savo raštuose popiežiui Mindaugas ke⸗ tino apkrikštyti visą Lietuvą. Taigi atsirado reikalas turėti savo vyskupą, steigti vyskupiją ir statyti katedrą.

Pop. Inocent. IV jau savo bulėj 1251 m. liepos 17 d.[2]) įsako Kulmo vyskupui išrinkti patyrusį pasauliniuos ir dvasiniuos da⸗ lykuos vyrą ir, pakvietus du ar tris vyskupus, įšventinti jį vys⸗ kupu, kaip tik karalius nurodys katedrai vietą ir jos gyvavimui tinkamas sąlygas; vyskupas turi būti tik popiežiaus priklauso⸗ mybėje; apie šių dalykų įvykdymą popiežius prašo greitai pra⸗ nešti.

Tų pačių metų liepos 26 d. popiežius įsako Rygos, Dorpato ir Osilijos vyskupams, taip pat ir Livonjios ordinui padėti Min⸗ daugui krikštyti lietuvius, o prieš visus, kas Lietuvą pultų ar skriaustų, pavartoti dvasinius ir pasaulinius ginklus[3]).

Bet vyskupijos įkūrimas neįvyko taip greit, kaip popiežius manė. Tam buvo daug priežasčių. Istorikai įvairiai jas aiškina, bet ką nors tikro negali pasakyti.

---

[1]) Prie šio klausimo aš ilgiau neapsistoju, nes jis jau išrištas kitų. Plačiai, rimtai ir nuodugniai rašė apie tai J. Stakauskas savo knygoje „Lie⸗ tuva ir Vak. Europa XIII amžiuje" ps. 185—240. Autorius pasisako už tai, kad kar. Mindaugas mirė krikščioniu. Iš literatūros paminėtina: Livländ. Reimchronik 6334—6586. „Ipatjevskaja Chronika" II 187 s. J. Długosz „Dzie⸗ jów polskich ksiąg 12" II 362. Stryjkowski „Kronika" I 292.

[2]) Theiner I n. 105. Berger III 1, 5440. Cf. Dr. M. Perlbach „Preussische Regesten", ps. 110. Königsberg Pr., 1876 m.

[3]) Bunge U. B. I n. 226. Theiner I n. 106. Cf. Strehlke „Regesten zur Geschichte Mindowes von Litauen" iš S.S. r. Pr. II 135. Herm. Hildebrand „Livonica" ps. 23.

Jul. Latkowski[1]) mano, kad delsimas įvykęs dėl Mindaugo vedamų karų. Su tuo dalinai galima sutikti. W. Kętrzyński[2]) spėlioja, kad ordino intrygos sutrukdę vyskupijos įkūrimą. Tačiau aiškių davinių nėra.

H. Łowmiański[3]) čia kaltina kar. Mindaugą, būk jis nesudaręs sąlygų: nepastatęs katedros ir jai ekzistencijos neparūpinęs. Tiesa, dotacijos dokumentas yra iš 1254 m. kovo 12 d.[4]), bet bendras pritarimas ir pažadas yra aiškus iš ankstyvesnių Mindaugo raštų[5]); o pagaliau katedra statyti geriausiai yra tik pačiam vyskupui esant vietoje.

J. Stakauskas[6]) mano, kad arkivys. Albertas trukdęs Kulmijos vyskupą ir pagaliau pats delsęs šventinti Lietuvos vyskupą. Bet čia tenka pasakyti, kad to trukdymo nebuvo, nes arkiv. tik 1253 m. atvyko Rygon.

Dirstelkime bent trumpai į šio klausimo apystovas. Rygos vyskupu iki 1253 m. pavasario buvo Nikalojus; tai žmogus be didesnių gabumų, nelabai mėgiamas Romos kūrijoj. 1245 m. gruod. 8 d.[7]) pop. Inocent. IV įšventino Albertą Suerbeer Prūsijos arkivyskupu, o 1246 m. bal. 2 d.[8]) paskyrė jį Pabalčio ir Rusijos legatu. Kaip jau aukščiau matėm, ark. Albertas buvo atvykęs į Prūsus, bet teut. ordinas stojo su juo į kovą ir visas jėgas panaudojo, stengdamasis neprileisti jam apsigyventi Prūsuose. Nesantaikos priežastis buvo ta, kad Albertas nepritarė jų grobuoniškai politikai. Savo tikslą jie pasiekė: ark. Albertas turėjo apsigyventi Lübeck'e. Pop. norėjo apgyvendinti jį Rygoje, bet buvo nepatogu priversti atsisakyti nuo vietos vysk. Nikalojų. 1253 m. pavasarį mirė vysk. Nikalojus ir ne vėliau rugpiū

---

1) J. Latkowski, Mendog król litewski" ps. 358.

2) W. Kętrzyński „O dokumentach Mendoga, króla litewskiego" ps 9.

3) H. Łowmiański „Studya nad początkami..." II 342.

4) Bunge U. B. I n. 263 ...mittentes ipsum (vysk. Kristijoną) in corporalem possessionem, assignantes etiam eidem pro dote Rassegene medietatem. Betegallem medietatem, Lokowe medietatem..." Cf. SS. r. Pr. II 136. Kraszewski „Litwa" II 402, Addit. IV (čia ištisas raštas).

5) Popiežiaus rašte 1253 rugp. 21 d. randame: „...maxime cum ipse (Mind.) de novo in expensis suis paratus esset erigere catheralem ecclesiam, ae ipsam dotare magnifice pro Dei gloria et horare..." Bunge U. B. I n. 254.

6) J. Stakauskas „Lietuva ir Vak. Europa" ps. 107 ss.

7) Potthast 11957. Voigt „Cod. dip. Pruss." I 1246 m. Cf. Ewald „Die Eroberung Preussens" II 260 s.

8) Klempin „Pommersches Urkundenbuch" I 282.

čio vidurio atvyko arkiv. Albertas: rugp. 24 d. jau jis steigia Kukenhuseno katedrą ir Pernavos kapitulą[1]).

Livonijos mag. Andriejus buvo palankus Lietuvai. Jis padėjo Mindaugui susisiekti su Roma krikšto ir vainikavimo reikalais, kaip tai matėme aukščiau. Bet tas nereiškia, kad kardin. ordinas buvo palankus Lietuvai.

1253 m. rugp. 21 d.[2]) Inocentas IV patvirtino ordinui žemes (Wangen, Carsouwe ir po pusę Dainavos ir Raseinių), būk padovanotas karal. Mindaugo. Ši donacija sukelia daug abejojimų. Kaip Mindaugas galėjo dovanoti žemes ordinui, nuo kurio visomis jėgomis kratėsi? Taip pat niekur nerandame pažymėta, kad mag. Andriejus būtų statęs tokias (žemių donacijas) sąlygas. Tarp kitų žemių yra minima ir Raseinių pusė. Bet sunku prileisti, kad Mindaugas ją būtų dovanojęs, kadangi jos pusę pavedė Lietuvos vyskupui, o jam (vysk.) pavedė, be abejonės, tokias žemes, kurios pačiam buvo artimos ir brangios. Matyt, ordinas, beintryguodamas kitais būdais, padirbdino ir šį donacijos dokumentą[3]). Čia tenka pritarti virš minėtajai Kętrzyńskio nuomonei, kad ordino intrygos prisidėję prie vyskupijos steigimo sutrukdymo.

Nesulaukdamas vyskupo ir vyskupijos steigimo, kar. Mindaugas 1253 m.[4]) kreipiasi į Romą apie tai klausdamas. Pop. tuoj atsiliepia į šį klausimą ir 1253 m. birželio 24 d.[5]) siunčia raštą jau ne Kulmijos vyskupui, bet Livonijos ir Prūsijos arkivyskupui Albertui.

Kyla klausimas, — dėl ko taip daro? Greičiausiai dėl to,

---

[1]) Ewald III 53. Dr. Kauck „Kirchengeschichte Deutschlands" III—IV laida, IV 683. Er. Chudzinski: „Die Eroberung Kurlands durch den deutschen Orden im XIII Jahrh" ps. 33 ss. (1917).

J. Stakauskas manė, kad ark. Albertas jau 1249 m. rezidavo Rygoj. Taigi jo išvadžiojimai apie ark. Alberto veiklą did. koalicijos prieš Mindaugą metu yra su dideliais trūkumais (ps. 75—79). Taip pat su trūkumais nagrinėjamas klausimas, kodėl pop. pavedė vyskupijos steigimo klausimą Kulmijos vyskupui (1251 m.), o ne ark. Albertui (ps. 103 ss.).

[2]) Bunge U. B. I n. 255.

[3]) J. Stakauskas ps. 135—149 plačiai nagrinėja donacinių Mindaugo dokumentų tikrumą ir prieina išvados, kad tik vienas yra tikras, o kiti padirbti; čia jo nuomonė sutinka su W. Kętrzyńskio („O dokumentach Mendoga . . .").

[4]) Rainaldi ann. ad a. 1253 § 28.

[5]) Theiner M. P. et L. I n. 111. Bunge U. B. VI n. 2733.

kad Kulm. vyskupas jam pavestosios misijos neįvykdė. Taip pat gal ir dėl to, kad ark. Albertas, kaip aukščiau matėme, užstojo prūsus prieš vokiečių agresingumą. Taigi, pop., gal būt, manė, kad Mindaugas prieš Albertą nieko prieš neturėsiąs.

Šio rašto (birž. 24 d.) turinys visiškai panašus į 1251 m. liep. 17 d. siųsto Kulmijos vyskupui rašto turinį, tuo tik skirtumu, kad buvo praleista apie vyskupo egzempciją ir apie tai, jog Lietuva yra popiežiaus globoj.

Matyt, Mindaugas dar vieną raštą pasiuntė popiežiui, nurodydamas net kandidatą į Lietuvos vyskupus, kad Inoc. IV 1253 m. rugp. 21 d.[1]) siunčia ark. Albertui kitą raštą, kuriame tarp kita sakoma: „... Postmodum autem idem rex per litteras, affectione plenas, petivit a nobis, ut de fratre Christiano de domo Theutonicorum in Livonia, viro unique literato, provido et honesto, quem secum tempore suae conversionis habuit, et iuxta se in futurum habere desiderat, praedictae provideri ecclesiae faceremus..."

Iš čia aiškėja, kad Mindaugas pakartotinai prašė vyskupo ir kandidatu nurodė Kristijoną.

Ark. Albertas įšventino Kristijoną vyskupu, paimdamas nuo jo paklusnybės priesaiką sau, o ne Apaš. Sostui. Sunku žinoti, ar ark. Albertas tai padarė tyčia, ar tik dėl to, kad nebuvo gavęs paskutinio pop. rašto. Bet, kaip būtų žinojęs apie kandidatą, jeigu nebūtų gavęs minimo rašto? Kadangi ark. Albertas neseniai buvo atvykęs į Rygą, tai sunku buvo žinoti visas apystovas, o turėti savo priklausomybėj Lietuvos vyskupą, pagunda buvo didelė: taigi ir padarė, kaip jam buvo parankiau[2]).

Karalius Mindaugas, žinoma, nebuvo patenkintas tokiu ark. Alberto pasielgimu ir siunčia popiežiui prašymą, kad dalykus sutvarkytų. Inoc. IV 1254 m. rugs. 3 d. duoda įsakymą Naumburgo vyskupui išimti vysk. Kristijoną iš arkivyskupo jurisdikcijos ir pavesti jį popiežiaus priklausomybei[3]). Tuo pačiu laiku

---

[1]) Bunge U. B. I n. 254. Potthast 15098. SS. r. Pr. II 136.

[2]) Šios nuomonės yra ir J. Stakauskas; žiūr. jo veikalo ps. 110.

[3]) Bunge U. B. I n. 273 (tik čia klaidinga data — rugs. 5 d.). Theiner I n. 120. Berger III 504 n. 7998. A. J. Turgenev „Historica Russiae Monumenta I 58 n. 91 (1841 m.). Pr. U. B. I n. 293. H. Hildebrand „Livonica vornehmlich aus dem XIII Jahrh. im vatikanischen Archiv" ps. 23 (Riga 1887). Cf. J. Stakauskas ps. 110 s. s.

siunčia popiežius raštą Mindaugui, kuriame stengiasi arkivyskupo pasielgimą sušvelnyti, sakydamas, būk jis įšventinęs vysk. Kristijoną pirma negu bulę gavęs; taip pat pabrėžia, kad jis (pop.) visai nemanęs pavesti Lietuvos vyskupą Rygos arkivyskupo priklausomybei[1]). Tą pat rugs. 3 d. popiežius parašė ir vysk. Kristijonui[2]), pranešdamas apie tai, kas įvyko.

Taip, 1253 m. buvo įsteigta Lietuvos vyskupija. Jos vyskupas priklausė tiesiog nuo Romos. Katedra turėjo būti pastatyta, bet ar ji buvo pastatyta, žinių neturime. Trūksta taip pat žinių ir apie vysk. Kristijono veikimą.

Kyla klausimas: dėl ko vysk. Kristijono veikimo nematyti — ar jis buvo neveiklus, ar jam aplinkybės neleido veikti?

Į šiuos klausimus sunku atsakyti. Dokumentuose nerandame žinių apie jo gabumus. Gal nerandame dėl to, kad ordinas ir arkivyskupas buvo prieš jį nusistatę (dėlei ekzempcijos), taigi nuošaliai laikėsi ir nerašė. Mindaugas giria jį savo rašte, kuriame perstato kaipo kandidatą į vyskupus[3]). Bet, gal tas buvo tik paprasta mandagumo forma. Jeigu atsižvelgti į tai, kad karalienė Morta buvo labai palanki tikybos dalykams, kad pats karalius buvo šiuo atžvilgiu rūpestingas, tai vysk. Kristijono veikimas turėjo pasirodyti. Matyt, kad kitos apystovos trukdė jo darbą. Tos priežastys buvo: ordinų tykojimas užgrobti Lietuvą ir jų žiaurus elgimasis su pagonimis — tas vargino visus lietuvius, o ypač žemaičius. Kadangi Mindaugas turėjo kariauti su įvairiais priešais, tai, būdamas tolimuose kraštuose, negalėjo tinkamai remti vyskupijos organizavimą ir ginti vyskupą nuo trukdytojų.

Dokumentų rinkiniuose yra vysk. Kristijono raštas 1254 m. balandžio 6 d., kuriuo jis perleidžia kardininkams dešimtinę nuo dovanotųjų jam žemių (pusės Raseinių, Betygalos ir Laukuvos), jei jie suteiks pagalbą, būtent: vizitacijos metu duos jam dvylika

---

[1]) Bunge I 272. Dreger Cod. dip. Pom. I n. 249. Potthast 15508. SS. r. Pr. I 137. Cf. Latkowski ps. 63.

[2]) Bunge U. B. Reg. I n. 308. SS. r. Pr. II 137. Tų pačių metų rugs. 20 d. popiežius rašo vysk. Kristijonui kitą raštą. Žiūr. Raczyński Cod. dip. Lituan. I 9 n. 6. Potthast 15519. SS. r. Pr. II 137:

[3]) Tai mes žinome iš Inoc. IV bulės 1253 rugp. 21 d. Bunge U. B. I n. 254. Palyg. taip pat Aleksandro IV raštą. Bunge U. B. III n. 279 a.

raitelių ir archidjakonui 7 raitelius[1]). Galimas daiktas, kad šis dokumentas padirbtas; bet, jeigu ir taip būtų, vis tik jis yra tam tikru įrodymu, kaip sunki ir netikra buvo Kristijono būklė, kad, lankant vyskupiją, buvo reikalinga tokia apsauga.

Kad sunki buvo vysk. Kristijono padėtis, rodo taip pat pop. Aleksandro IV raštas 1255 m. kovo 7 d., kuriame jis prašo karalių ginti vysk. Kristijoną nuo pagonių[2]). Apie pusę 1259 m. Kristijonas visai apleidžia Lietuvą. 1259 m. rugsėjo 7 d.[3]) jis konsekruoja bažnyčią Floridi Orti. Kiek vėliau paskiriamas Münsterio (Monasteriensis) vyskupu. 1262 m. kovo 15 d. mes matome Kristijoną Maince (Moguntiae), o tų pačių m. balandžio 15 d. Frankfurte.

Kai dėl „Lietuvos vyskupo“ Vito (įšvęsto 1253 m.), mažai tenka pasakyti, nes jis niekados nevaldė jokios vyskupijos Lietuvoj. Tai buvo vien silpnas lenkų bandymas prisidėti prie Lietuvos apkrikštijimo. Lenkai tuo metu patys buvo silpni, taigi, bandymas skelbti Kristaus mokslą pietinėj Lietuvoj, pasiliko be žymesnių pasėkų[4]).

Apie kitą Lietuvos misionierių, Jotvingių (Jatvezonijos) vyskupą Henriką dar mažiau kas galima pasakyti, nes jis taip pat

---

[1]) Šio rašto originalo nesurasta. Nuorašas randamas: Dreger „Cod. dip. Pom.“ I 355. Raczyński Cod. d. Lit. I n. 11. Bunge U. B. I n. 266, Cf. SS. r. Pr. II 137. Perlbach Regesten 133 n. 456. Kraszewski „Litwa“ II 409. Dodat. V (in extenso; čia ir daugiau raštų in extenso). Kętrzyński „O dokumentach ...“ Ser. II tom. XXV ps. 189 ir 196 abejoja apie šio dokumento tikrumą. H. Łowmiański „Studya nad początkami społeczeństwa ...“ II 353 ss.

[2]) Pr. U. B. I n. 311 (in ext.) Bunge III n. 279 a.

[3]) Henrieus Paszkiewicz „Regesta Lithuaniae“ n. 363, n. 365, n. 391, n. 392. Cf. Paszkiewicz „Jagiellonowie a Moskwa“ I 99.

[4]) Pop. Aleksand. IV savo raštu 1255 kovo 1 d. priima vysk. Vito atsisakymą nuo Lietuvos vyskupijos ir sutinka palikti jam titulą. Žiūr. apie tai Hildebrand „Livonica“ ps. 55 (bulla in extenso). Cf. Godysław Poszka in M. P. H. II 572 s. Chronicon von Oliva in SS. r. Pr. I 758. Annales Capituli posnaniensis in M. G. SS. XXIX 449 s. ir 462. Bourel Registres d'Alexandre IV, IV 1 fasc. ps. 55 n. 199. Katalog biskupów Krakowskich M. P. H. III 360. Latkowski ps. 66. Stryjkowski „Kronika“ I 289.

J. Stakauskas „Lietuva ir Vakarų Europa“ ps. 115 ss. gana plačiai rašo apie Vitą, žemėlapy bando vyskupijos ribas apibrėžti, bet, tenka pasakyti, kad tas viskas pasilieka vien spėliojimais.

jokios vyskupijos nevaldė; apie jį ir žinių mažai turime. Jis ban= dė įkelti koją į Lietuvą iš Prūsų[1]).

Dabar tenka pasvarstyti klausimas: kur turėjo būti vyskupo apsigyvenimo vieta ir katedra. Nuosekliausias, rodos, būtų atsa= kymas, kad ten, kur buvo pavestos vyskupui žemės, taigi apie Raseinius. Savaime siūlosi mintys, kad vyskupas tenai turėjo gy= venti, kur buvo karal. Mindaugo sostapilis. Bet, kur tas sostapilis buvo? Į šį klausimą nelengva atsakyti. Yra daug hipotezių, bet ką nors tikra sunku pasakyti. Pabandykime tuos spėliojimus pasvarstyti.

Mindaugo dokumente 1253 m. liepos mėnesio randame pa= žymėta: „Datum in Lettowia in curia nostra, anno Domini MCCLIII, mense Julio“[2]) ir kitame 1260 m. „Letowiae in curia nostra anno Domini... medio mensis Iunii“[3]). Abudu čia ci= tuotieji išsireiškimai nenurodo vietos. Ir bendrai iš Mindaugo raštų mes negalime susekti, kur buvo jo rezidencija, sostapilis.

Volynijos kronika išsitaria vieną kartą apie Mindaugo pilį „Woruta“[4]). Kitos rusų kronikos nieko apie tai nesako, o jei sako, tai tik tos, kurios ėmė žinias iš Volynijos kronikos.

Stryjkowski[5]) ir Kojałowicz[6]) savo kronikose pažymi, kad Mindaugo sostapilis buvo Novogródke (į rytus nuo Gardino). Gana daug istorikų paseka šią mintį[7]). Bet vėlesni istorikai ieško

---

[1]) S.S. r. Pr. II 45. Pastaba ir 138. Totoraitis „Die Litauer unter dem König Mindowe“ ps. 93 s. Th. Narbutt „Dzieje narodu Litewskiego“ IV. Priedai ps. 11 ss. H. Paszkiewicz „Regesta Lituaniae“ I n. 230. Kaz. Tymie= niecki savo veikale „Misja Polska w Prusiech i sprawadzenie Kryžaków“ stengiasi parodyti lenkų įtaką į prūsus, bet jis labiau liečia politiką negu tikybą; tiesa, jis liečia ir krikščionybės klausimą; bendrai tenka vis tik pažy= mėti, kad nei vienokia nei kitokia įtaka nebuvo didelė.

Apie politinius (kariškus) santykius lenkų su jotvingiais ir prūsais kiek plačiau kalba St. Zajączkowski savo veikale „Podbój prus i ich koloniza= cja przez krzyžaków“ ps. 22—31.

[2]) Bunge U. B. I n. 252.

[3]) Ibid. I n. 354. Net tame atsitikime, jei šis raštas būtų padirbtas, minimas rašto išsireiškimas turi didelės svarbos, nes rodo, kaip Mindau= gas paprastai baigdavo savo raštus.

[4]) Šis pavadinimas iš Volynijos kronikos pateko į Ipatjewską „Polnoe sobranie russkich lietopisej“. IV 97.

[5]) Stryjkowski „Kronika“ I 289.

[6]) Kojałowicz „Historiae Lituaniae“ IV 97.

[7]) M. Murinius „Kronika abo opisanie ziemi y Mistrzów pruskich“ ps. 46. Aug. L. Schlötzer „Geschichte von Litauen...“ iš „Fortsetzung der

Lietuvos sostapilio kitur: kai kurie Suvalkų krašte[1]), kiti Vil≈niaus apylinkėj[2]). W. Kętrzyński gana logingai daro, Mindaugo sostapilio ieškodamas arčiau Žemaičių, ten, būtent, kur vysk. Kristijonas gavo posesijas katedrai steigti, apie Raseinius, Bety≈galą ir Laukuvą. Jis mano, kad tai bus Uturiai, keli kilometrai atstumo nuo Betygalos į rytų pietų kampą[3]). Prieš Ututrius pa≈sisako kitas, vėlesnis lenkų tyrinėtojas L. Krzyvicki: jis spėja, kad sostapilis buvęs Ariogaloj[4]). Šių laikų tyrinėtojas Hen. Łow≈miański linkęs manyti, kad Mindaugo sostapilis turėjęs būti ant kairiojo Neries kranto[5]). Lietuvos universiteto prof. E. Volteris spėja, kad Mindaugo sostapilis galėjęs būti netoli Anykščių (Ute≈nos apskr.), Šeiminiškėlių kaime, tarp Volupio ir Vorelio upokš≈nių[6]). Lenkų istorikas Henryk Paszkiewicz savo knygoj „Ja≈giellonewie a Moskwa" gana plačiai apsistoja prie Mindaugo sostapilio klausimo. Jis tvirtina, kad sostapilis negalėjęs būti Že≈

---

allgem. Welthistorie durch eine Gesellschaft von Gelehrten in Teutschland und England" V Teil. ps. 42. Aug. v. Kotzebue „Preussens ältere Geschichte" II 10. Ernst Bonnell „Über einige Ereignisse..." IX 297. P. N. Batjuškov „Bielorussija i Litva" ps. 57 ir kiti.

[1]) K. Skirmuntt „Mindaugas Lietuvos karalius" 1907 m. „Draugijoje" III 158 mano, kad sostapilis buvęs Liškiavoj. Šiai minčiai pritaria ir J. Totoraitis, žiūr. ps. 51, past. 2.

[2]) T. Norbutt „Dzieje starożytne narodu Litewskiego" IV 130 mini Krevą. Livländische Reimchronik (8347) in S.S. r. Liv. nurodo Kernavą prie Vilijos. Latkowski „Mendog król Lit." ps. 38 pastebi Varnėnus (į rytus nuo Vilniaus).

[3]) W. Kętrzyński šį klausimą liečia dviejuose veikaluose: „O Dokumen≈tach króla Mendoga" atsp. „Rozprawy Akad. Umiejętn" Ser. II, tom. XXV ps. 198 s. ir „Najdawniejsza stolica litewska" atsp. „Kwartalnik Historyczny" Roczn. XXI sąsiuv. 4 ps. 606. (abu 1907 m.). Čionai autorius stengiasi įrodyti, kad „Voruta" tai tie pats Uturiai, tik per klaidą esančios persta≈tytos≈sukeistos raidės „r" ir „t". Autorius tuo labiau linkęs manyti, kad čionai buvęs sostapilis, nes čia esąs pylimas.

Aš aplankiau šią vietą, bet tas pylimas nedarė jokio ypatingo įspūdžio ir sunku atspėti, ar tai pylimas, ar tik gamtos padarinys.

[4]) L. Krzywicki „W poszukiwaniu grodu Mendoga" atsp. „Przegląd Historyczny". Tom. VIII, sąs. I 43 ir 46 ss. sako, būk Uturių pylimas esąs gamtos padaras ir bendrai Uturių apylinkė nėsanti tam tinkama.

Cf. J. Sprogis „Geografičeski slovar drevnej Žemojtskoj zemli XVI stolietja" I 93, 177, 208 ss. (Wilno 1888, rusiškai).

[5]) H Łowmiański „Studya nad początkami społeczeństwa i państwa Litewskiego" II 107—110.

[6]) Žiūr. „Lietuvos Aidas" (laikr.) 1935 m. rugp. 3 d. N. 176 str. „At≈rasta Mindaugo laikų Vorutos pilis".

maitijoj, nes Ipatjewskoj kronikoj esą pasakyta, kad Tautvilas nuo Mindaugo sostapilio sugrįžęs į Žemaitiją („... ottuda že vozvrativšasja na Žemojt" Ipot. II 818. Cit. sulig Paškev.). Paškevičius yra linkęs ieškoti sostapilio aukštaičiuose[1]).

Aš būčiau linkęs Mindaugo sostinės ieškoti Žemaitijoj, Varniuose, ar netolimoj jų apylinkėj, ir tai štai dėl ko.

Porą kartų bandžiau tyrinėti Žemaitijos situaciją strategišku atžvilgiu. Čia puola į akis Varniai, kurie yra beveik Žemaitijos centre, tarp dviejų ežerų, apsupti balomis. Šis punktas chronikose, o ypač rašte „Litauische Wegeberichte"[2]) dažnai minimas. Ežeruose, anot vietos gyventojų[3]), yra du keliai, vadinami kulgrindais, kurių paviršius yra pridengtas vandeniu. Jie pastatyti būk iš stačių ąžuolų, greta vienas kito sukaltų į dugną.

Varniai buvo svarbūs kaipo susisiekimo punktas. Gynimosi punktu galėjo didelės svarbos turėti kalnas Medvėgalis, kuris yra į pietus-rytus nuo Varnių apie 15 km. atstume. Jo aukštis 234 m. Šalia jo stovi dar Pilių kalnas ir Aukų kalnas. Jų pavadinimai yra reikšmingi. Tik paties aukščiausio kalnelio pavadinimas (Medvėgalis) nėra aiškus ir apie jį yra daug legendų. Atsižvelgiant į tai, kad nuo Medvėgalio toli matyti, kad jis iš vakarų nuo priešų apsaugotas eile ežerų, kad ir arti jo yra raistų, ir pagaliau, kad iš visų pusių yra apsuptas daugybe piliakalnių[4]), kurių ugnys galėjo būti toli matomos, tenka spėlioti, kad šis svarbus punktas negalėjo būti nepanaudotas strategijai. Bet ar čia buvo Mindaugo sostinė, apie tai žinių neturime.

Vis tik galų gale turime pasisakyti, kad

1) Ligšiol neturime pakankamų žinių, kur buvo Mindaugo sostinė.

Ir ši vieta man teko matyti. Pati situacija iš tikrųjų atrodo įdomi ir strateginiu atžvilgiu svarbi.

[1]) H. Paszkiewicz „Jagiellon. a. Moskwa" I 79—88. (Warszawa 1933).

[2]) S.S. r. Pr. II 662 ss. Čia šis punktas vadinamas Varnetilte, Varletilte etc. L. Wegeber. paduoda žinias iš XIV amž.

[3]) Dabartinis Varnių klebonas kun. Juozapavičius sako, kad pats važiavęs vienu iš tų kelių. Važiavimas buvęs toks pavojingas, kad jo bendrakeleivis nuolat žegnojęsis iš baimės. Važiuoti jais gali tik tas, kas gerai žino juos.

[4]) Viena tų piliakalnių eilė eina nuo Telšių į pietus, kita Dubisos pakrantėmis, trečia Šiaulių apylinkėse, ir galop Nemuno krantais.

2) Kronikų užsiminimas apie Vorutą ne daug ką pasako, nes tas svetimo kronikerio pavadinimas galėjo būti klaidingas. Be reikalo tas vienatinis užsiminimas tiek galvosukio padarė isto-rikams.

3) Nėra reikalo Mindaugo sostapilio ieškoti būtinai vienoj vietoj. Jis greičiausiai buvo kilnojamas į įvairias puses pagal tai, su kuo buvo kariaujama — ar su šiaurės, ar su pietų, ar su rytų priešais. Nereikia manyti, kad tų laikų sostapilis buvo panašus į šių laikų sostines, su visomis ministerijomis ir valdžios apa-ratu. Reikia atsiminti, kad anų laikų karolingų-kapetų valdovai taip pat neturėjo savo pastovių rezidencijų, o keliavo nuo vieno savo vasalo pas kitą ir taip maitinosi su visu savo „dvaru"[1]). Taigi nieko įstabaus, jeigu ir Mindaugas neturėjo pastovaus sostapilio[2]).

3. Valdovų vainikavimo reikšmė vidur. amžiais

Bažnyčios santykiai su hegemoniniais (karolingų ir vokiečių) valdovais. Bažnyčios ir valstybės ginčų priežastys ir jų šalinimas. Vainikų teikimas ki-tiems (ne hegemoniniams) valdovams. Karal. Mindaugo vainikavimo reikšmė.

Kristus, kuris įkūrė Bažnyčią, paliko žmonijai savo mokslą. Skelbdamas tą mokslą Kristus naudojo palyginimus, kad žmo-nės geriau jį suprastų. Nežiūrint į tai, daug dar pasitaikydavo neaiškumų ir nesusipratimų, beplintant tam Jo mokslui žmonėse. Ypač pirmaisiais krikščionijos amžiais kilo daug klaidingų aiški-nimų, herezijų ir t.t.

Taip pat ne lengva buvo nustatyti Bažnyčios ir valstybės san-tykius. Dabar yra nusistovėjusi pažiūra, kad Bažnyčios ir vals-tybės yra suverenės, savarankiškos valdžios. Bet amžių bėgyje, iki tas dalykas išsiaiškino, buvo daug neaiškumų, nesusipratimų.

Kada krikščionybė atgavo laisvę Milano ediktu (312 m.), ji pradėjo smarkiai plėstis. Žmonių masės ne taip greitu laiku

---

[1]) J. Stakauskas „Lietuva ir Vak. Eurvpa..." ps. 59 pažymi, kad „Romos imperijos vokiečių imperatoriai neturėjo savo valstybės centro ir centralizuotos valstybinės organizacijos".

[2]) Palyg. K. A. Steponaitis „Ar rasta Voruta" iš „Liet. Aido" 1935 m. rugs. 16 d. N. 212 (straipsnis).

galėjo susipažinti su krikščionybės esme. Tautų kilnojimasis bu≠vo palaidojęs ligšiolinę kultūrą ir šiuo atžvilgiu platūs dirvonai gulėjo Europoje. Bažnyčia pradėjo tuos dirvonus purenti (ėmė steigti pradžios mokyklas prie parap. bažnyčių arba vienuolynų). Bet ne maža laiko praėjo iki švietimas pakilo. Dar Karolio Di≠džiojo laikais († 814 m.) tenkintasi beveik vien pradžios mokyk≠lomis. Vėliau pradėjo dygti vidurinės mokyklos ir tik 13 amžiuje — universitetai. Pažymėtina, kad pirmieji univ≠tai buvo įsteigti dvasininkų.

Viduriniais amžiais Bažnyčia lošė didelę rolę ne tik švietimo srityje, bet ir visuomeniniam gyvenime, o nuo Romos valstybės susilpnėjimo, net politikoj. Dar tautų kilnojimosi laikais, 451 m., Romos seneliui≠popiežiui teko susitikti su Atila, jį nuraminti, ir tuomi išgelbėti Romą nuo sugriovimo[1]).

Kada Romos imperija suskilo į 2 dalis, popiežiams teko atsto≠vauti vakarinę dalį, nes pasauliniai valdovai buvo sunykę ir ne≠buvo, kas atstovautų. Tas tęsėsi iki Karolingų laikų.

Tuo tarpu popiežiai įsigijo nuosavybę dovanojimų keliu, ir 756 m. įsikūrė vad. Bažnyčios valstybė.

Pažiūrėkime dabar kaip vystėsi Bažnyčios ir valstybės santy≠kiai viešame gyvenime. Pirmiausia čia teks paliesti Bažnyčios su hegemoninėmis valstybėmis (karolingų, vokiečių valdovų) santy≠kių klausimą. Apie antraeilių valstybių santykius su popiežium pakalbėsime vėliau.

Jau prieš karolingų laikus ne kartą teko spręsti santykių ir prestižo klausimą tarp Bažnyčios ir valstybės. Pop. Gelazijus (492—496) jau pabrėžia savo misijos aukštumą tikėjimo daly≠kuose ir duoda suprasti imperatoriui, kad šiuose dalykuose jis (imper.) turįs su tuo skaitytis[2]). Truputį vėliau pop. Simachas

---

[1]) Grigorius „Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter“ V laida 1903 m. II 191 s. pabrėžia, kad pop. Leonas buvęs tada vienatinis kultūros atstovas ir, išgelbėdamas Romą nuo sunaikinimo, išgelbėjo ir kultūrą.

[2]) Pas Thiel „Epistolae Romanorum Pontificum“ ps. 350 s. štai ką randame: „... Duo quippe sunt, imperator auguste, quibus principaliter mundus hic regitur: auctoritas sacra pontificum et regalis potestas. In qui≠bus tanto gravius est pondus sacerdotum quanto etiam pro ipsis regibus hominum in divino reddituri sunt examine rationem. Nosti etenim, filii clementissime, quod licet praesideas humano generi dignitate, rerum tamen divinarum praesulibus devotus collum submittis atque ab eis causas tuae salutis exspectas ...“.

(498—514)[1]) su visu atsidėjimu gina iškeltus pop. Gelazijaus principus prieš tą patį valdovą Anastaziją.

Šeštame šimtmetyje prestižo klausimas lyg buvo nutilęs, bet jį vėl atnaujino pop. Gregorijus Didysis[2]) (590—604).

Bizantijos valdovus daug anksčiau (jau nuo Teodozijaus II) pradėjo vainikuoti Naujosios Romos patrijarchai, o vakaruos vis laikėsi pakėlimo ant skydo paprotys, iki Pepino laikų.

752 m. pop. Zacharijas išsprendžia frankų didiko Pepino nau⸗dai ginčą ir tuomi pašalina nuo sosto silpną merovingų princą Childeriką III. Naujai apšauktą karalių Pepiną patepa vysk. Bonifacius. Dvejus metus vėliau vyksta pop. Steponas II į Fran⸗kų žemę ir tenai Saint⸗Denis'e patepa kar. Pepiną ir du jo sū⸗nus, Karolį ir Karlemoną, ir suteikia jiems „Romiečių patricijų" titulą pagal Bizantijos „Ordo dignitatum"[3]). Frankų dinastijų pakeitimas ir valdovų patepimas buvo, be abejonės, svarbūs po⸗piežiaus žygiai, kurie turėjo ir politinės įtakos[4]).

800 m. per Kalėdas pop. Leonas III Romoj šv. Petro bazili⸗koj uždėjo ant frankų karaliaus Karolo Did. galvos Romos ce⸗zarių vainiką. Tai reiškė Vakarų Romos imperijos atgaivinimą ir jos pastatymą aukščiau už Rytinę dalį[5]), kurią tada valdė ne⸗garbinga Irena. Ir niekas nepakėlė balso prieš šį įvykį. Tiesa, čia

---

[1]) A. Thiel. „Epis. Roman. Pon." ps. 700 ss. (Symmachi Papae Epistolae 10 seu Apologeticus Symmachi episcopi Romani).

[2]) Žiūr. Gregorijaus Did. laišką ciesoriui Mauricijui, atsp. M. G. H. Epistolae I 219 s.

[3]) Cf. Schnürer: „Die Enstehung des Kirchenstaates" ps. 43. Bryce: „Le Saint⸗Empire romain germanique et l'Empire actuel d'Allemagne", Traduc⸗tion Domergue, Paris, 1890 ps. 51—58.

[4]) Gregorovius: „Geschichte der Stadt Rom ..." II 261 pažymi, kad tai buvę iš svarbesniųjų įvykių popiežių istorijoj.

[5]) Vienas anų laikų prancūzų dvasiškis taip charakterizuoja šį įvykį: „Ils (t. y. romėnai) ètoît abandonnez des Grecs qui, long⸗temps ne leur don⸗noîent aucun secours; et C. P. (Constatinople) etoît allors gouvernée par une famme ... Il ètoît donc juste de rèunir le nom d'empereur à la puissance effective; et l'execution s'en fit par les mains du pape, a qui sa dignité donnoit à Rome le premier rang ..." Atsp.: Fleury: Histoire ecclesiastique t. X, 34, MDCCXL.

Monachus Sangalensis „De gestis Caroli Imperatoris Libri Duo" taip atsiliepia: „... Tunc sanctus ille, divinam constitutionem secutus, ut qui iam re ipsa rector et imperator plurimarum erat nationum, nomen quoque Caesaris et Augusti apostolica auctoritate gloriosius assequeretur, invictum Karolum Romam venire postulavit". Iš M. G. H. S.S. II, 743.

reikia greičiau stebėtis, kad anksčiau tas neįvyko, atsižvelgiant į frankų valdovų palankumą Romai.

Anų laikų analistai (kronikeriai) pažymi šį įvykį kaipo ne⸗paprastą, labai reikšmingą[1]). Karolingai įvertino popiežiaus tiky⸗binę, moralinę ir politinę svarbą ir atatinkamai jį (pop.) pagerbė. Popiežius iš savo pusės atsidėkojo jiems už pagalbą Bažnyčiai, ar tai patepdamas, ar teikdamas karališkus vainikus, ar tai su⸗teikdamas „Romos Bažnyčios gynėjo" titulą[2]). Patepimas ir vai⸗nikavimas prisidėdavo prie išsprendimo konkurentų tarpe patep⸗tojo naudai. Taip Karolis Narsusis paskubėjo 875 m. į Romą, kad priimtų iš pop. Hadrijano II pažadėtąjį vainiką ir tuomi nu⸗konkuruotų vyresnįjį brolį.

871 m. ciesorius Bazilijus paabejojo, ar karal. Liudvikas II galįs nešioti Romos imperat. titulą, šis (Liud. II) taip pabrėžė savo laiške: „Tiktai tie yra imperatoriai, kuriuos Romos popie⸗žius tam aliejum patepė"[3]).

Kada frankų karalystės sostas pasiliuosuodavo, būdavo ren⸗kamas naujas valdovas, bet tas išrinkimas pilnai įsigaliodavo tada, kada būdavo pateptas ir vainikuotas.

Kai karolingų giminė susilpnėjo ir išnyko, valdovų vaini⸗kavimo klausimas ir Romos imperatorių titulas buvo perkeltas į Vokietiją. Pirmasis valdovas, kuris buvo vainikuotas, tai — imp. Otonas I Didysis. Tas įvyko Romoj 962 m.

Kaip karolingų laikais, taip ir dabar, popiežiai patepdavo ir vainikuodavo valdovus. Šie stengdavosi tinkamai atsidėkoti.

Laikui bėgant, valdovai įgavo įtakos į popiežių rinkimus ir jų pripažinimą. Tas turėjo blogų pasėkų, nes valdovai kartais

---

[1]) Annales Laureshamenses anno 801, M. G. H. S.S. I, 38. Chronicon Moissiacense anno 801 M. G. H. S.S. I, 305. Liber Pontificalis, Leo III ed. Duchesne cc. 23—24 II, Paris 1892 ps. 7 s. Monachi Sangallensis De gestis Karoli Imperatoris Libri Duo c. 26. M. G. H. S.S. II, 743.

[2]) M. G. H. S.S. II, 743 rand.: „Antistes apostolicus ... ipsum pronun⸗tiavit imperarem defensoremque ecclesiae Romanae". Bendrai, popiežių su karolingais santykių klausime palyg.: Gregorovius op. cit. ps. 475 ss. Sickel: Verträge der Päpste m. d. Karolingern, Deutsche Zeitschr. f. Geschichtswis⸗senschaft, 1894. I, 331 ss. Ketterer: Karl d. Gr. u. d. Kirche, München 1898 ps. 58 ss. Hergenröther: Handbuch d. allg. Kirchengeschichte, 4 Aufl. neu bearb. v. Prof. Kirsch. II Bd. ps. 77 ss.

[3]) Chronicon Salernitanum c. 107, M. G. H. S.S. III, 523: „... hii dum⸗taxat, qui a Romano pontifice ad hoc oleo sancto perfusi suit".

stengėsi iš to turėti kokią nors asmeninę ar politinę naudą. Bažnytinių dalykų pavergimas asmens ir politikos naudai negalėjo išeiti į gerą. Popiežiams tekdavo gintis nuo tų blogybių.

Gana geri santykiai tarp abiejų siuzerenų buvo maž daug iki pop. Gregorijaus VII laikų. Tačiau ligi šiol daug negerumų įsibrovė į tuos santykius. Reikėjo juos pašalinti. Pop. Gregorijus VII ėmėsi to sunkaus uždavinio.

* * *

Pažiūrėkime dabar, kaip rutuliojosi abiejų valdžių santykių klausimai, ir kaip įsibrovė tenai nepageidautini dalykai.

Prie aliejumi patepimo ir vainikavimo, laikui bėgant, reiškėsi vis daugiau ceremonijų: paklausimas, pasižadėjimas, paskelbimas, palaiminimas, patepimas, šv. mišios, šv. komunija, karališkų insignijų įteikimas, kaip antai, kardas ir žiedas, pats vainikavimas, skipetro įteikimas, Te Deum, bendras palaiminimas, procesija[1]) ir t.t.

Drauge su ceremonijomis įsivyravo įvairūs papročiai, įvertinimai ir rimtos iš to pasėkos. Jų aiškinimas ilgainiui pasidarė reikšmingas, ir kartais net skrupulatiškas.

Nuostatai, pop. Gelazijaus suformuoti, buvo įtraukti į kapituliarijų laike suvažiavimo (concilium) Paryžiuje 829 m.[2]).

Dažnai pasitaiko, kad ir geri dalykai būna pagadinami, kada į juos įsimaišo žmonių silpnumai, asmeniškumai, egoizmas. Taip ir Bažnyčios su valstybe santykiuose: kas, rodos, galėtų būti gražesnio ir naudingesnio, kaip šių dviejų galybių geri santykiai!? Kiek daug tuodvi jėgos galėtų padėti viena kitai! Bet laiko bėgyje atsirado kai kurių nepamatuotų pretenzijų iš vienos ar iš kitos pusės. Tie nesusipratimai, tiesa, pasitaikydavo tada, kada netaktingos asmenybės atsistodavo vadovybėje. Taip atsitikdavo, kad pamaži susirinkdavo perdėjimai arba netinkami panaudojimai (abusus) ir reikėdavo susyk daryti gana skaudi operacija ir tuos blogumus šalinti.

---

[1]) Žiūr. įvairiose „Pontificale Romanum" laidose. Cf. E. Eichmann: Die Ordines der Kaiserkrönung in Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, XXXIII tom. Kanon. Abteil. II, ps. 1—44 (Weimar 1912).

[2]) Žiūr.: Concilia. Tomus II, Concilia aevi Karolini I pars. iš M. G. H. 1908 m. ps. 610.

Popiežius patepdavo ir vainikuodavo valdovus, kad jiems (valdovams) suteiktų orumo, kad jų teises sutvirtintų konkurentų atžvilgiu. Tas, ką dabar Tautų Sąjunga daro pripažinimo de fakto ir de jure atžvilgiu, kaip ji budi, kad tautos neskriaustų tautų, ta rolė anais laikais tekdavo popiežiui. Uždavinys rimtas ir prakilnus.

Bet vienas kitas iš popiežių, tarsi, perdaug kartais pasisavindavo sau teisių. Tas ypač pasireiškė šiuose dalykuose: 1) vadinamame „officium morscalci et stratoris", 2) feudo suteikime ir 3) valdovų nuo sosto pašalinime.

„Officium marscalci et stratoris" — tai buvo tam tikros ceremonijos šiem dviem valdovam susitikus, kada pasaulinis valdovas pareikšdavo pagarbą dvasiniam valdovui, patarnaudamas jam: ar tai padėdamas nusėsti nuo arklio (tais laikais ši susisiekimo priemonė, jojimas, — popiežių buvo vartojama), ar pagaliau padėdamas užsėsti ir palydėdamas iki atsiskyrimo vietos.

Kruopštus šio klausimo tyrinėtojas Robert Holtzmann[1]) mano, kad tikros prasmės „officium stratoris ir marscalci" buvę tik 4 atsitikimai, būtent: 1) 754 m. susitinkant karal. Pepinui su pop. Steponu II Ponthion'e, Šampanijoj, 2) 858 m. kaiseriui Liudvikui II susitinkant su Nikalojum I Quinto, ties Roma, 3) 1095 karaliui Konradui (Henriko IV sūnui) susitinkant su Urbonu II Kremonoj ir 4) 1131 m. Lotarui III susitinkant su pop. Inocentu II Liège (Lüttich'e).

Tas pats autorius mini visą eilę kitų atsitikimų, jau iš vėlesnių laikų, kada pasauliniai valdovai teikdavę panašius patarnavimus popiežiams, bet pats pabrėžia, kad ne visada popiežiai priimdavę tai, ir taip pat pažymi, kad buvę ištisi šimtmečiai, kada šios ceremonijos beveik visai nebuvę vartojamos, arba vartojamos be teikimo tam gilesnės prasmės[2]).

Išdidesniems valdovams tas patarnavimas, be abejonės, nepatikdavo. Nors buvo aiškinama, kad tai daroma iš pagarbos šv. Petrui, bet kai kurie valdovai nenorėdavo to daryti. Todėl kil-

---

[1]) Robert Haltzmann: „Der Kaiser als Marschall des Papstes". Eine Untersuchung zur Geschichte der Beziehungen zwischen Kaiser u. Papst im Mittelalter" ps. 3 (1928 m.).

[2]) Nuo 1220 m. per 200 beveik metų nebuvo vartojama ibid. ps. 14. Nuo 1530 m. šios ceremonijos visai pranyko; žiūr. ps. 20 ir 38.

davo nesusipratimų, turėjusių liūdnų pasėkų. Taip buvo su Fri-driku Barbarosa[1]) ir kitais.

Antras nesusipratimų klausimas tai buvo feudo arba bene-ficium klausimas.

Viduriniai amžiai buvo feodalizmo įsivyravimo laikai: už suteiktą tam tikrą dovaną ar privilegiją reikėjo atsilyginti ati-tinkamu patarnavimu. Kyla klausimas, ar popiežius, patepdamas ir vainikuodamas valdovus, suteikdavo jiem valdomąsias šalis kaipo leną, ar tai buvo tik ceremonija, teikianti tam tikrą orumą, turinti kiek prasmės de jure.

Drauge su šiuo klausimu ankštai rišasi ir valdovų paskyrimo bei nuo sosto pašalinimo klausimas.

Praeityje mes randame vienokių ir kitokių šiais klausimais aiškinimų.

Iki Hohenstaufų niekas nekėlė klausimo, kokia teise pop. vainikuoja ir kokios to pasėkos. Valdovai buvo renkami, kaip paprastai, rinkikų kunigaikščių. Dauguma Vokietijos valdovų buvo popiežiaus vainikuoti. Kada Fridrichas Barbarosa norėjo nutraukti tą paprotį, jis bandė surasti tam tikrą „erzacą", aiš-kindamas, kad visa tai (ką teikdavo popiežius) įgauna titulu „Se-natus populusque romanus"[2]).

Su popiežiaus vainikuotaisiais pasaulis skaitėsi. Jis (pas.) sutikdavo ir su tuo, jei kartais popiežius valdovus nuo sosto ša-lino ir ekskomunikavo.

Net pasaulinė įstatimdavystė respektavo bažnyčios nuostatą: kas nuo bažnyčios atskirtas, tas ir valstybės smerkiamas[3]). Ta-čiau popiežių elgesio atžvilgiu daug kas tenka pažymėti.

Popiežius nesiekė „nusikaltėlio mirties", bet jo pasitaisymo. Tai buvo greičiau tėviškas įspėjimas[4]), negu politika, ir popie-

---

[1]) Holzmann ps. 35.

[2]) Otto v. Freisingen: Gesta Friderici I Imperatoris Liber II c. 21 (Anno 1155) iš M. G. H. S.S. XX ps. 405.

[3]) Philipps „Kirchenrecht" III 99. (Regensburg, 1848).

[4]) Pop. Leonas IV rašė karal. Liudvikui II (853): „Ideo pontificatus culmen suscepimus, ut de omnibus, qui in mundo sunt, curam et sollicitudi-nem habeamus, et discordes ad concordiam, Dei nos solaciante gratia, re-vocemus. Quod, nisi faceremus et malum, (quod) sive apud vos sive apud quamcumque regionem perpetratum valemus agnoscere, auctoritate aposto-lica emendare dissimilamus, de omnibus nostris hoc altissimus requirere non omittet". Epistolae Karolini aevi. III. M. G. H. Epist. V, 589.

žius savo žygį atšaukdavo, kaip tik paaiškėdavo, kad tikslas atsiektas. Taip elgėsi pop. Gregorijus VII su Henriku IV, taip ir jo įpėdiniai (popiežiai) su kitais valdovais XII ir XIII amžiuje. Tiktai nepaprastais atsitikimais imdavosi griežtų priemonių. Feodalizmo dvasia šiuo atveju nebuvo suderinama su bažnyčios dvasia: ji (baž.) pati stengėsi apginti nepriklausomybę, taigi ir valdovų nenorėjo pavergti. Valdovams buvo teikiamas titulas, o ne valstybė. Abiejų valdovų santykiai buvo greičiau krikščioniški, negu feodališki. Ne daug ką pasako Laterano rūmuose nupieštas paveikslas, vaizduojąs Lotarą II kaipo „Homo Papae": menininkų vaizduotė plati, — kas uždraus jiems pasirinkti vieną ar kitą siužetą? Ir tas pats paveikslas buvo pašalintas, kad neerzintų Fridricho Barbarosos[1]).

Popiežius aiškino imperat. Fridrikui I, kad ne iš Dievo feudo (ex feudo Dei), bet iš Jo malonės tas daroma, ir, kad karališkos insignijos duodamos jo (imper.) tinkamam išaukštinimui, idant kiekvienas tame matytų popiežiaus palankumą (bonum factum)[2]).

Sulig gilaus Vid. Amžių tikybinio nusistatymo buvo tendencija pastatyti dvasinius dalykus aukščiau už medžiaginius, dangaus karalystę aukščiau — už žemės karalystę. Taigi, kai kas ir dvasinių dalykų vadus bandė statyti aukščiau už žemiškų dalykų vadus. Šv. Augustinas savo knygoje „De civitate Dei" kėlė mintį Dievo karalystę įgyvendinti šiame pasaulyje t. y. norėjo, kad dieviškieji principai taip paveiktų į žmonių gyvenimą, kad čia ant žemės viešpatautų sugyvenimas, darnumas, ramybė, laimė. Popiežiai, kaipo bažnyčios vadai, darbavosi šia kryptimi ir ieškojo sugyvenimo ir bendradarbiavimo su pasaulio valdovais[3]). Deja,

---

[1]) R. Holtzmann. ps. 37—8.

[2]) Regesta Pontificium Romanorum ed. Jaffé, II, 131. Otto Frisigensis episcopi et Ragivini „Gesta Friderici" Liber III ap. M. G. H. S.S. XX, 420, 425, 429; cf. Friderici I Imp. Constitutiones ap. M. G. H. Leges II, 106 s. (Hannoverae 1837). R. Holtzmann savo rašte (ps. 31) pabrėžia, kad „officium stratoris" Hohenstaufų laikais ne ką kitą reiškė, kaip vasalo patarnavimą savo ponui. Bet tai čia jo subjektyvi nuomonė. Yra ir kitaip manančių.

[3]) Pop. Gregorius VII štai ką rašo Ispanijos kunigaikščiams 1077 birž. 28 d. (Gregorii VII Registrum ed. Jaffė II, 283): „Non ignorare credimus prudentiam vestram, quin sancta et apostolica sedes princeps et universalis mater sit omnium ecclesiarum et gentium, quas divina clementia ad agnitionem sui nominis in fide domini ac salvatoris nostri Jesu Christi per evangelicam et apostolicam doctrinam venire praeordinavit. Quibus hanc

ne visada tas pasisekdavo, kadangi čia įsipainiodavo žmoniškos silpnybės, kartais bloga valia.

Jeigu mes surinktume vienos ar kitos pusės įssišokimus krūvon, tai gal ir susidarytume gana neigiamą įspūdį. Gi, jei atsižiūrėsime į tai, kad tas vyko ilgus laikus, kad kartais kronikeriai kai ką perdeda, kai ką netinkamai įvertina, tai ir gausime vaizdą, kad didesni nesusipratimai įvykdomi gana retai ir, kad bendrai abiejų galybių valdovai sugyvendavę gana gerai ir iš to darnumo buvę daug naudos vienai ir kitai pusei.

Dvasinė vyriausybė imdavosi griežtų priemonių dažniausiai tik tada, kada pasitaikydavo nukrypimų tikybos, laisvės ar dorovės srityje.

Pop. Gregorijus VII ėmėsi reformų, kada pasireiškė simonija, netvarka doros atžvilgiu. Prie šios negerovės prisidėjo investitūra. Kova su pasauliniais valdovais dėl investitūros buvo gana ilga ir atkakli. Bet ji buvo neišvengiama; ji turėjo ir gerų pasėkų: apvalė dvasiškiją ir visuomenę nuo daugelio negerovių.

Popiežiai Inocentas III (1198—1216), Gregorijus IX (1227—1241) ir Inocentas IV (1243—1254) kovojo su pas. valdovais (ypač Fridriku II) dėl bažnyčios laisvės. Pop. Bonifacas VIII (1294—1303) kovojo su Pilypu IV Gražiuoju ir kovą pralošė. Nuo 1305 m. prasidėjo vad. Avinjono popiežių nelaisvė. Ji (nelais.) turėjo blogų pasėkų Bažnyčiai ir plačiojo pasaulio visuomenei.

Bažnyčia yra universali įstaiga ir bloga, jei jos valdovas patenka į kurios nors šalies nelaisvę. Bažnyčia tada negali patarnauti visoms tautoms, o būna verčiama tarnauti tik vienai tautai.

Kovos už Bažnyčios laisvę kilo tarp kita dėl to, kad vad.

---

curam, et perpetuam debet exibere sollicitudinem, ut sicut ad conservandam catholicae fidei veritatem, ita quoque ad cognoscendam et tenendam iustitiam documenta et salutifera administret monita... Nolite spem ponere in incerto divitiarum huius soeculi, sed in illo, de quo scriptum est: Per me enim reges regnant... In quo et thesaurizate vobis divitias bonorum operum construentes stabile fundamentum et melioris atque indeficientis substantiae possessionem, ubi vitam ducatis aeternam. Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram iquirimus, cuius artifex et conditor Deus... Arma vestra opes potentiam non ad secularem pompam tantum, sed ad honorem et servitium aeterni Regis vertite. Comissa vobis regni gubernacula ita gerite, sic administrate, ut vestrae virtutis et rectitudinis studium omnipotenti Deo gratum iustitiae possit esse sacrificium...".

Šventosios Romos Imperijos valdovai taip pat pretendavo į universalumą (ypač Otonas III—983—1002 ir Fridrichas II—1212—1250). Tiesa, jie pretendavo pasauliniuose dalykuose, bet, bendrai, sunku yra nustatyti, kur baigiasi dvasiniai, kur prasideda pasauliniai reikalai, taigi ir kildavo nesusipratimų.

Ligšiol buvo kalba apie vadovaujančių siuzerenų santykius: iš vienos pusės popiežiai, iš kitos Šv. Romos imperijos valdovai. Imperatoriai lošė vadovaujančią rolę kitų valstybių ar tautų tarpe. Taigi jie jautėsi galingi, pretendavo į absolutinį vadovavimą. Dėl to ir kildavo nesusipratimų tarp šių dviejų siuzerenų, kaip jau esame sakę.

Pažiūrėkime dabar į visą eilę vainikavimų tų valdovų, kurie stovi nuošaliau nuo vadovaujančios rolės tų laikų pasaulyje ir pasistenkime įvertinti šių vainikų prasmę.

Pop. Sergijus II 844 m. apvainikavo imperat. Lotaro sūnų Liudviką, kaipo Lombardijos karalių[1]). Šis vainikavimas suteikė tik orumo vainikuotajam, nes Lombardijos karalium jis jau buvo.

853 m. anglosaksų karalius Etelvulfas siunčia į Romą savo 5 m. sūnų Alfredą, kad pop. Leonas IV jį pateptų. Tas patepimas turėjo suteikti Alfredui teisę į sosto įpėdinius, nežiūrint, kad buvo vyresnis jo brolis. Popiežius išpildė karaliaus prašymą, patepė sūnų ir taip parašė tėvui: „Filium vestrum Erfred, quem hoc in tempore ad sanctorum apostolorum limina destinare curastis, benigne suscepimus, et quasi spiritualem filium consulatus cinguli honore vestimentisque, ut mos est Romanis consulibus, decoravimus, eo quod in nostris se tradidit manibus"[2]).

Iš šio rašto matyt, kad popiežius paėmė Alfredą savo globon ir pakėlė į Romos patricijus. Vainikavimo kol kas nebuvo.

---

1) Regestra Pontificum Romanorum (Jaffé) ed. sec. I, 327 (Lipsiae 1885, Anno 844). Hergenröther op. cit. II, 108. Niehus: Geschichte des Verhältnisses zwischen Kaisertum u. Papsttum im Mittelalter, II, 188 ss. (Münster 1887).

2) Žiūr. Epistolae Karolini aevi, III ap. M. G. Epist. V, 602; Regesta Pont. Rom. (Jaffé) ed. sec. I, 337.

Spėjama, kad 855 m. kar. Etelvulfas pats nuvyko su savo sūnum Alfredu į Romą ir tada šis pastarasis buvo vainikuotas[1]).

Štai vėl 866 m. popiežius teikia vainiką Bulgarijos valdovui Borisui[2]), tik ką atsivertusiam su visa tauta, norėdamas jį sustiprinti naujame gyvenime.

1001 m. pop. teikia vainiką vengrų karaliui Steponui (šventajam) ir ima jo šalį savo specialion globon[3]).

Kada 1044 m. vengrų žemę užkariavo imper. Henrikas III, jis pareiškė popiežiui savo palankumą ir pasiuntė jam savo ginklus[4]).

Kaip palankumo ženklą siunčia popiežius 1073 m. Čechų kunigaikščiui Vratislavui II mitrą, drauge pažymėdamas, kad tokio papročio (dalinti mitrą) lig šiol nebuvę[5]).

Rusų caro Dimitrijaus sūnus Jaropolkas iš Kievo pasiūlo savo žemę popiežiaus globai[6]).

Savotiški santykiai buvo tarp popiežiaus ir Aragonijos val-

---

[1]) Žiūr.: Boronius: Annales ecclesiastici, X, 145. Bet kitas kronikeris, Alfredo draugas rašo: „Leo Papa IV qui praefatum infantem Aelfredum oppido ordinans, unxit in regem, in filium adoptionis sibimet accipiens cofirmavit", iš Vita Aaelfredi a. 853. Dar aiškiau apie vainikavimą rašo kitas, vėlesnis, kronikeris, būtent: Annales Rotomagenses a. 972, ap. Ungedruckte Anglo-Normannische Geschichtsquellen her. von Liebermann, Strassburg 1879 ps. 41 randame: Aelfredus filius Ethevulfi junior, qui onctionem regiam et coronam primus a papa Leone IV olim Romae susceperat...". Dėl to, ar Alfredas buvo susyk vainikuotas, ar vėliau, istorikai dar lig šiol ginčijasi. Bet faktas faktu pasilieka, kad Anglijos valdovas Etelvulfas daug reikšmės teikė popiežiaus žygiui (patepimui ir vainikavimui).

Cf. Gregorovius Geschichte der Stadt Rom. ps. 106; Hergenröther op. cit II, 109; Lingard A. History of England from the first invasion by the Romans vol. 14, 190 (Paris, 1826).

[2]) Dümler Geschichte des ostfränkischen Reiches in Jahrbücher der Deutschen Geschichte 1862 I, 628 ss.; Regesta Pont. Roman. Jaffé (sec. ed.) I Anno 866 ps. 359. Hinemari Remensis Annales'e (M. G. H. S.S. I, 474) randame, kad Borisas nusiuntė Romon savo sūnų ir daug kunigų, kurie nunešė ir paaukojo šv. Petro įpėdiniui karaliaus ginklus, su kuriais buvo nugalėjęs priešus.

[3]) Gregorii VII Registrum ed. Jaffé II, 128 randame taip pasakyta: „Nam, sicut a maioribus patriae tuae cognoscere potes, regnum Ungariae sanctae Romanae ecclesiae proprium est, a rege Stephano olim beato Petro cum omni iure et potestate sua oblatum et devote traditum".

[4]) Cf. Bonithonis Episcopi Sutrini liber ad amicum ap. Gregorii VII Registrum (ed. Jaffé) ps. 624 s.

[5]) Gregor VII Registr. II, 56.

[6]) Ibid. Monumenta Gregoriana ps. 198.

dovų: jie buvo glaudesni ir griežtesni, nes, tai popiežius valdovams, tai šie popiežiui, reikalui esant, pagelbėdavo. Čia jau buvo tam tikri vasališkumo pasireiškimai[1]).

Pažiūrėkime dabar į šiaurės valstybes. 1164 m. buvo vainikuotas Norvegijos karalius Magnus Erlingsson. Jis buvo kilęs iš nelegalios moterystės, taigi pop. jam suteikė dispensą nuo nelegalumo ir vainikavo. Karalius pavedė savo valstybę Šv. Olavui, kaipo leną, kas turėjo beveik tą pačią reikšmę, kaip pavedimas Šv. Petro globai arba popiežiaus globai[2]).

1247 m. liepos 29 d. popiežiaus legatas kardinolas Vilius iš Sabinos vainikavo norvegų karalių Hakon'ą. Ir šis (Hak.) buvo kilęs iš nelegalios moterystės, taigi ir jam buvo suteiktos tos pačios malonės kaip Magnusui[3]).

Dėl šių dviejų vainikavimų atsirado geri santykiai tarp valstybės (norvegų) ir Bažnyčios. Kitokių reikalavimų Roma nestatė. Galima spėlioti, kad antrasis vainikavimas buvo parankus popiežiui, nes tada ėjo sunkios kovos su Fridrichu II[4]).

Kai dėl Švedijos, tai 1225 m. pop. Honorijus III paėmė savo globon jauną karalių Erik'ą Eriksson'ą, prieš kurį buvo sukilę kai kurie didikai. Ši apystova prisidėjo prie šalies nuraminimo. Kada 1248 m. pop. legatas kard. Vilius atvyko čionai, tai rado bekovojančius karalių Eriką XI su pretendentu į sostą Holmeger. Legato atvykimas prisidėjo prie šalies nuraminimo, tuo labiau, kad priešininkas Holmeger buvo tuo laiku suimtas ir nuteistas mirti[5]).

Iš to, kas aukščiau pasakyta, matome, kad atskirų šalių valdovai kreipėsi į Romą įvairiais tikslais: vieni, kad sustiprintų savo teises valdyme[6]), kiti, kad įsistiprintų užkariautose šalyse,

---

[1]) Žiūr. Roberto Guiskardo priesaiką 1059 m. ap. Baronius: Annales ecclesiastici, XI, 350; palyg. taip pat. 1080 m. birž. 29 d. Regist. Gregorii VII (ed. Jaffé) II, 426 ss. Cf. Ričardo iš Kapuos priesaika 1073 m. rugsėjo 14 d. ap. Gregor. VII Reg. ibid. ps. 36 s.

[2]) Donner „Kardinal Wilhelm von Sabina" ps. 305 ir 326 s.

[3]) Ibid. ps. 304, 317, 330 ss.

[4]) Donner op. cit. ps. 306, 355 s.

[5]) Ibid. 361—363.

[6]) Be aukščiau pažymėtųjų, čia dar tenka suminėti Dalmacijos valdovą Dimitrijų, — žiūr. Grigorijaus laišką Vecelinui 1079 m. iš Gregorii VII Reg. (ed. Jaffé) ps. 384.

treti, kad įgautų orumo savo kaimynų tarpe, dar kiti tikybiniais ir dėkingumo sumetimais; buvo ir tokių, kurie tai darė atgailaudami už savo klaidas, kaip tai buvo su Plantogonetais XII ir XIII amžiuje.

Drauge matome, kad šie santykiai su popiežiais užsimegzdavo kaž kaip savaimingai, be jokios prievartos iš Romos pusės. Popiežius pasidarė aukščiausias arbitras, kilus kokiems nors tarptautiniams nesusipratimams. Kada užaugo ir sustiprėjo Šv. Romos imperija, jai teko kai kurie tarptautiniai klausimai spręsti, bet didesnis pasitikėjimas buvo popiežiui.

Jeigu kokios feodalinės žymės tarp popiežių ir pasaulinių valdovų pasireikšdavo, tai jos būdavo tik formalumai, o ne esminiai dalykai; kaipo išimtį čia, gal, sudaro abiejų Sicilijų valdovai.

Popiežiai ėmė kai kurias šalis savo globon, norėdami jas apginti nuo kitų, o ne pavergti[1]).

Jeigu mes pažvelgsime į Lietuvos klausimą, tai turėsime pripažinti, kad popiežius, imdamas karalių Mindaugą ir visą jo valdomą šalį savo globon, nenorėjo Lietuvos pavergti, nenorėjo leno teisėmis valdyti, ar kaip nors netinkamai išnaudoti, o vien to norėjo, kad ji būtų pakrikštyta ir laisva gyvuotų. Paėmimas šv. Petro globon turėjo atremti kitų, ypač ordinų, pretensijas, o karaliaus vainikavimas turėjo suteikti orumo kaimynų tarpe[1]).

---

[1]) Pop. Gregorijus VII 1075 kovo 23 d. taip rašė Geizai, pretendentui į Vengrijos sostą: „Tikimės, kad Tamstai yra žinoma, jog vengrų karalystė, kaip ir kitos garbingos karalystės, turi pasilikti laisva ir jokiam karaliui neturi priklausyti, o vien tik visų motinai Romos bažnyčiai, kuri pavaldinius nelaiko vergais, bet sūnumis..." (Registr. Greg. VII ps. 183). Kitoj vietoj (Reg. Greg. VII ps. 192 s.) radame štai ką: „Jei mūsų uždavinys yra ginti kiekvieno teises, tarp jų santaiką palaikyti ir sustiprinti sugyvenimą, tai protas ir praktika juo labiau reikalauja, kad sėtume meilę didžiūnų tarpe, kurių taika ar neapykanta atsiliepia į daugumą... taigi taip tebūna ir didingoj Vengrų karalystėj, kuri ligšiol laikėsi savarankiškai, kad tenai būtų karalius, o ne karaliukas". Dümler op. cit. I, 629 sako, kad dėl to ir Bulgarijos karalius Borisas, nors pakrikštytas Bizantijos, pakrypo prie Romos.

[2]) J. Stakauskas savo knygoje Lietuva ir Vak. Europa... (psl. 19 s.) sako: „...Bažnyčios politika, organizuodama kryžiaus karus prieš lietuvius iki XIV amžiaus pabaigos, perdaug aiškiai pareiškė savo didelį norą panaikinti Lietuvos nepriklausomybę ir jos teritoriją priskirti prie vienuoliškos bažnytinės respublikos, kurią tuomet sudarė teut. ordino valstybė..." Iš to, kas mūsų aukščiau pasakyti aišku, kad šitoks teigimas neturi pagrindo. J. Stakauskas dar ir keliose kitose savo knygos vietose kaip tai šiurkštokai

Jeigu popiežius turėjo kiek išskaičiavimo, tai tik vad. šv. Petro skatiko atžvilgiu.

Be to, tenka pažymėti, kad turėjo perspektyvų per Lietuvą sueiti į santykius su Rusija, ir taip pat turėti stiprų sąjungininką prieš totorius.

Bet šiuos gerus popiežiaus norus ir planus suardė ordinai, kurie stengėsi užgrobti Lietuvą, kaip ir kitas Pabalčio tautas.

Tiesa, mes matome, kad vėlesniaisiais laikais popiežiai ragino įvairios rūšies kryžiuočius, bei atskirus valdovus, stoti į kovą prieš Lietuvą, tačiau tai buvo tada, kada Lietuva atkrito nuo krikšto ir grėsė krikščioniškoms tautoms. Bet šis klausimas jau išeina iš šio rašinio ribų.

---

išsireiškia prieš popiežių taktiką Lietuvos atžvilgiu (psl. 26, 31 etc.). Bet jeigu imsime visą veikalą bendrai, tai pamatysime, kad velesniuose įrodymuose, paneigia šiuos teigimus (žiūr. psl. 37, 38, 84, 85, 86, 50—95, 90—114 etc.).

TURINYS

TABLE DES MATIÈRES